

ምዕራፍ ዐሥራ አንድ

የባራቴሪ አማራጭ

ኦሪስቴ ባራቴሪ በወጣትነት ዘመኑ አገሩ ጣሊያንን ከወራሪው የኦስትሪያ መንግሥት ነፃ ለማውጣት ታግሏል። በነጻነት እንደማያምን የሚነገርለት አርበኛው ባራቴሪ የኢትዮጵያን ነጻነት መጋፋቱን እንዴት እንደተመለከተው ማገም አያውቅም። አገሩ ነጻነት ታግላ ከኦስትሪያ ነፃ ካወጣች በኋላ በቀጥታ የተሳተፈው ሌላ ነፃ አገራትን በመውረር ግዳጅ ላይ ነው።

በወርጋ የባቲት 1896 ትግራይ-ሳውራ ላይ የነበረው ባራቴሪ በሞት ሽረት አጣብቂኝ ውስጥ ገብቶ ነበር። በኢትዮጵያ ላይ የተደረገውን ወረራ መላው ዓለም ማውገዝ የጀመረበት ወቅትም ነበር። በተመሳሳይ ወቅት እዚ ምኒልክ ግዛታቸውን ከወራሪ ኃይል ለመከላከል ጦራቸውን አዝምተዋል። አልፍራድ ኢልግ ለአውሮፓውያን ያስተላለፈው መልዕክት ትክክል ነበር። እንደም አውሮፓዊ አገር ለኢትዮጵያ ለመገበር እንደማይሻ ሹሉ ኢትዮጵያ እንደትንበረክለት የሚሻ ኃይል መኖር ነበረበት?

በሕዝብ ዘንድ ተቀባይነት ያላገኘው የጣሊያን ወራሪ ጦር በትግራይ ቆይታው በምኒልክ የጦር አሰላለፍ እየተበለጠ ነበር። የባራቴሪን ዕቅድ ቀድመው የተረዱት እዚ ምኒልክ ባራቴሪን አዲግራት ላይ ለመግጠም አልሞከሩም። ከዚያ ይልቅ ወደ ሎሜን ምዕራብ በመንቀሳቀስ በታ ይዘው ባራቴሪን ለመጠበቅ ነበር የወሰኑት። ምኒልክ ያሳዩት ብልጫ በባራቴሪ የበታች መኮንኖች ዘንድ ፍራቻን ፈጠረ።

የመኮንኖቹን ተቃውሞ ለማፈን ይረዳው ዘንድ ባራቴሪ ወታደሩን ሳውራ ላይ ምሽግ በመቆፈር ሥራ ጠመደው። ጦሩ ምሽጉን ቢያጠናክርም የግንኙነት መስመሩ

በምኒልክ ስተዳረጠበት ለሰንቅ እጥረት ተጋልጧል። የምኒልክ ግዙፍ ሠራዊት በእኩባቢው ነዋሪ እየተቀሰበ ስለነበር ከሰንቅ ጋር የተያያዘ ችግር አልጋጠመውም።

የምኒልክ ሠራዊት ከመቀሌ ተንቀሳቅሶ ጉንዳብታ ላይ ከመሸገ በኋላ መጠነኛ የሰንቅ ችግር ገጥሞት ነበር። ይህንን ለመፍታትም የተወሰኑ ወታደሮች እስከ አድዋ በመጓዝ ከገበሬው ላይ ቀለብ ለመሰብሰብ ችለዋል። የሰንቅ እቅርቦቱ አስተማማኝ ባለመሆኑ ምኒልክ ከጊዜ ጋር ጉበጉብ ገጥመው ነበር።

ባራቴሪን ያስጨነቀው የእቅርቦት ችግር ብቻ አልነበረም። ጠቅላይ ሚኒስቴር ክሪስፒ በተደጋጋሚ የሚልካቸው ቲሉግራሞች ከፍተኛ ጫና ፈጥረዋል። ለመጨረሻ ጊዜ የላክለት ቲሉግራም በተለይ ማስጠንቀቂያ አዘል ነበር። «የጠየቅኸውን ሹሶት ቁርጅሮ ሠራዊት እና አሰራሪዎች አቅርቦት ልክገልጻለሁ። በእምነገ እና መቀሌ የተከሰተውን ዓይነት ውርደት ጣሊያን እና ገገሡ መሰማት አይፈልጉም» በማለት ነበር ጠቅላይ ሚኒስትሩ ያስጠነቀቁት።

ከርም በተጨማሪ ከባራቴሪ ሥር ከነበሩ አራት ደገራት መካከል ሦስቱ አለቃቸውን መቃወም ጀምረው ነበር። አራቱ ደገራት ግለትም አልበርቱኒ፣ አሪሞንዲ፣ ላርሚዳ እና ሊሊና ከጣሊያኗ ፒድሞንት ገዛት የተገኙ የመሳፍንት ልጆች ሲሆኑ ከገዛቸው ቤተሰብ ለተገኘው አለቃቸው ባራቴሪ ያላቸው ንቀት በግልጽ ይታይ ነበር።

የባራቴሪ እና አሪሞንዲ ግንኙነት በተለይ የከፋ ነበር። ባራቴሪ ወደ ሮም በተጓዙበት ወቅት አሪሞንዲ ጦሩን በደርቢሽ ላይ አዝምቶ አቅርሞት ላይ ድል ማድረግ ችሎ ነበር። ድሉን ተከትሎ ከርም የማዕረግ ዕድገት የተደረገለት ቢሆን እድገቱን ተከትሎ በሹሶቱ መኮንኖች መካከል ግልጽ መናናቅ መታየት ጀመሯል።

በአምባላጌ የተሸነፈው ጄነራል ቶሊሊ ለሸገፈቱ እንደዋና ምክንያት ለሮም ያቀረበው አለቃው ጄነራል አሪዎንዲ ተገቢውን ትዕዛዝ በፍጥነት አስማስተላለፉን ነበር። ይህንን ተከትሎም በሮም የአሪዎንዲ ተቀባይነት ቀነሰ። ባራቴሪም በአሪዎንዲ እዝ ሥር የነበሩትን የባንዳ ሠራዊት አባላት ወደ ጄነራል ማቲኦ አልበርቶኒ እዝ አዞረ።

Matteo Albertone. From *L'Illustrazione Italiana*, 29 January 1896.

ምስል፡ ማቲኦ አልበርቶኒ (ግ ላሊቡስትራዚየኔ ኢታሊያና ጋዜጣ የተወለደ) (ጥር 19 ቀን 1896)

አልበርቶኒ ለመጀመሪያ ጊዜ ኤርትራን ያየው በ1885 ነበር። በወቅቱ የቅኝት ሥራውን ጨርሶ ወደ ጣሊያን የተመለሰ ሲሆን በ1895 ሙሉ በሙሉ በኤርትራ ከመመደቡ በፊት ለኹለተኛ ጊዜ በ1888 ኤርትራ ተመድቦ ነበር።

ጄነራል ቪቶሪዮ አማኑኤል ጻቦርሜዳ በባራቴሪ ሥር ካሉት መኮንኖች መካከል የተሻለ የጂኦግራፊ እና ወታደራዊ ሳይንስ ዕውቀት ነበረው። በተግባር የተፈተነ ወታደራዊ ብቃት ባይኖረውም በሥሩ ለነበሩ መኮንኖች የሚያስተላልፋቸው ትዕዛዞች በጥብቅ እንዲከበሩለት ይፈልጋል።

በአፍሪካ የዘመቻ ልምድ ያልነበረው ጻቦርሜዳ በ1896 ጥር ወር ነበር ምፅዋ የደረሰው። ከአድዋ ጦርነት ጥቃት ሳምንታት ቀድሞ የደረሰ ሲሆን በጽሑፍ ከሰፈረ ወታደራዊ ሳይንስ ዕውቀት ውጪ የጦርነት ልምድ አልነበረውም።

ከአራቱ ጄነሮች ወደ ሳውራ በመምጣት የመጨረሻው ጄነራል ጁሊፕ ኢሊና ነበር። በኢትዮጵያ እና አፍሪካ ምንም ልምድ ባይኖረውም የ56 ዓመቱ ኢሊና ጥልቅ የፖለቲካ ዕውቀት እና የንግግር ችሎታ ነበረው። በጦር ሰፈር ውስጥ በተደረጉ ውይይቶች ሲናገር እንደተደመጠው ከሮም የመጣው የአምባላጌ እና የመቀለውን ውርደት ለማካከል ነበር።

አብዛኛው የጣሊያን ወታደር ከመንገሻ ጋር ከተደረገው ውጊያ ጀምሮ ልምድ ያካበተ ሲሆን የመጨረሻውን ውጊያ ለማድረግ ልቡ-ሙሉነት ይክብበበታል። ከአምባላጌው ውጊያ በኋላ ከጣሊያን የመጡ አዳዲስ ወታደሮች ውስጣቸው በበቀል እልህ የተሞሉ ናቸው። ከችኩልነታቸው አንፃር ፍፁም የተረጋጋ አመራር በመስጠት ከሚታወቀው ጄነራል ባራቴሪ ጋር መግባባት አስቸግሯቸው ነበር።

ጠቅላይ ሚኒስትር ክሪስፒን ጫምሮ የሮም ባለሥልጣናትም ትዕግስት አጥተዋል። ራስ መንገሻን ድል ከጎሳ በኋላ ለባራቴሪ ልዩ አድናቆት የነበራቸው

Matteo Albertone. From *L'Illustrazione italiana*, 20 January 1890.

ፖለቲከኞች ቀናት በገፉ ቁጥር ባራቴሪ ላይ ያላቸው ዕምነት ተገሏል። በእነርሱ ውስጥ ያለውን ተቃውሞ ለማርከብ ያግዛቸው ዘንድ ባራቴሪ ተጨባጭ ድል እንዲያስመዘግብ አጣጥቶት።

ሮም ባራቴሪን አባረረች

በባራቴሪ እምነት ያጡት ጠቅላይ ሚኒስትር ከሪስፒ በቦታው ደነራል እንቅጂ የልዲሴራ እንዲተካ ውሳኔ አስተሳለፉ። ባልዲሴራ ሹመቱን በመቃወም ጦርነት በተቃረበበት ሰዓት ባራቴሪን ማንሳት ኪሳራው ከፍተኛ መሆኑን ገለጸ። ጠቅላይ ሚኒስትሩ በአድማቸው በመጽናት ባልዲሴራን አሳመኑት። የካቲት 21 ቀን የሹመት ደብዳቤ የደረሰው ባልዲሴራ ከሹለት ቀናት በኋላ በሪንግሊ በተባለች የእንግሊዝ ደልሳ ተሳፍሮ የኤርትራ ጉዞውን ጀመረ።

ከአራት ቀናት በኋላ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ለባራቴሪ በላኩት ደብዳቤ ቁጣቸውን አስከረው ነበር የገለፁት።

አጠቃላይ ተለዕኮው ወታደራዊ ጠክት እንጂ ጦርነት ሊመስልም። ጠቀላላችን ከእኛ በቀጥላ ሆነ በልብ-መሥት እየተሻሉ መተጠላቸውን አልወደድነውም። በቦታው ተገዢ የኮር ልቦጥህ እንደግልጽ ታውቃለህ። የእነሱ አሁኑ እንቅስቃሴህ በፊት ላይ የተመሠረተ ሊመስልም። በመሆኑም በጊዜ ዕቅድህን ባታላላልክ ይቻላል። መንግስታችን የሠራዊታችንን እና የገንባችንን ክብር ለግዝጠኞች አረጋገጠ የሆነውን መስዋዕትነት ለመክረል ዝግጁ እው።

የባራቴሪ መባረር እየታወቀ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ይህንን ቴሌግራም ለምን እንደፃፉት ለማንም ግልጽ አልነበረም። በጠቅላይ ሚኒስትሩ ቁጣ እና በድብ

የተደናበረው ባራቴሪ ቀጣይ እርምጃውን በጥልቅ አላሰበበትም ነበር። በመሪው ቴሌግራም የተነሣ ነበር ወደ አድዋ ለመዝመት የወሰነው።

እስከ መጋቢት 1 ቀን ድረስ የባራቴሪ ዕቅድ ወደ ኤርትራ ማፈገፈግ ነበር። በምኒልክ ሠራዊት የአቅርቦት መስመሩ የተጽረጠበት ሲሆን የኢትዮጵያ ጦር ወደ ኤርትራ መንቀሳቀስ መጀመሩ መላውን የጣሊያን ቅኝ ግዛት አደጋ ላይ ሊጥለው ተቃርቧል። በመሆኑም ባራቴሪ ወደ ኤርትራ አፈግፍሳ በየሳምንቱ የሚመጣውን የጣሊያን አዳዲስ ሠራዊት ለማደራጀት ከበታች መኮንኖች ጋር መክር ነበር።

የባራቴሪን ዕቅድ ካስቀየሩት መኮንኖች መካከል ዋነኛው ደነራል ጻቦር ሜዳ ነበር። ደነራሉ የምኒልክ ሠራዊትን በተመለከተ ከሰላላ ቡድኑ የደረሰውን መረጃ ባያጠራ ነበር ለውሳኔ የቸከለው። «የኢትዮጵያ ሠራዊት በስንቅ እና ትጥቅ እጥረት እየተቸገረ ከመሆኑም ጣይ የውጊያ ሞራሉ ወድቋል። ስለዚህ ጣሊያን ጥቃት ብትሰነዝር በቀላሉ ይበተናል።» በማለት ነበር የባራቴሪን የማፈገገፍ ዕቅድ የተቃወመው።

ምኒልክ ለቀናት በጉንዳብታ መሽጎ ያሳለፈው ጦራቸውን ጥር 22 ቀን እንዲንቀሳቀስ አዘዙ። ጦሩ በቀጥታ የምዕራብ አቅጣጫን በመያዝ ወደ አድዋ አመራ። የምኒልክ እንቅስቃሴ ከፍርሃት የመነጨ የመሰለው ባራቴሪ የገንሡ ትክክለኛ ዕቅድ የጣው ቆይቶ ነበር። ምኒልክ የአድዋን ሰሜን አቅጣጫ በመከተል በአዲስ አበባ በኩል ወደ ኤርትራ ለመግባት ነበር የተንቀሳቀሱት። የምኒልክ መንቀሳቀስ በባራቴሪ ካምፕ ከፍተኛ ውጥረትን ፈጠረ።

የደነራሉቹ ጠባብ

የምኒልክን መንቀሳቀስ ተከትሎ በማግስቱ የካቲት 23 ቀን ጦሩ ወደ ደብረዳም እንዲያፈገፍግ ባራቴሪ አዘዘ። በደብረዳም ቤተሰብ ወደ ኤርትራ በማለፍም የጣሊያንን ቅኝ ግዛት እንዲጠብቅ ዕቅዱን ለደነራሉቹ አስረዳ። የምኒልክን ዕቅድ

ያልተረዱት ደንራል ዳቦር ሜዳ እና ኮ/ል ሴዛር ፒኒ የምኒልክን መሸሽ ተከትሎ ጦራቸው እንዲያፈገፍግ መወሰኑን እንደ ድክመት በመመልከት ባራቴሪ ላይ አሸፋብት።

ከሹሉም አቅጣጫ የተነሣበትን ተቃውሞ መቋቋም ያልቻለው ባራቴሪ ለከፍተኛ ሕመም ተጋለጠ። ካፒቴን ማርያ ባሲ ከምስል ጋር አያይዞ በጻፈው ዘገባ የባራቴሪን ሁኔታ እንዲህ ነበር የገለጸው። «ባራቴሪ ምግብ መመገብ ያቆመ ሲሆን በከፍተኛ ትኩሳትም መሰቃየት ጀምሯል። ከአካላዊ ሕመሙ በተጨማሪ የአዕምሮ አለመረጋጋት ይታይበታል።» የባራቴሪ መፍረከሪክ እና አለመረጋጋት የጣሊያን ቅኝ ግዛት ዘመቻን ወደ ፍፁማዊ አለመረጋጋት እንዳሸጋገረው ማሪያ ጨምሮ ጽፏል።

የካቲት 8 ቀን የማፈግፈግ ውሳኔው በመቀልበስ ባራቴሪ አራቱን ደንራሎች ወደ ድንኳኑ በማስጠራት በቀጣይ እርምጃ ውይይት ማድረግ ጀመሩ። ከደንራሎቹ በተጨማሪ የባራቴሪ ረዳት አማካሪ የነበረው ኮሎኔል ዲዮቺና ቫሌንዛኖ ስብሰባው ላይ ተገኝቶ ነበር።

ባራቴሪ ስብሰባው የጀመረው በተለሳለሰ ንግግር እንዲህ ሲል ነበር፡-

እነሱ አሁን ድረስ ወታደራዊ ምክራችሁን ያልተቀበልኩት ለሚፈጠረው አደጋ ተጠያቂው እኔ ብቻ እንደሆንኩ በማሰብ ነበር። በቀናት ልባችሁን ከፍታችሁ ስለተጣደ ወታደራዊ እንቅስቃሴ ምክር እንድትሰጡን እጠይቃችኋለሁ። በመሽኑም ሠራዊቱ የሚገኝበትን አጠቃላይ ሁኔታ አስረዳኝ።

ኮ/ል ቫሌንዛኖ የሠራዊቱ ስንቅ ያለበትን ደረጃ በዝርዝር አስረዳ። ሓጎስ ተፈሪ እና ራስ ስብሃት ከከፉ በኋላ በተጀመረው የሽምቅ ውጊያ የስንቅ አቅርቦት አደጋ ላይ ወድቋል። በመጋዘን ያለው ስንቅ በሦስት ቀናት ብቻ የሚቆይ ሲሆን ስንቅ ለመግዛት

የተላኩት የባንዳ ሠራዊት አባላትም ከሳምንት በፊት አይመለሱም። ቫሌንዛኖ በመጨረሻም ሠራዊቱ ከጥቂት ቀናት በኋላ ምግብ ፍለጋ ካምፑን ለቅቆ ሊወጣ እንደሚችል አስጠነቀቀ።

ቀጣይ የወታደራዊ እንቅስቃሴን በተመለከተ «ማፈግፈግ፣ ማጥቃት እና ወደፊት መቀጠል» የሚሉ ሦስት አማራጮች ቀርበው ደንራሎቹ መወያየት ጀመሩ።

የመጀመሪያው ተናጋሪ ጄ/ል ዳቦርሜዳ ሲሆን ማፈግፈግ ፈፅሞ እንደማይታሰብ ተናገረ። «የሠራዊቱ የውጊያ ሞራል ከፍተኛ በመሆኑ ማፈግፈግ ውድቀትን ያስከትላል። ለሦስት ወራት ከጠላት ጋር ተፋጥጦ የከረመን ሠራዊት እንዲያፈገፍግ መናገር ንቀት ነው። ከመሸሽ ይልቅ ሦስት ሺህ ሠራዊት ማስጨረስ የተሻለ ክብር አለው።» ማፈግፈግ ለኢትዮጵያውያን ድልን ማመቻቸት ሲሆን በቀላሉ ተከትለው ሠራዊቱን ሊፈጁት እንደሚችሉም ደንራሉ አስጠነቀቀ።

ቀጣዩ ተናጋሪ አልበርቶኒ ማጥቃት የተሻለ አማራጭ መሆኑን አቀረበ። ከሰላዮቹ ባገኘው መረጃ መሠረት የምኒልክ ሠራዊት ለሹሉት የተለነጠቀ ሲሆን ለውጊያ ዝግጁ የሆነው ሠራዊት ከ15 ሺህ በታች መሆኑን ገለጸ።

ጄ/ል አሪምንዲ ጦሩ ጥቃት መጀመር ያለበት ሰዓት ላይ መሆኑን በመጥቀስ ቀድሞ ያሳለፋቸውን ወርቃማ አድሎች መጠቀም እንደነበረበት በቁጭት ተናገረ። የጦራቸው መጠን ከጠላት አንፃር አነስተኛ ቢሆንም የተሻለ የቦታ ይዞታ፣ የሥልጠና ብልጫ እና የተሻለ አመራር ስላለው በቀላሉ የምኒልክን ጦር መበታተን እንደሚችል በሰሜን ተሞልቶ ተናገረ። በቀጥታ ወደ አድዋ በመግፋትም ጦርነቱን መጀመር እንደሚያስፈልግ ተናገረ።

ከጦሩ ጋር ሹለት ሳምንታትን ብቻ ያሳለፈው ደነራል ጃሌፔ ሌሊና የመጨረሻ ተናጋሪ ነበር። የሦስቱን ደነራሎች የ«ማጥቃት» አማራጭ በመቃወምም የሃሳብ ልዩነቱን አስመዘገበ።

ተጨማሪ የሰላላ መረዳዎችን በመጠበቅ ለቀጣይ እርምጃ እንዲንቀሳቀሱ በማሳወቅ ነበር ባራቴሪ ሰብሰባውን የዘጋው። ከሰብሰባው የተሻለ ድጋፍ ጠብቆ የነበረ ቢሆንም የደነራሎቹ መስማማት የእርሱን ሀሳብ ሙሉ በሙሉ ውድቅ አደረገበት። ማፈገፈጉን ሲደግፍለት የነበረው ረዳቱ ከ/ል ቫሌንቲኖም በመጨረሻ ሃሳቡን በመቀየር ከደነራሎቹ ጋር አበረበት።

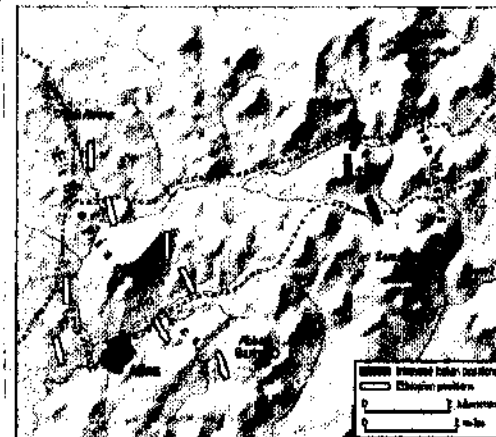
ባራቴሪ የካቲት 29 ቀን እመሻሽ ላይ ውሳኔውን ለደነራሎቹ ለማሳወቅ ሰብሰባ ጠራ። ጦሩ ወደ አድዋ በመንቀሳቀስ ከምኒልክ የጦር ካምፕ አቅራቢያ በመስፈር ኢትዮጵያውያኑ ጥቃት እንዲጀምሩ ለመተንኮስ ወስኗል። ወታደሩ የሚይዘውን ቦታ እና አሰላለፍ በካርታ አሲደግፎ ለደነራሎቹ ካስረዳቸው በኋላ ስለሚጠበቃቸው ፈታኝ ሁኔታ «ጃዶች! የድል ወይም የሞት አማራጭ ብቻ ይጠብቀናል።» በማለት ገለጸላቸው።

ምዕራፍ ዐሥራ ሹለት

የሠራዊቱ ፍልሚያ

አብዛኛው የኢትዮጵያ መሬት ከ8500 ሜጥ ከፍታ በላይ ይገኛል። ተፈጥሮአዊ አቀማመጡ ኢትዮጵያውያን ለዘመናት ወራሪ ሃይሎችን በቀላሉ እንዲከላከሉ አስተዋጽኦ አድርጓል። በርካታ ኅብረቶች «የአፍሪካ ስዊዘርላንድ» በማለት ሰንሰለታማ ተራሮቿን ተመልክተው አድንቀዋታል።

የካቲት ወር ዝናብ የሌለበት በመሆኑ አብዛኞቹ የኢትዮጵያ ሰሜናዊ ተራሮች ቡናማ ቀለም በሚሰጣቸው አነስተኛ ቁጥጭ እና ደረት ሳር ይሸፈናሉ። የጣሊያን ሠራዊት ወደ አድዋ ሲጓዝ ያጋጠሙት ተራሮችም ደረት እና ቡናማ ነበሩ። ከሳውራ በመጣት ወደ ምዕራብ የሚወስዱ ሹለት መንገዶች ሲኖሩ እነርሱን በመያዝ በጉንዳብታ እና አድዋ መካከል የሚገኙት ሦስት ተራሮች (እሻሾ! ራዕዮ እና ሰማያታ) የጣሊያን ሠራዊት መመሽጊያ እንደሆኑ ነበር ባራቴሪ ያቀደው።

Batavia's plan

ምስል:- የባራቴሪ የዘመቻ ዕቅድ

የባራቴሪ ዕቅድ ቀላል የሚባል ዓይነት ነበር። ጦሩ በሦስት መስመር በመንቀሳቀስ ወደ ፊት ሲገስገስ ከጀርባ የጀነራል ኢሉላ ጦር ይከተለዋል። ሦስቱ መስመር በተራሮች መካከል የሚያልፉትን ሹለት መንገዶች ተከትለው የሚሂዱ ሲሆን በጀ/ል ዳቦርሜዳ የሚመራው ጦር የቀኙን አቅጣጫ በመያዝ የእሻሽ እና ራዕዩ ተራሮችን ለማያዊ ክፍል ይቆጣጠራል። የጀ/ል አልባርቶኒ ጦር ደግሞ የቀኙን መስመር ተከትሎ በመንቀሳቀስ የራዕዩ እና ለማያተ ተራራን ምዕራባዊ ሜዳ ይቆጣጠራል። የጀ/ል አሪሞንዳ ጦር ደግሞ መካከለኛውን አካባቢ ይቆጣጠራል። እንቅስቃሴው የሚጀመረው በምሽት እንደሆነም በዕቅዱ ተቀምጧል።

የቦታ አያያዙ ለጣሊያን ሹለት ጠቀሜታ እንደሚኖረው ባራቴሪ ቀድሞ ነበር ያለበው። የመጀመሪያው ጥቅም የኢትዮጵያን ሠራዊት በቅርበት በመክበብ ጥቃቱን እንዲጀምሩ ማድረግ መቻል ነው። ሹለተኛው ደግሞ ከፍታ ቦታ ላይ በመመሽግ የኢትዮጵያን ሠራዊት በጠባብ ቀለበት ውስጥ ማስገባት ነበር።

የባራቴሪ ዕቅድ ሹለት ችግር ነበረበት። የመጀመሪያው የቦታ አያያዙን አስቸጋሪ የሚያደርገው ለሦስት ብርግድ በቂ አለመሆኑ ነበር። ይህም የወታደር መጨናነቅ ስለሚፈጥር የጀነራል አሪሞንዳ ብርግዴ ከአልበርቶኒ ጌላ እንዲንቀሳቀስ ተገድዷል። ሹለተኛው ችግር ደግሞ ሦስቱ ብርጌዶች ከባራቴሪ ጋር ለመገናኘት አለመቻላቸው ነበር።

የባራቴሪ ዕቅድ ወደ ምኒልክ ጦር መጠጋትን እንጂ ማጥቃትን አለማስቀደሙ በጀነራሎቹ ዘንድ ግርታን ፈጥሯል። በተለይ ጀነራል ዳቦርሜዳ የባራቴሪን ዕቅድ ከማፈገግ ለይቶ አልተመለከተውም ነበር። በዘመቻው ዋዜማ ዳቦርሜዳ ምክትሉ የነበረውን ጁሴፕ ሜናሪኒ እና ኮ/ል ሌዛር አይራጊን ስብሰባ ጠርቶ «በምንም ዓይነት እናፈገፍም። ዛሬ ምሽት 3 ሰዓት ላይ እንቅስቃሴ እንጀምራለን።»

በማለት ፊቱን ቅጭም አድርጎ አላወቃቸው። ለመሆኑ ዳቦርሜዳ የተለየ ሀሳብ ነበረው?

የጨረቃው ግስጋሴ

የዘመቻው ትዕዛዝ የተላለፈው በድንገት ነበር። ቀድሞ ለሠራዊቱ ማሳወቅ ለጠላት መረጃ ማስተላለፍ በመሆኑ ነበር በምሽት ወታደሩን ማሥነሳት ያስፈለገው። ትዕዛዙ በተነገረበት ሰዓት በርካታ ወታደሮች የተኙ ሲሆን የተወሰኑት ደግሞ የተለመደ የምሽት ጨዋታ ላይ ነበሩ።

የመድፈኛው ብርጌድ አባል የነበረው ኤርጌስቶ ኮርዲላ ከ12 ቀናት አድካሚ ጉዞ በጊላ ሳውራ የደረሰው የካቲት 27 ቀን ነበር። የአቀባበል እራት ግብዣ የተዘጋጀለት የካቲት 29 ምሽት የነበረ ቢሆንም ትጥቱን እንዲሸክፍ የተነገረው ከግብዣው ደቂቃዎች ቀደም ብሎ ነበር። እንደ ኮርዲላ ሹሉ ፍራንሴስኮ ፍሪሲና ሳውራ የደረሰው ከቀናት በፊት ነበር። ለግዳጅ ዝግጁ እንዲሆን ሲነገረው ይዞት የመጣውን ጓዝ እንኳን ፈትቶ አልጨረሰም ነበር። የዳቦርሜዳ ብርጌድ አባል የነበረው ካርሎ ዲዮቲ ስለ ግዳጁ የተነገረው ከእንቅልፉ ተቀስቅሶ ነበር።

የጣሊያን ካምፕ በጥድፊያ ተሞልቷል። ወታደሮች ቅዛቸውን ሽክፈው እንደጨረሱ በጀነራል ባራቴሪ እና የብርጌድ መሪዎች ፊት በሰልፍ ማለፍ ጀመሩ። የመጀመሪያዎቹ ሰልፈኞች የነበሩት ባንዳ ወታደሮች በፈገገታ ተሞልተው ነበር ያለፉት።

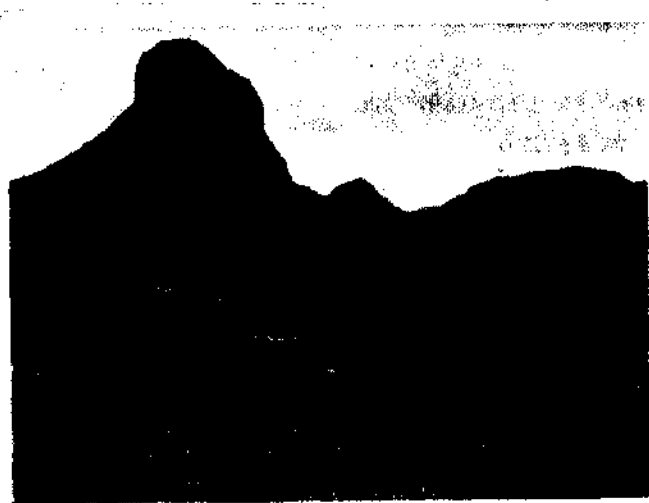
የጀነራል አልባርቶኒ ጦር ዘግየት ብሎ ነበር ካምፑን መልቀቅ የጀመረው። በመጀመሪያ ስድስተኛ ሰባተኛ እና ስምንተኛ የባንዳ ባታሊዮኖች አለፉ። በመቀጠል በካርዲላ የሚመራው 3 የመድፈኛ ባታሊዮኖች ትጥቃቸውን በበቅሎ ጭነው አለፉ። የመድፈኛ ባታሊዮኖች በአጠቃላይ ሰባ ወታደሮችን የያዙ ሲሆን ስምንቱ አስተኳሽ መኮንኖች ነበሩ።

ከምሽቱ 3:45 ላይ ከጥቂት የአገልግሎት ሠራተኞች በቀር መላው የጣሊያን ሠራዊት ጉዞ ጀምሯል። የጠራው ሰማይ ላይ ፍንትው ብላ የወጣችው ወረራ ለወታደሮቹ እንደ መንገድ መብራት ነበር ያገለገላቸው።

ሚገር ሉዊቪዎ ዴ ቪቶ የሚመራው የጀ/ል ዳቦርሚያ ባንዳ ሠራዊት ከፊት ቀድሟል። ከሰድስት ሰዓታት ጉዞ በኋላ ከሌሊቱ ፀ ሰዓት ላይ ሠራዊቱ እንዲያርፍ ተነገረው። የታሸጉ የሥጋ ቆርቆሮዎቻቸውን በመክፈት ምግባቸውን መብላት ጀመሩ።

የአልበርቶኒ ጥድፊያ

ጉንዳብታን ከአድዋ የሚለዩት ለንሰለታሚ ተራሮች በየካቲት ወር ደረቅ ናቸው። ከሰሜን እስከ ደቡብ የተዘረጉት አሻሽ፣ ራዕዮ፣ እና ሰማያታ ተራሮች በኩለቱ መካከል ተፈጥሮአዊ ድንበር መስለዋል። አሻሽ እና ሰማያታ የዘጠኝ ሺ ሚማ ከፍታ ሲኖራቸው ራዕዮ ስምንት ሺህ ሚማ ይረዝማል።

The rendezvous: looking south from Eshasho to Raio and, beyond, Semayuta. From Edmund Ximenes, *Sal Campa di Adua, marzo giugno 1896*. Milano: Fratelli Treves Editori, 1897.

ምስል፡ ከደቡብ በኩል የሚታዩት አሻሽ እና ራዕዮ ተራሮች ሲሆኑ በርቀት የሚታየው ደገም ሰማያታ ተራራ ነው።

ባራቴሪ ለጀነራሎቹ የሰጣቸውን የቦታ ካርታ የሳለው ብዙም ልምድ የሌለው ቶማስ ሳልሳ ነበር። የሦስቱን ተራሮች አቀማመጥ እና በመሃከላቸው የሚገኘውን ሰፊ ሜዳ በትክክል ነበር ያስቀመጠው። ከካርታዎቹ ጋር የባራቴሪ የዘመቻ ዝርዝር ለአራቱም ጀነራሎች ተሰጥቷል።

በዕቅዱ መሠረት ግራ እና ቀኙን የሚይዙት ብርጌዶች ከሦስተኛው የኋለኛ ብርጌድ እኩል መነሳት ነበረባቸው። ሦስቱ ሳይቀዳረሙ በመጠባበቅ እንዲንቀሳቀሱ ነበር ባራቴሪ ያስጠነቀቀው። ምክንያቱም የአንዳቸው መቅደም ለኢትዮጵያ ሠራዊት ጥቆማ ይሰጣል እና ነው።

የግራውን አቅጣጫ ለመያዝ የተመደበው ጀነራል አልበርቶኒ ባልተሰመደ መልኩ ተጣድቷል። በባራቴሪ የተላሳለሰ አጽም ሲበላጭ በመከረሙ አጋጣሚውን ሲጠብቅ የቆየ አስመስሎታል። በፈጣንነቱ የታወቀውን ልዩ ኃይል ከባንዳ ወታደሮች ጋር አጣምሮ የያዘው የአልበርቶኒ ብርጌድ ከኹሉም የተሻለ ነበር። ባራቴሪም የአልበርቶኒን መጣደፍ ቀድሞ በመረዳት በምንም ዓይነት ተነጥሎ ወደፊት እንዳይገባለን አስጠንቅቆታል።

በጉዞው ምሽት በሚገር ደሚኒካ ተራቶ የሚመራውን ልዩ ኃይል በማዘዝ ነበር አልበርቶኒ ጥድፊያውን የጀመረው። የተራቶ ጦርም በሦስት ሰዓታት ውስጥ አስቸጋሪውን የ10 ማይል ርቀት በመሸፈን ጉንዳብታ ደረሰ። የባራቴሪ ዕቅድ የአልበርቶኒ ጦር ጉንዳብታ ላይ እስከ ሌሊቱ 8:30 ጠባቂ እንዲንቀሳቀስ ቢሆንም ትዕግስት አልባው ተራቶ ከግማሽ ሰዓት በፊት ነበር የተንቀሳቀሰው።

ከሌሊቱ 9:30 ተራቶ በራዕዮ እና ሰማያታ መካከል የነበረውን የአልበርቶኒ መዳረሻ ተቆጣጠረ። ቀሪው የአልበርቶኒ ሠራዊት በቦታው የደረሰው ከግማሽ ሰዓት በኋላ ነበር።

አልበርቶኒ ወደ ተራቶ ጆሮ ተጠግቶ ለምን እንደቆመ ጠየቀው። «ይህ ኪዳን ምህረት እኮ ነው።» በማለት የታዘዘው ቦታ መድረሱን ተራቶ ለአለቃው መሰለለት። አልበርቶኒም ቦታውን መሳሳቱን በመንገር ወደ ኪዳን ምህረት ጉዞውን እንዲቀጥል ለተራቶ ትዕዛዝ ሰጠው። የአልበርቶን የቁጣ ትዕዛዝ የተመለከተው ተራቶ ተጨማሪ ክርክር ሳያለማ ነበር ወታደሮቹን ያንቀሳቀሰው።

ለጣሊያን የአድዋ ሽንፈት በርካታ ምክንያቶች ቢኖሩም የአልበርቶኒ ጥድፊያ ምናልባትን ዋነኛው ሳይሆን አይቀርም። የቦታ ስም ስህተቱ ከጊዜ በኋላ ነበር የታወቀው። ባራቶሪ እንዲመሸጉበት ያዘዛቸውን መተላለፊያ በማለፍ አልበርቶኒ እና ተራቶ አራት ሺህ ወታደሮቻቸውን ለስከትለው በቀጥታ ወደ አድዋ አመሩ።

የተራቶ የ50 ልዩ ወታደሮች ቁልቁሎቱን በመያዝ ከሠላላ ደቂቃ ባልበለጠ ጊዜ ውስጥ አድዋ ከተማ መግቢያ ላይ ደረሱ። ከጋራ 11:30 ላይ በአልበርቶኒ ትዕዛዝ መሠረት የተራቶ ወታደሮች ቦታቸውን ያዙ። የሦስቱን ብርጌድ ጦር መጠበቅ ቢኖርባቸውም በመሪያቸው አልበርቶኒ አጣጥሞ የተራቶ ወታደሮች ወደፊት መጠጋታቸውን ቀጠሉ።

ከቀድሞ ይዞታቸው አራት መቶ ሜግ ያህል በመግፋትም በጋራ ብርሐን ታግዘው የአድዋ ከተማ ጎጆ ቤቶችን በግልጽ ማየት ችለዋል። ጥቂት ቢጠጉ ኖሮ ከከተማዋ በለሜን አቅጣጫ የነበሩትን በሺህ የሚቆጠሩ የኢትዮጵያ ሠራዊት ድንኳኖች ማየት ይችሉ ነበር።

ሙሉ በሙሉ ብርሐን ሲገለጥ ነበር የተራቶ ወታደሮች ራሳቸውን በኢትዮጵያ ሠራዊት ካምፕ ዳርቻ ያገኙት። በጥበቃ ላይ የነበሩ የኢትዮጵያ ወታደሮች የተራቶን ጦር በመመልከት የማስጠንቀቂያ ተኩስ እክታትለው ተከሱ። ከጋራ 12:00 ሊሆን ጥቂት ደቂቃዎች ነበሩ የተራቶ። የአድዋ ጦርነትም የጀመረው በዚያ ሰዓት ነበር።

ምኒልክ እና ጣይቱ መታጠቂያቸውን አጠበቁ

የኢትዮጵያ ጦር የጣሊያንን ሠራዊት እየጠበቁ ስለመገኙ ምንም ማረጋገጫ አልነበረም። ሪፖርት ማዘዩ በ1930ዎቹ ባሳተመው ጽሁፍ እንደገለጸው የጣሊያንን ጦር መንቀሳቀስ አዲስ ምኒልክ የሰሙት ቅዳሴ ላይ ሳሉ ከሌሊቱ 10 ሰዓት ላይ ነበር። መልዕክተኛቸው ወደ ጆሮአቸው ተጠግቶ ዜናውን ተናገረ። ንጉሡም ለምተው እንዳበቁ ፊታቸውን ወደ ቤተ-መቅደሱ በመመለስ የቅዳሴ ሥነ-ሥርዓቱን በአግባቡ ፈፀሙ። ቅዳሴው ሲጠናቀቅ ነበር ሠራዊታቸው ሰውጊያ እንዲዘጋጁ ያዘዙት። ከጋራ 11:30 መላው የኢትዮጵያ ሠራዊት ሰውጊያ ዝግጁ ሆነ።

ኢትዮጵያውያኑ ከሰዓታት ቀድሞ መረጃ ባይደርሳቸው ኖሮ ምናልባትም የአድዋ ጦርነት ታሪክ የተለየ ይሆን ነበር። ለጣሊያንም ሆነ ለምኒልክ የደረሳቸው መረጃ ምንጭ በግልጽ አይታወቅም ነበር። በተለይ ከጣሊያን ሠራዊት የኮዳ ሰላይ ስለመኖሩ ማረጋገጥ አልተቻለም። የሴፍ ንጉሴ ለአልፍሬድ ኢልግ በዳፊው ደብዳቤ ስለ ጦርነቱ አጀማመር ሲገልፅ ምኒልክ መረጃው እንዴት ቀድሞ እንደደረሳቸው አልጠቀሰም። «የተራቶ ወታደሮች ተኩስ ሲጀምሩ አንበሳው ምኒልክ የብረት መታጠቂያውን እያጠበቁ ነበር። ከአፍታ በኋላ መላው ሠራዊት ሆነ ብሎ ወጣ።» በማለት ነበር የሴፍ የጦርነቱን አጀማመር የገለጸው።

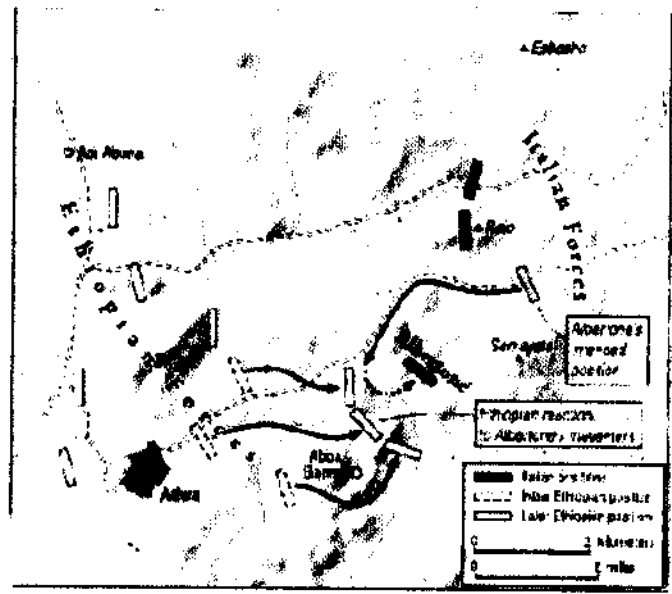
ኢትዮጵያውያኑ የታሪክ ፀሐፊ የሴፍ የውጊያው ዕለት ማለትም መጋቢት 1 ቀን የአክሱም ቀላውስት በአድዋ ከምኒልክ እና ጣይቱ ጋር መገናኘታቸውን ጠቅሷል። እንደ የሴፍ ገለባ ካህናቱ የምኒልክ ሠራዊት ለዘመናት ከግብር ነፃ በሆነችው ቅድስቲቷ የአክሱም ከተማ በመግባት ከሕዝቡ ላይ እህል መስጠሱን በተመለከተ ወቀሳ ለማቅረብ ነበር አድዋ የመጡት። ውጊያው በተጀመረበት ወቅትም ካህናቱ የማርያምን ታቦት ይዘው የምኒልክን ሠራዊት ሲያበረታቱ ነበር። አዲስ ምኒልክ በየትኛውም ዘመን ላይ የቅዱስ ጊዮርጊስን ታቦት ይዘው እንደሚሰለፉ ይነገራል። መጋቢት 1 (የካቲት 23) የቅዱስ ጊዮርጊስ በዓል መሆኑ እንዲሁም የኹለቱ ታቦታት

በጦር ሚዳው መገኘት የፈጣሪን ጣልቃ ገዝነት እና ለኢትዮጵያ መወገን ያሳየ ተደርጎ ይታመናል።

ከዋናው የአልበርቲኒ ጦር ኹለት ማይል ያህል ርቆ ከኢትዮጵያ ሠራዊት ጋር የተፋጠነው ተራቶ በፍርሃት ተዋጠ። የመቀበላቸው ተኩስ እንደተሰማ የኢትዮጵያ ሠራዊት በአንድ ላይ ተሳታ። የተራቶ ልዩ ጋይል በተሳሉ የመገንገን ጦር መመከት ቢቸልም በጣልቃ የሚመራው የንግሥት ጣይቱ 5 ሺህ ጦር እንዲሁም የአዲስ ምኒልክ 35 ሺህ ጦር በሰሜን አድዋ ከአባገራማ እስከ ሽሉዳ ያለውን ቦታ ይሟላል።

«አይሆንም ተደርጎ አፍንጫ ታሸታለች» በማለት ነጦር ገብረ አቡነስ የተራቶ 950 ወታደሮች ያሳዩን ያልተገነዘቡ ደፍረት የገለጸው። ተራቶ በጥቂት ደረቃዎች ውስጥ ነጦር ሙሉ በሙሉ የተከፈለው። በአልበርቲኒ የተሰጠው ትዕዛዝ ለዋናው ጦር ሽፋን እንዲለጥፍ ካልሆነ ግን እንዲያፈገፍን ነበር። የወትቱ ሁኔታ ተራቶን ምንም እንዳያደርግ አደረገው። በተሳይ ወደ ጌላ ግረግረግ በጥብ ላይ የገባውን የአልበርቲኒ መድረኛ ሠራዊት ለጥቃት ማጋለጥ አይቀርም። መድረኛ ሠራዊት ደግሞ መግሪያውን ቦታ ለማሰያዝ በቂ ጊዜ ይፈልጋል። በመሆኑም የተራቶ ብቸኛ አማራጭ መጋረጥ ነበር።

የአልበርቲኒ ሠራዊት አዲስ ፍቺ ተራራ ገርጌ ላይ መመሸግ ደግሮ ነበር። የጥይት ተኩስ የሰማው አልበርቲኒ የፊት ተከላፊው ተራቶ አጣ ፈንታ አሳስቦታል። በመሆኑም በኹለቱ ተራሮች መካከል ያለውን ሰፊ ሚዳ ከሦስት አትጣጫ በመከሰብ የኢትዮጵያን ሠራዊት ለመጠበቅ ወሰነ። ርዶልፍ ቫሊ የሚመራውን ባለ 900 ወታደር ገኛ ባታሊዮን የባንዳ ሠራዊት በግራ፣ የባልቆቶሪን ባለ 850 ወታደሮች 6ኛ ባታሊዮን ጦር በተሳተፈ እንዲሁም የጂዮቫጌ ጋሚራ በምንተኛ ባታሊዮን ከመሃል አሰለፈ።

Battle of Adwa, phase 1

ከርታ:- የአድዋ ጦርነት የመጀመሪያ ምዕራፍ

አዲስ ምኒልክ ጦራቸው ከአልበርቲኒ ልዩ ጋይል ይዞታ በተቃራኒ ያሉትን ኹለት ገብታዎች እንዲይዙ እና እንዲመሸጉ አዘዘ። ሌሊቱ ሙሉ በሙሉ ሲገለጥ አዲስ ምኒልክ የጠላትን ጦር በገልጽ መመልከት ችሏል። ይህንን የፊት ለፊት ውጊያ ሲጠብቁት ነበር። የጣሊያን ሠራዊት ልዩ ሥልጣናት ሆነ ዘመናዊ ትጥቅ አግለጋቸውም ነበር።

በወትቱ በውጊያ በውደ-ግንባር የነበሩ ባይረዱትም ጦርነቱ የኢትዮጵያን ብቻ ባይሆን የሙሉ አፍሪካን አጣ ፈንታ የሚወስን ነበር። አጠቃላይ ቁጥሩ 4076 ከሆነው የአልበርቲኒ ሠራዊት መካከል ከመቶዎች ያለበት ነጭ አውሮፓውያን ሲኖሩ

የቀሩት ግን ጥቁር የባንዳ ሠራዊት ምልምሎች ነበሩ። በኩላቱ መካከል የነበረው ልዩነት የኢትዮጵያ ጥቁር ሠራዊት ጥቁር መሪ ሲኖረው የጣሊያን ጥቁር ሠራዊት ግን በነጭ መመራቱ ነው። ጦርነቱ በእርግጥም ጥቁር አፍሪካን ከነጭ አመራር ለማሳቀቅ ያለመ ነበር።

ከንጋቱ 12:30 የአልበርቱኒ መድፈኛ ሠራዊት ማዕከላዊ ቦታ ያዘ። የኢትዮጵያ ጦር ከአልበርቱኒ ፊት ለፊት ወደነበረው ሸለቆ መንቀሳቀስ ጀምሮ በጣሊያን ሠራዊት ተኩስ ነበር የቆመው። የተከበበው የቱሪቶ ልዩ ኃይል መውጫ ቀዳዳ በመፈለግ ላይ ሳለ በካፒቱን ሄንሪ የሚመራው የተራራው መድፈኛ ኃይል የመጀመሪያውን ጥይት በመተኮስ ከጥዋቱ 1:15 ላይ የጦርነቱን መጀመር አመለከተ።

ኢትዮጵያውያኑ ማጥቃት የጀመሩት ከማዕከላዊው የጠላት ይዞታ ነበር። የምኒልክ ክቡር ዘበኛ ክፊት በመቅደም ነበር ጥቃቱን የመራው። በሰዓቱ የጣሊያን 14 መድፎች ተኩስ ጀምረው ነበር። እኩፊ ጣይቱ ባልተጠበቀ ሁኔታ በእግራቸው ሠራዊቱን እየተከተሉ በቀከራ ሲያበረታቱ ታይተዋል። የወቅቱን ሁኔታ አንድ የኢትዮጵያ ታሪክ ፀሐፊ ሲገልፅ፡- «ንግስቲቱ የሴት ተፈጥሮአቸውን ሙሉ በሙሉ ዘንግተውት ነበር የሚፎክሩት። አስፈሪ ገጽታቸው ውጊያ የተጠማ ዘማች አስመስሏቸው ነበር።» ብሏል። በርካታ ሴቶች ንግስቷን ተከትለው የማበረታቻ ተከራቸውን ቀጠሉ። ወታደሩም በልብ ሙሉነት መገስገሱን ቀጠለ።

የኢትዮጵያውያኑን መቃረብ ተከትሎ የጣሊያን መድፎች በፍጥነት መተኮስ አልቻሉም። በርካታ ወታደሮች ቢሞቱም ኢትዮጵያውያኑ የበለጠ ተጠጉ። በተመሳሳይ ሰዓት የኢትዮጵያ ሆችኪስ መድፎች የአልበርቱኒን ጠንካራ ይዞታ መደብደብ ጀመሩ። ምኒልክ ለመድፈኞቹ መመሪያ በመስጠት ላይ ሳሉ ጣይቱ በበኩላቸው አምስት መድፎችን ሲያስተኩሱ ነበር። የመድፍ ድብደባውንተከትሎ የራስ ሚካኤል እና የራስ መኮንን 1500 ልዩ ኃይል የአልበርቱኒን ቀኝ ይዞታ መደብደብ ጀመረ።

በአልበርቱኒ የግራ ክንፍ በኩል ደግሞ የንጉሥ ተክለጋይማኖት እና የላስታው ዋግሹም ጓንጉል ሃይሎች ጥቃት ሰነዘሩ። የተቀናጀው ጥቃት የኢትዮጵያን ሠራዊት በተለያዩ አቅጣጫዎች በመበታተን ለጣሊያን ዒላማ አስቸጋሪ ሁኔታን ፈጠረ። በዚያ ቅፅበት የኢትዮጵያ ጦር የአልበርቱኒን ማዕከላዊ ይዞታ በቅርበት ማጥቃት ችሎ ነበር።

ዕቅድ ሲከሸፍ

የዳቦር ሜዳ ብርጌድ በታዘዘው መሠረት በአሻሽ እና ራዕዮ ተራሮች መካከል ያለውን መተላለፊያ ከንጋቱ 11:25 ላይ ተቆጣጠረ። ከአፍታ በኋላ የጥይት ድምፅ የሰሙት የዳቦርሚዳ ወታደሮች በተደበላለቀ ስሜት እርስ በእርስ ተያዩ።

12:30 ላይ የባራቴሪ ጦር ሰሜናዊው መተላለፊያ ላይ ደረሰ። የተኩሱን ድምፅ ባራቴሪም የሰማው በመገረም ነበር። የዕቅዱንባልተጠበቀ መንገድ መክሸፍ አስደንግጦታል። ደንራል ዳቦርሜዳን አስከትሎ አሻሽ ላይ በመቆም የአልበርቱኒ ጦር የገባበትን አጣብቂኝ በፍርሃት ተመለከተ።

አልበርቱኒ ቀጣይ ትዕዛዝ ያስተላለፈው በፍጥነት ነበር። የዳቦር ሜዳ ጦር በቀኝ መስመር በማለፍ ከአልበርቱኒ ጀርባ እንዲደርስ አዘዘ። የደንራል አሪሞንዲ ጦር ደግሞ ከጉንዳብታ በመንቀሳቀስ መተላለፊያዎቹን እንዲይዝ ታዘዘ። የዳቦር ሜዳ ጦር «ማርያም ሸዊት» ላይ በመድረስ የአልበርቱኒ ጦር እንዲያፈገፍግ ሽፋን እንዲሰጥ አልበርቱኒ አዘዘው።

ቀጥሎ የተከሰተው ነገር ለማንም ምስጢር ነበር የሆነው። ዳቦርሜዳ በቀጥታ ወደ አልበርቱኒ በማምራት ድጋፍ እንዲሰጥ ነበር የታዘዘው። ነገር ግን ጥቂት እንደተጓዘ ወደ አልበርቱኒ ኃይል የሚወስደውን የግራ አቅጣጫ በመተው የቀኙን አቅጣጫ ያዞው። በወቅቱ መንገድ ተሳስቷል ለማለት የማይቻለው የጥይት ድምፅ በቀጥታ ሊመራው በመቻሉ ነው። የዳቦር ሜዳ ወታደሮች የአለቃቸውን ትዕዛዝ በመቀበል ከአልቤርቱኒ ብርጌድ እየራቁ ተጓዙ።

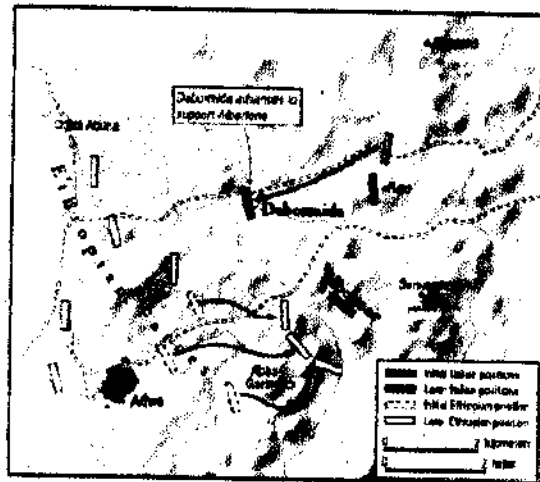

Figure 1. Adwa, p. 2

ባርታ:- የሊዮን ጦርነት ሽላትና ምሳሌ

«ማርያም ሸዊት» ገዳና ላይ በመቆም ለአርበኛነት የገላ ድጋፍ እንዲያደርግ የታዘዘው የዳርሞኒያ ጦርን በቀጥታ ያመራው ማርያም ሸዊትን አልፎ ወደሚገኘው ሽላት ነበር። ጸ/ል ዳርሞኒያ የመረጠው ቦታ አልበርቶኒን ለመደገፍ ምንም ጥቅም አልነበረውም። ምናልባት የምኒልክን ጦር አቅጣጫ ለማስተዋወር ካልሆነ በተር።

የድጋፍ ጥሪ

ባውራን በሰተቱ በ12 ሰዓታት ውስጥ የባራቴሪ ጀነራሎች የአሰቃቂውን ትዕዛዝ ሙሉ በሙሉ መተላለፍ ጀምረዋል። ባራቴሪ የመጀመሪያው መልዕክት የደረሰው ከአልበርቶኒ ነበር። ከገጋቱ 2:15 ላይ የተጻፈው መልዕክት እንዲህ ይላል።

እንደዚህ ባታሊዮን የኪዳነ ምህረት መተላለፊያ ላይ በዘርቱ ጋይል ታፍኗል። የተረዘበ ሠራዊት ከባታሊዮን ጋር ለማለፍ ተገድሏል።

የታረነውን ባታሊዮን ከፈታቸው ካለው ገዡፍ የጠላት ጦር ለማስለታት አስቸኳይ ድጋፍ ያስፈልጋል።

ግጥም አልበርቶኒ

ደብዳቤው አስደንጋጭ ነበር። በሰዓቱ መልዕክቱን ያንብ የነበረው ባራቴሪ የታረነው የቀሪቶ እንደኛ ባታሊዮን ሙሉ በሙሉ መደምሰቱን ሊገምት ይችላል። በመቀጠል ባራቴሪ ዘንድ የደረሰው የአልበርቶኒ ደብዳቤ መጀመሪያ ከደረሰው ቀድሞ ከገጋቱ 1:30 ላይ የተጻፈ ነበር። ደብዳቤው ባፈጠጠ ውሸት ነበር የሚጀምረው።

የኪዳነ ምህረትን መተላለፊያ የጠላት ጦር ላይሰማ 12:00 ላይ ተቆጣጥሯል። ጠላት ከአድዋ ከተማ ዙሪያ እና ከማርያም ሸዊት ደርባ መሸጋል። እንደኛ ባታሊዮንን በማስተዋወር ለድስተኛው ባታሊዮን በቀኝ በኩል ያለውን ገዢ መሬት ተቆጣጥሯል። የቀሪቶ ሽላት ባታሊዮኖች ደግሞ ከመድረሻው ጋር ተጣምረዋል። ከፍተኛ ውጊያ እንደሚጠበቅ ይታያል። የአራምንጃ እና ዳርሞኒያን በርጊድ ማንቀሳቀስ ጠቃሚ ነው። ከተሳካላቸው ከአኔ የተረፈ የጠላት ወታደር ላይ ሊደርስ ይችላል።

መልዕክቱ የአልበርቶኒን የተሳሳተ ግምት ነበር ያስተመጠው። ከስህተቱ በተጨማሪም ለአለቃው ባራቴሪ ወደ ላይ ትዕዛዝ የሚያስተላልፍ ነበር የሚመስለው። እውነታው ግን አስቸጋሪ ነበር። አልባርቶኒ ከተነገረው ቦታ በደባልጥ ወደፊት ገብቶ ከምኒልክ ጋር ተፋጧል። በመሆኑም ባራቴሪ የድጋፍ ጋይል ለመላክ ተቸገረ። የአልበርቶኒ ስሕተት የጣሊያን ጦር ተጣይ እንቅስቃሴን አስቸጋሪ አደረገው።

ምኒልክ የተጠቀሙበት ክፍተት

አልበርቶኒ ከጀርባው የሚገኙ ብርጌዶች ምን ዓይነት ሁኔታ ላይ እንደሚገኙ አያውቅም። ከምኒልክ ጦር የገጠመውን ብርቱ ጥቃት መመከት ሲያቅተው ብቸኛው አማራጭ በዕቅዱ መሠረት ከጀርባ ሆኖ ድጋፍ ወደሚሰጠው የጀ/ል ዳቦርሜዳ ብርጌድ ማፈገፈግ እንደሆነ ገባው።

የሰህተቱ ምክንያት ግልጽ ባይሆንም ዳቦርሜዳ ብርጌዱን በሌላ እቅጣጫ ነበር ይዞ የተንቀሳቀሰው። የዳቦር ሜዳ ሠራዊት በዝግታ በመጓዣ ተዳክሟል። ከሹሉም በላይ ደግሞ ወታደሮቹ በውኃ ጥም እየተሰቃዩ ነበር። ከሳውራ በተነሱበት ሰዓት የተወሰኑ የዳቦር ሜዳ ወታደሮች ውኃ ደብቀው የያዙ ቢሆንም ውኃው ግን የተበከለ ነበር።

ዳቦርሜዳ ከታዘዘው አንድ ሰዓት ተኩል ያህል ዘግይቶ ቦታ ያዘ። በመቀጠል ለአለቃው ባራቴሪ የሚከተለውን መልዕክት ከጠየቁ 3:30 ላይ አስተላለፈ።

በሰሜን አድዋ ግዙፍ የጠላት ሠራዊት ካምፕ ይታያል። በርካታ ቁጥር ያለው ሠራዊትም ከዚህ ካምፕ ተነስቶ ወደ አልበርቶኒ እየገሰገሰ ነው። እኔም ለአልበርቶኒ ለመድረስ እየሞክርኩ ነው። ከዋናው መተላለፊያ ወደ አድዋ የሚገነጠለውን መንገድ መላ በመላ ተቆጣጥራለሁ። በቀኝ በኩል ያለውንም መሬት በቅርበት እየተመለከትኩ ነው።

አዲስ ምኒልክ የጣሊያን ሠራዊትን ስሕተት ለመረዳት ጊዜ አልወለደባቸውም። ዳቦርሜዳ ከአልበርቶኒ ጋር መገናኘቱን በመተው በማርያም ሸዊት ሸለቆ ጦሩን ሲያሰልፍ የኢትዮጵያ ሠራዊት በአግራሞት ነበር የተመለከተው። አዲስ ምኒልክም

በሹሉቱ የጣሊያን ደንራሎች መካከል የተፈጠረውን ክፍተት በመመልከት 1500 ወታደር በሹሉቱ መካከል አንቀሳቀሱ።

በሹሉቱ ደንራሎች ይዞታ መካከል የተንቀሳቀሰውን ጦር ራስ መኮንን እና መንገሻ ነበሩ የሚመሩት። ጦሩ ለሹሉት ተከፍሎ ግማሹ አልበርቶኒን በቀኝ በኩል ሲወጋ የተረው ደግሞ ወደፊት ገሰገሰ። አልበርቶኒ በምኒልክ እና ጣይቱ ከሚመራው ጦር ጋር ፊት ለፊት ተፋጠጠ። ዳቦርሜዳ ደግሞ ማርያም ሸዊት ላይ ተከበበ።

የምኒልክ ሠራዊት እንቅስቃሴ የጣሊያንን ጦር ሦስት ቦታ በመከፋፈል የጥቃት የበላይነትን ተቆጣጠረ። ውጊያው እስከ ምሽት ቢቀጥልም የአድዋ ጦርነት ግን የምኒልክን ልዩ እንቅስቃሴ ተከትሎ ከጠየቁ 3:30 ላይ ተጠናቋል።

ምዕራፍ ዐሥራ ሦስት

መሐሉ ሲሰበር

የአፄ ምኒልክ ወታደሮች በአልበርቱኒ እና ዳቦርሜዳ ብርጌዶች መካከል በመንቀሳቀስ የጉሰቱን የግንኙነት መከራ ሕልም አደረጉት። በዚያ ወቅት ራስ አሉላ በመሸሽ ላይ የነበረውን የጠላት ጦር ተመልክቶ ምኒልክ የኦሮሞ ፈረሰኛ ወታደሮችን በመላክ የሚሸሽውን ጦር በምሥራቅ አቅጣጫ እንዲያስቆሙለት ጠየቀ። የአሉላ ጥያቄ የገባቸው ምኒልክ የደጋሊውን ዘግናኝ ጭፍጨፋ በድጋሚ ላለመመልከት ሲሉ ፈረሰኞቹን ላለመላክ ወሰኑ። የምኒልክ ውሳኔ በሺህ የሚቆጠር የጠላት ሠራዊትን ነፍስ ታደገ።

ግራ የተጋባው ባራቶሪ የዳቦርሜዳ ብርጌድ በመሸሽ ላይ ለነበረው አልበርቱኒ ሽፋን እንዲሰጥ አዘዘ። የአራምንዲ ብርጌድ ደግሞ ከሌሊን ተጠባባቂ ኃይል ጋር በመሆን በራዕዩ ተራራ ግርጌ እንዲመሽጉ ታዘዘ። ባራቶሪ ደግሞ ከፍታ ቦታ ሆኖ በመገሰገስ ላይ ያለውን የኢትዮጵያ ሠራዊት ሁኔታ መከታተል ጀመረ።

የአራምንዲ ብርጌድ በአብዛኛው በቅርቡ ከጣሊያን በመጡ አዳዲስ ምልክቶች የተሞላ ነበር። ምልክቶቹ ምንም ዓይነት የውጊያ ልምድ የሌላቸው ሲሆን ውስጣቸው በበቀል እና ንቀት ብቻ የተሞላ ነበር።

ፈርጣሮቹ እና አሳዳጆቹ

የአራምንዲ ወታደሮች ቦታቸውን በአግባቡ ከመያዛቸው ቀድሞ ነበር ጦርነት የጠበቃቸው። 3:00 ላይ የአልበርቱኒ ባንዳ ሠራዊት በኢትዮጵያውያኑ እየተባረረ ነበር። የባንዳዎቹ ሽሽት የአልበርቱኒን ፍፃሜ አመላክተ።

የቀሪቱን ልዩ ኃይል በማባረር ላይ የነበሩት የምኒልክ ወታደሮች ከባንዳዎቹ ይልቅ አውሮፓውያን አዛዦቻቸው ላይ ነበር ያነጣጠሩት። በልዩ ዩኒፎርማቸው

በቀላሉ ሌላማ ውስጥ የገቡ ሰባት ነጭ መኮንኖች መጀመሪያ ላይ ተገደሉ። ከሞት የተረፉ ጥቂት የአልበርቱኒ ወታደሮች የአራምንዲ ጦር ወደ ነበረበት ራዕዩ ተራራ ግርጌ እና ወደ ሳውራ አቅጣጫ ፈረጠጡ።

ከጠዋቱ 3:30 አካባቢ የአልበርቱኒ ሠራዊት ምንም ዓይነት ድጋፍ እንደማይመጣለት ተስፋ ቆርጠዋል። የዳቦርሜዳ ብርጌድ እንደደረሰላቸውም ልሳውቁም ነበር። የአልበርቱኒ ወታደሮች የአድዋ ውሎአቸው መደምደም ግልጽ ሆኖላቸው ነበር።

የኢትዮጵያ ጦር በአልበርቱኒ ላይ የበላይነትን መቆናጠጥ የጀመረው የጠላትን የቀኝ መስመር በመምታት ነበር። የጣሊያንን መድፈኞች እስከ 2ሺህ ሜጣ በመጠጋት የተቀናጀ ጥቃት ሰነዘረ። በቀኝ መስመር የተደረገው ማጥቃት የጣሊያንን ጦር ማዕከላዊ ይዞታ ለኢትዮጵያ ጦር ክፍት አደረገለት።

ከጠዋቱ 4:00 ላይ የተረፈው የአልበርቱኒ ጦር ሠራዊት ለመሸሽ ሲዘጋጅ የአርጌስቶ ኮርዴላ መድፈኛ ሠራዊት ደረሰለት። በመልስ ማጥቃት በርካታ የኢትዮጵያ ወታደሮችን ቢገድሉም የውጊያ የበላይነቱን ግን መጠበቅ አልቻሉም። በተመቱት ወታደሮች ምትክ ሌሎች እየተተኩ አልበርቱኒን ፈተኑት።

የኮርዴላ መድፈኛ ሠራዊት ከመሃመድ አጋ አደም እና ሱልጣን አጋ አሚድ አጠገብ በመሰለፍ ጠንካራ ጥቃት ሲሰነዘር ቆየ። ነገር ግን ለመድፈኛው ብርጌድ ሽፋን ሲሰጥ የነበረው 8ኛ ባታሊያን 4:10 ላይ ሙሉ በሙሉ በኢትዮጵያውያን ተከበበ።

ትዕዛዝ መቼ እንደተሰጠ ግልጽ ባልሆነበት ሁኔታ 3:30 ከአልበርቶ ግራ ጎን ተሰልፎ የነበረው ጌራዶ ፓንታና ከአለቃው ካፒቱን ፔኒሊ ትዕዛዝ እንደደረሰው በመናገር አፈገፈገ። የጣሊያን ጦር በመጠኑም ቢሆን የተቀናጀ ጥቃት መሰንዘር የቻለው 4:00 ላይ ነበር። በግራ እና ቀኝ የተከበበው አልበርቱኒ 3ኛ እና 4ኛ ባታሊያን

አፄ ምኒልክና የአድዋ ድል

መድፈኞች ጥይታቸው እስኪያልቅ እንዲቋቋሙ አዘዘ። ትዕዛዝ መድፈኞቹ በማፈገፈግ ላይ ለነበሩት ሽፋን እንደሆኑ የታለመ ነበር። የ8ኛ ባታሊዮን ርዝራዥ ወታደሮች በማፈገፈግ ላይ ሳሉ 5:00 ላይ መድፈኞቹ ጥይት ጨረሱ።

ያለግልጽ ትዕዛዝ ያፈገፈጉት ኮርዶላ፤ ሞሃመድ፤ ሱልጣን እና ኢድሪስ ቱታይ ወደ እሥር ቤት ተወረወሩ። ይልቅ ባራቶሪ ቆስሎ እጁን ሰጠ። የደነራሉ መማረክ ለኢትዮጵያ ድልን አጎናጸፈ።

በመሸሽ ላይ የነበሩ የጣሊያን ወታደሮች ለኢትዮጵያ ጥይት ሲሳይ ሽኑ። በርካታ መሪዎቻቸው የተገደሉባቸው ወታደሮች በተለያዩ አቅጣጫ ፈርጥጠዋል። ከደርባ ሲደግፉባቸው የመጣውን የአሪሞንዲ ሠራዊት በማለፍ ገሚሱ ወደ ኤርትራ ገሚሱ ወደ ሳውራ አቅጣጫ በመሸሽ ሕይወቱን አተረፈ። ካፈገፈጉት መካከል ዴሳ ቶሪ እና ፔፔ አስመራ የደረሱት ከሹለት ሳምንታት በኋላ ነበር።

በአልበርቶኒ ላይ የደገጉት ኢትዮጵያውያን በድሉ ተበረታታዩዋል። በጣሊያን መድፈኝ በርካታ ወታደሮቻቸውን ቢያጡም በመጨረሻ ያስመዘገቡት የበላይነት የውጊያ ሞራላቸውን ከፍ አድርጎታል። በውጊያ ላይ የሞቱ ኢትዮጵያውያን ቁጥር በትክክል አልታወቀም።

ከጦርነቱ በኋላ ወደ አድዋ የተጓዘው ኢድዋርዶ ሲመንስ የሟች ጣሊያኖውያንን ቁጥር ከግደል። ከቱራቶ ልዩ ጋይል 80 ወታደር፣ ከአልበርቶኒ 110፣ በመሸሽ ላይ ከነበሩት 200፣ ከ 4000 የጣሊያን ወታደሮች መካከል 400 ያህሉ ሞተዋል።

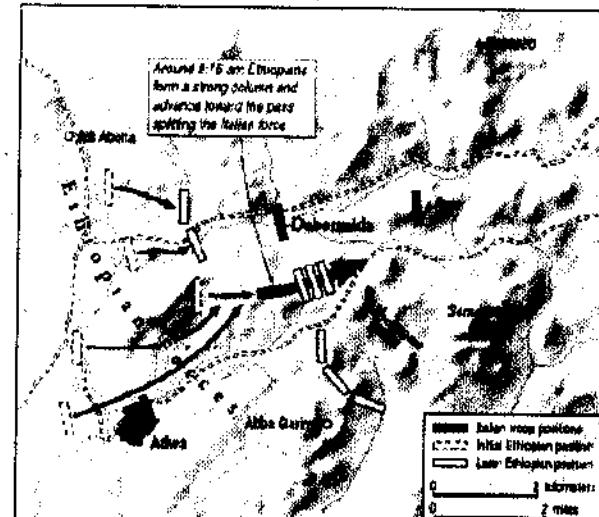
በመተላለፊያዎቹ የተደረገ ትንቅንቅ

ከሞት የተረፉ የአልበርቶኒ ወታደሮች በደሙኑፍስ ነበር የሚሮጡት። ለድጋፍ የተንቀሳቀሰው የዳርሞኒያ ብርጌድ በአባራሪው የኢትዮጵያ ሠራዊት ላይ ተኩስ አልከፈተም። የሸፋን ተኩስ በመሸሽ ላይ የነበሩትን የጣሊያን ወታደሮች

አፄ ምኒልክና የአድዋ ድል

ሲመታ ይችል ነበር። በዚያ ላይ ግዙፍ ቁጥር ያለው የኢትዮጵያ ሠራዊት በመምጣት ላይ ስለነበር ዳርሞኒያ መጋፈጥ አልፈለገም።

የጠላትን ጦር ከሚያባርረው የኢትዮጵያ ሠራዊት በተጨማሪ በአልበርቶኒ እና ዳርሞኒያ ብርጌድ መካከል ቆርጦ ገብቶ የነበረው ሠራዊት ራዕዮ ላይ ከመሸገው የጣሊያን ጦር በተቃራኒ የነበረውን ዞጣ ዳዕሮ ጉብታ መቆጣጠር ጀመረ። ጉብታውን ለማስለቀቅ ዞል ፍራንሲስኮ ስቴቫኒ ሹለተኛ ባታሊዮንን አዘዘ። የባታሊዮንን ወታደሮች የተቀበላቸው የኢትዮጵያውያን ጥይት ነበር። ጉብታውም በቀላሉ በኢትዮጵያ ቁጥጥር ሥር ዋለ።

Battle of Adwa, plan 1

ካርታ፡- የአድዋ ጦርነት፤ ሦስተኛ የዕለቱ

የአሪሞንዲን የቀኝ መስመር ይከለክል የነበረው የዞል ጋሊያና ሦስተኛ ባታሊዮን ከፍተኛ ውጊያ ገጠመው። 4:10 ሲሆን በሐያ ደቂቃ ውስጥ ከግማሽ በላይ ሠራዊቱ

አለቀ። የአልበርቶኒን ሠራዊት በማሳደድ ላይ የነበረው ኃይል በተራራማ ቦታ ላይ የነበረውን ፀኖ ባታሊዋን ሙሉ በሙሉ ሰበረ። በተመሳሳይ ሰዓት የጣሊያን ጦር የቀኝ እና የማዕከላዊ ይዞታ ሳስቶ ስለነበረው ሰሜናዊው ይዞታ ለጥቃት ተጋለጠ።

ዛ፤ ዳዕሮ ላይ ገዢ መሬት የያዘው የኢትዮጵያ ጦር ከሰሩ የነበረውን የጠላት ሠራዊት በቀላሉ መልቀም ደመረ። በርካታ የጦር አዛዦች በኢትዮጵያውያን ጥይት ተረመረሙ። የወቅቱን ሁኔታ ደብረ ቴዎድሮስ ሲገልፅ «የጥይት የተረፉ አዛዦች በማረካቸው የኢትዮጵያ ወታደሮች ተገድደው ደፈታቸው ላይ የነበረውን ቀይ እና ሰማያዊ ማዕረግ በጥለዋል።» ነበር ያለው። በአድዋ ከተሰለፉት 610 የጦር መሪዎች መካከል የተረፉት 258 ብቻ ነበሩ።

Emperor Menelik II. (Photo courtesy of the 22 March 1906)

ያለል። ደ/ል ቪቶሪዮ ጳቦርሚያ (ከ ሊቀሰትራዊሮ፤ ሊታሊዮና ጋዜጣ የተወለደ) መጋቢት 22 ቀን 1896)

ደ/ል ጳቦርሚያ ብርጌዱን ያስፈረበት ቦታ የተሳሳተ መሆኑን እንዲሁም አልበርቶኒን ለማዳን እንደማያስችለው የበታቹ የነበረውን ሌሚሊዮ ቢሳቢታ ነገርታል። ነገር ግን ደንራሉ ከአጽሙ ንቅንቅ አላለም ነበር። በእርግጥ ጳቦርሚያ ተሳስቶ ነበር?

ከጅምሩ በጣሊያን የበላይ መኮንኖች መካከል አለመግባባት ነበር። በተለይ ደ/ል ባራቴሪን በመቃወም የሚታወቁት ጳቦርሚያ እና አልበርቶኒ በውጊያ ወቅት የተለየ አጋጣሚን በመፍጠር ባራቴሪን ከቁጥጥር ውጪ ሊያደርጉት ተንቀሳቅለዋል። በዚህ የተነሣ አልበርቶኒ እና ጳቦርሚያ ከአለቃቸው ባራቴሪ የተለጣቸውን ትዕዛዝ በመተው በራሳቸው ውሳኔ ብርጌዳቸውን መርተዋል።

ደንራሎች የፈጠሩትን ክፍተት በመጠቀም በርካታ የኦሮሞ ፈረሰኞችን ያስለቀት ራስ መኮንን እና ራስ መንገሻ አስገራሚ የማጥቃት ዘመቻ ከፈቱ። በጥቃቱም የኹለቱን ደንራሎች ብርጌድ ተራ በተራ በመደምሰስ ፊታቸውን ወደ ጳቦርሚያ ብርጌድ አዞሩ።

ጳቦርሚያ ሠራዊቱን ማርያም ሸዊት ላይ በማስቀመጥ የሚሆነውን ለመከታተል ነበር የወሰነው። ከቀኑ 6:30 ላይ ለባራቴሪ በጸፈው መልዕክት ጦሩ ወሳኝ ቦታ በመያዝ በኹለት ግንባር ጥቃት ለመክፈት ዝግጁ መሆኑን አሳወቀ። ጳቦርሚያ ያላወቀው ነገር ማስታወሻውን በጸፈበት ሰዓት ደ/ል ባራቴሪ ወደ ኤርትራ መፈርጠጡን ነበር።

ጳቦርሚያ ብርጌዱ ከመላው ሠራዊት ተገንጥሎ በጠላት እጅ መውደቁን ያወቀው ከቀኑ 7:00 ላይ ነበር። በዚያ ሰዓት የኢትዮጵያ ጦር ለብቻው የቀረውን የጳቦርሚያ ብርጌድ ለመምታት ዝግጅቱን ጨርሷል።

ጠይም የቆዳ ተለማቸው ከቡናማው ተራራው ጋር ያመሳሰላቸው የኢትዮጵያ ወታደሮች ከጠላት ዕይታ በቀላሉ ነበር የተሸነጉት። በመቶ ሜትር ካነሰ ርቀት የተደመረው ተኩስ የጣሊያን የጦር መሪዎች ላይ ነበር ያነጣጠረው።

የዳቦርሚዳ 6ኛ እና 7ኛ ባታሊዮኖች በቀኝ በኩል ተኩስ ደመሩ። ለስድስት ሰዓታት ያህል ምን ይደረግ እንደነበር ያላወቁት የዳቦርሚዳ ወታደሮች ውጊያው ያለቀ መሰሏቸው ነበር። ለውጊያ ዝግጅት አልነበራቸውም።

ጂ/ል ዳቦርሚዳ በከፍተኛ ድንጋጤ እና ግራ መጋባት ውስጥ ወደቀ። የበታች ተጠሪው ለነበረው ኮ/ል አይራጊ ባስተላለፈው ትዕዛዝ ድጋፍ መምጣቱ አጠራጣሪ መሆኑን ጠቅሶ ሠራዊቱ የቻለውን ያህል ተከላክሎ ከአቅሙ በላይ ሲሆንበት እንዲያፈገፍግ ገለጸለት።

ራስ አሉላ! ራስ መንገሻ! ራስ ሚካኤል እና በርካታ የአሮሞ ፈረሰኞች በተሳተፉበት ውጊያ የዳቦርሚዳን ጦር በቀላሉ ነበር የበታተነው። የተኩስ ልውውጡን ተከትሎ የተደረገ የጨበጣ ውጊያ በርካታ የጣሊያን ወታደሮች አለቁ።

ጂ/ል ዳቦርሚዳ በጨበጣ ውጊያው ከባሻ ገብሬ ጋር ተፋጠጠ። በሽጉጡ ሦስት የባሻ ገብሬን ወታደሮች ከገደለ በኋላ ለመሸሸግ እንደ ዛፍ ሥር ገባ። ባሻ ገብሬም ተከትለውት ቀኝ ደረቁ ላይ በጥይት መትተው ገደሉት።

ባሻ ገብሬ ከሚቹ ደንራል ዳቦርሚዳ ላይ የወሰዱትን ጎራዴ በኋላም ለአፄ ምኒልክ በስጦታ መልክ አበርክተውላቸዋል።

ክፍል ሦስት

ድኅረ አድዋ

ምዕራፍ ዐሥራ ዐራት

ተስፋ መቁረጥ፤ ድንጋጤ እና ሽሽት

እፄ ምኒልክ ወደ አድዋ ከመዝመታቸው ቀድሞ ሠራዊት ለመመልመል የሚያስችል ህግ በኢትዮጵያ አልነበረም። የንጉሡ ሠራዊት በዐዋጅ የተጠራ ሲሆን በአገልግሎት ምንም ዓይነት ክፍያ አይደረግለትም። በጥንታዊት ፈረንሳይ በነበረው ዓይነት ሥርዓት በጥሪ ለዘመቻ የሚለበሉ ሕዝባዊ ጦር ነበር።

ኢትዮጵያውያን ወታደሮች ክፍያ ባይኖራቸውም በውጊያ ሲሳተፉ ከመሪያቸው ልዩ ከበሬታን ያገኛሉ። ከዚህ በተጨማሪ የዘመቻውን መጠናቀቅ ተከትሎ በምርኮ የሚገኙ ንብረቶችን እና ጠመንጃዎችን ይከፋፈላሉ።

ከአድዋ ድል በኋላ የሆነውም ይህ ነበር። የምኒልክ ወታደሮች ከጠላት የተማረኩትን ንብረቶች በምርኮኞች ፊት ተከፋፈሉ። ከንብረት ክፍፍል እና ሽልማት ጎን ለጎን የተለመደው የድሀራጦርነት የድል ሰልፍ ተደረገ። ሰልፉን ቁስለኛ እና ምርኮኛ የጣሊያን እስረኞች እንዲመለከቱት መደረጉ ለተሸናፊው ወገን ክፍተኛ ውድቀት ነበር።

ሽንፈት እና ሽሽት

የአልበርቶኒ ብርጌድ መበታተን የጣሊያንን ሽንፈት በጠዋት ነበር የጠቀመው። በርካታ የባንዳ ሠራዊቱ በተለያዩ አቅጣጫ የፈረጠጠበት ጆል አልበርቶኒ ከአውሮፓውያን የጦር መሪዎች ጋር በመሆን እጅ ሰጠ።

የጆል አሪጥንዲ ብርጌድ ራዕዩ ተራራ ግርጌ ደርሶ በአግባቡ ቦታውን ሳይይዝ ነበር በመፈርጠጥ ላይ ከነበሩት የአልበርቶኒ ወታደሮች ጋር የተገናኘው። በወቅቱ ግዙፍ ቁጥር ያለው የኢትዮጵያ ሠራዊት የወገናቸውን ጦር ሲያባርር ከመመልከት ውጪ የአርሞንዲ ወታደሮች ምንም ማድረግ አልቻሉም።

ተበታተኖ በመሮጥ ላይ የነበረው ሠራዊት በስልት ወደ ሳውራ እና አዲግራት ምሽግ ለመምራት ባራቴሪ ያደረገው ሙከራ አልተሳካም ወታደሩ ምንም ዓይነት ትዕዛዝ መስማት አይችልም ነበር። የሁኔታውን አስፈሪነት በመመልከት ራሱ ጀነራል ባራቴሪ በቅሎውን ወደ ሰሜን አቅጣጫ ሽምጥ ጋለበ።

የጣሊያን ሠራዊት በመገሰገስ ላይ የነበሩትን የእርሞ ፈረሰኞች በተመለከተበት ወቅት የሚገባበት ጠፋው። ቀድሞ በሠራዊቱ ውስጥ ስለ እርሞ ፈረሰኞች የተነገራቸው ጌላ ቀር እና ተራ ተዋጊዎች እንደሆኑ ነበር። በጦር ሜዳ ላይ የተመለከቱት ግን ፈረሰኞቹ እጅግ ፈጣን እና የተካኑ መሆናቸውን ነበር።

Italian cavalry, Ussari d'Assistenza Italiana, 22 March 1896.

ያህል፡- የእርሞ ፈረሰኛ ወታደሮች (በላ ኢሉስተራ ዚዩኒ ኢታሊያና ጋዜጣ) መጋቢት 22 1896)

Carica di cavalleria. Festa dell'Indipendenza italiana, 22 March 1896.

ምስል:- የኦሮሞ ፈረሰኛ ወታደሮች (ከላ ኢሉስትራ ዚዩኒ ኢታሊያና ጋዜጣ) 22 1896)

የጂ/ል አርማንዲ የበታች ከሾኑት መካከል ጂዮቫጌ ቴዶኔ ለሠራዊታቸው መሸነፍ ቁልፉን ሚና የተጫወቱት የአርሞ ፈረሰኞች መሆናቸውን መስክሯል። የወቅቱን አስፈሪ ሁኔታ ሲገልፅም «ፈረሰኞቹ ወደ ሸለቆው ሲወርዱ በድንገት የገነፈለ ጥቁር ባሕር ይመስሉ ነበር» ብሏል። በወቅቱ ሌሎ አጎስቲኖ ቺጊ፣ ሌሎ ሎሬንዝ ከምጥያና፣ ሌሎ ጊሊዮ እንዲሁም በመጨረሻ ራሱ ደንራል አሪማንዲ አንድ በአንድ መገደላቸውን ጠቅሷል።

በርካታ የጦር መሪዎች ራሳቸውን አጥፍተዋል። ሌሎ ጋሪባልዲ ፒናዞ እና ሌሎ ማዞሊኒ የአርሞ ፈረሰኞችን ጦርና ጎራዴ በመፍራት በራሳቸው ሽጉጥ ራሳቸውን አጥፍተዋል። ቴዶኔ ሁኔታውን ሲገልፅ በተለይ ኮ/ል ፒናዞ መጀመሪያ የተከሰው ጥይት ስላልገደለው ለሹለተኛ ጊዜ ደረቱን በራሱ ጥይት መምታቱን ገልጿል። ራሱ ታዶኔ ቆስሎ የተማረከ ሲሆን ጦርነቱም በዚያው ተጠናቋል።

የዳቦርሚዳ ብርጌድ ፍጥሚያ

የዳቦርሚዳ ሠራዊት የሌሎችን ዕጣ መጋራቱ ባይቀርም እስከ ቀኑ 9 ሰዓት ድረስ ግን ሰላም ነበር። አስፈሪው ፍጥሚያ ሲቃረብ የባፒቱን ሞቲኖ መድፈኛ ባታሊዮን ሽፋን እንዲሰጥ በማዘዝ ዳቦርሚዳ ጦሩን በሰሜን ምሥራቅ አቅጣጫ ወደ ኤርትራ እንዲያፈገፍግ አዘዘ።

የዳቦርሚዳ ሠራዊት የመፈጠው መንገድ ጠብብ ሸለቆ ነበር። እግረኛ ወታደሩ እና የፅቃ መጫኛ በቅሎዎች እየተጋፉ መራመድ አልቻሉም። ከጠባብነቱ በተጨማሪ እሸሃማ ቁጥጭ እና ቁልጽል ሲያስኬዳቸው አልቻለም ነበር። የኢትዮጵያ ጦር ከጊላ ሲደርስባቸው እርስ በእርስ እየተረጋገጡ በርካቶች አለቁ። ኮ/ል ፓሉምቦ እና ኮ/ል ካምፓራ ራሳቸውን ሲያጠፉ ኮ/ል አይራጊ ቆስሎ ሸሽቱን ቀጠለ።

በመሸሸ ላይ የነበረው የጠላት ጦር ከሸለቆው ጫፍ ሲደርስ አነስተኛ ድረት አገኘ። የቻሉ ድረቱን በመዝለል ሸሽታቸውን ቀጠሉ። የተወሰኑ ወታደሮች በውኃ

ጥም ከመሞት በጥይት መሞትን መርጠው ድረቱ ላይ አገንብሰው ውኃ ይጠጡ እንደነበር አልበርቶ ዋኮት የተባለ ወታደር መስክሯል።

ኢትዮጵያውያን ማባረራቸውን አቁመው መመለስ ጀመሩ። ወደ 12:00 ገደማ ድንገተኛ ዝናብ ጀመረ። የተበታተኑ የጣሊያን ወታደሮች ጎድጓዳ ድንጋዮችን በማንሳት ከንፈራቸውን በነጠብጣብ የዝናብ ውኃ ሲያረጉቡ ታይተዋል። የተወሰኑት ደግሞ ዝናብ ያራሰው ልብሳቸውን በአፋቸው ላይ ሲጨምቁ ነበር።

የሳውራ ሽብር

ከአድዋ የተረፉ ወታደሮች በሹለት አቅጣጫ ወደ ኤርትራ እና ሳውራ ካምፕ ነበር የሸሹት። በሳውራ ቀርተው የነበሩ የጣሊያን ካምፕ ሠራተኞች ከሰዓታት በጊላ በመነሳት ለሠራዊቱ ስንቅ እና ትጥቅ ለማቀበል መንገድ ጀምረዋል። መንገዳቸውም በጉንዳብታ በኩል በማለፍ ወደ ዛላ የሚያመራው ነበር።

በወቅቱ በሰሜን ኢትዮጵያ አካባቢ ይንቀሳቀሱ የነበረው ፒዩትሮ ፊልተር ሳውራ አካባቢ ነበር። ከርቀት የአርሞ ፈረሰኞችን በመሸሸ ወደ ሳውራ በመርጥ ላይ የነበረውን የጣሊያን ሠራዊት በመመልከት ሸሽት ላይ የነበሩት ባንዳ እና ነጭ ጣሊያናውያን «የሰው ወንዝ» ይመስሉ ነበር ብሏል።

በሸሽት ላይ የነበሩት የጣሊያን ወታደሮች ሳውራ ሲደርሱ ካምፑ ባደውን ነበር። በቀጣዩ ሸሽታቸው የሚጠቀሙትን የመንገድ አማራጭ በተመለከተ በአርናልዶ ኒኮሌቲ እና አሌክሳንድሮ ሳፒሊ መካከል አለመግባባት ተፈጠረ። ኒኮሌቲ በደብረሰላም በኩል ወደ ባራኪት የሚወስደውን መንገድ በመምረጥ በርካቶችን አስከትሎ ወደ ሞት መራቸው። ሳፒሊ በበኩሉ ጥቂቶችን አስከትሎ በሌላ መንገድ ቀጠለ።

ኒኮሌቲ በአጠቃላይ 80 ተከታዮችን በመያዝ ጉዞውን ቢጀምርም መንገድ ላይ በደረሰበት የገበሬዎች ጥቃት ስምንቱ ብቻ በሕይወት ተረፉ።

የኢትዮጵያ ጦር ሳውራ ላይ ከደረሰ በኋላ ማሳደዱን እንዲያቆም አፄ ምኒልክ አዘዙ። ሠራዊቱ ቢመሰሰም በመሸሸ ላይ የነበሩ የጣሊያን ሠራዊቶች ከአጋሜ አካባቢ ነዋሪዎች ጥቃት አላመለጡም ነበር። በጦርነቱ ማግስት መጋቢት 2 ቀን በተለያዩ ቦታዎች መጠነ ሰፊ የገበሬ ለመፅ ተቀጣጥሎ በመፈርጠጥ ላይ የነበረውን የጣሊያን ሠራዊት ለቀመው።

ሳፒሊ ጉዞ በደመረበት ወቅት የኤርትራ ተወላጅ ከነበረው ባንዳው ደጃዝማች ፈንታ ጋር ተገናኘ። ከረጅም ጉዞ በኋላ የሳፒሊ ቅምጥ የነበረችው አምሳሉ መንገድ ላይ እግኝታው በሰላም ከውጊያው ቀጠና ማምለጥ ችሉ።

አፄ ምኒልክ ጦራቸው ማባረሩን እንዲያቆም ያዘዙ ቢሆንም በተሸናፊ ጣሊያናውያን ዘንድ በርካታ ኃላፊነት ጥያቄዎች መነሳት ጀምረዋል። የዶጋሊ እና የአምባላጌውን ሁኔታ በማስታወስ የምኒልክ ሠራዊት ቀጣይ የቅጣት በትር ምን ይሆን? በማለት ተጨነቁ። ራስ አሉላ በእስመራ የሚገኘው ቤቱን ለማስመለስ ይመጣ ይሆን? የኦሮሞ ፈረሰኞች ወደ ኤርትራ ይዘልቁ ይሆን? ሕዝቡ ጣሊያንናውያን ላይ ይነሳባቸው ይሆን?

ከሰገነይቲ፣ ኮኦቲት እስከ አስመራ እንዲሁም ከጊንዳ እስከ ምፅዋ ድረስ በምኒልክ ቀጣይ እርምጃ የተጨነቀው የጣሊያን ቅኝ ገዢ በፍርሃት ራደ። በምፅዋ ሐብት ለማዘዝ ያሰረሰቱ አውሮፓውያን የአድዋን ዜና እንደሰሙ ነበር በፍርሃት የተዋጡት። የጣሊያን የቅኝ ግዛት ሕልም ከኤርትራ ብቻ ላይሆን ከመላው አፍሪካ ተጠራርጎ የሚወጣበት የመጨረሻ ክስተት በምኒልክ ሠራዊት ቀጣይ እንቅስቃሴ ላይ የተመሠረተ መሆኑ ለመላው አውሮፓዊ ግልጽ ሆነ።

ምዕራፍ ዐሥራ አምስት

ያመረቱትን ማንሳት

የውጊያው ውሑ ሲገባደድ የአድዋ ሰማይ ጨላለመ። ምሽቱ ለጣሊያኖች እፎይታ ነበር። ቢያንስ በምሽቱ የምኒልክ ወታደሮች ማሳደዳቸውን እንደሚያቆሙላቸው ተስፋ አድርገው ነበር። ኢትዮጵያውያኑ ውጊያ ሲካሄድበት በዋለው ሜዳ ላይ እዚህም እዚያም እሳት በማንደድ ለምሽቱ ሥራ ተዘጋጁ። በእሳቱ ብርሐን በመታገዝ የጠላትን እና የወገንን ሬሳ በማንሳት እንዲሁም ከጠላት ቁስለኛ ወታደሮች እና አስከሬኖች ላይ ገብረት በመልቀም አመሹ። የኢትዮጵያ ወታደሮች ደመወዝተኛ ባለመሆናቸው በዘመቻ ወቅት ከሚያሸንፉት ጠላት ላይ ገብረት የመዝረፍ ልምድ አላቸው።

ቆሰለው ከተማረኩ የጠላት ወታደሮች መካከል የጦር መሪ የነበሩት አልበርት ዋኮት፣ ጃባኒ ቲዶን እና ሉጂ ጎጅ ይገኙበት ነበር። በርካታ ምርኮኞች ከጦርነቱ በፊት ስለ ኦሮሞ ፈረሰኛ ወታደሮች ኢ-ሰብአዊነት ሰምተው ነበር። ከተማረኩ ፈረሰኞቹ ብልታቸውን እንደሚቆርጧቸው በማስፈራራት በጠላት እጅ እንዳይወድቁ የተቻላቸውን ማድረግ እንዳለባቸው ተነግሯቸው ነበር። በዚህ የተነግሞ በርካታ ምርኮኞች በፍርሃት ተውጠው ይንቀጠቀጡ ነበር።

ሰሎሞናዊው ገጉሥ አፄ ምኒልክ

መጋቢት 1 ቀን ምሽት በኢትዮጵያውያን የጦር ካምፕ ታላቅ የደስታ ድግስ ተደረገ። ጠጅ እና ጠላ ለወታደሩ ቀርቦ የነበረ ሲሆን ምግቡም ገደብ አልነበረውም። ወታደሮቹ በቱክራ፣ በጦር ሜዳ ጀብዱ ወሬ እንዲሁም በተኩስ ምሽቱን አደመቁት። እለቱ ኢትዮጵያውያን ወራሪውን ኃይል በመመለስ ተመሳሳይ ሀሳብ ላላቸው ሹለት ትምህርት የሰጡበት ነበር። የጦር ሜዳ ጀብዱላቸው የኢትዮጵያ ሉዐላዊነት ለዘመናት ተጠብቆ መኖሩን ያረጋገጠ ነበር።

የአድዋ ድል ለኢትዮጵያ በርካታ ጥቅም አስገኝቶላታል። ድሉ በዘመናዊው የአፍሪካ ታሪክ ውስጥ የመጀመሪያው ሲሆን ኢትዮጵያ ልዕለ-ሐያል አገር መሆኗን አስመስክራለች። ከዚህ በላይ ግን የትኛውንም አውሮፓዊ አገር የቅኝ ግዛት ሕልም ወደ ቅዠት የቀየረ ነው።

ከአድዋ ከተማ በሰሜን አቅጣጫ አዲ አሉን መንገድ ላይ የራስ መንገሻ ካምፕ ይገኛል። ምሽቱ ለራስ መንገሻ የተለየ ነበር። በአካባቢው እና ሰንሰለ የደረሰበትን ሽንፈት በአድዋ ለመበቀል ችሏል። በደቡብ እና ምዕራብ የከተማዋ አቅጣጫ በነበረው የምኒልክ ካምፕ የተለየ ሁኔታ ነበር። ድሉ አፄ ምኒልክ ንጉሥ ገንጠላቸው በጸና ዕለት ላይ የገንቡበት በመሾኑ ደስታው የተለየ ነበር።

የድል ፊሽታው ለጣሊያን ምርኮኞች አሳፋሪ ነበር። ሲቆጣጠሩት በዘመቱበት ሕዝብ እጅ መውደቃቸውን ማመን አልቻሉም። የወቅቱን ሁኔታ ጂዮሳኒ ቴዲን እንደሚከተለው ነበር የገለጸው፡-

ወደ ኢትዮጵያ የጦር ካምፕ ሰጋጠኖ
የተመለከትኩት ነገር ለግመታት የገቢኝን አቶም
አስቀይሮኛል። በነጋሪት እና ከቦር የታደበው
የኢትዮጵያውያን የድል ጭፈራ እና ተከራ አስፈሪ
ነበር። በየቦታው የነደፉት ክምር ችቦ እና ለሰግታት
የዘለቀው የድል ተከራ የማንንም ዓላንጣ ልብ
ያርዳል።

ካርሉ ዲዮቲም በወቅቱ የማረኩትን ኢትዮጵያውያን መመልከት አስፈርቶት ነበር። ከጦር ሜዳው ወደ ካምፑ በተደረገው ጉዞ ኢትዮጵያውያን የቆሰሉ ወታደሮቻቸውን ተሸክመው ሲጓዙ ስሜታቸው ተረብሾ እና በከፍተኛ ቁጭት እና

ጥላቻ ተሞልተው ነበር። ካምፑ መዳረሻ ላይ የተመለከተው የኢትዮጵያውያን ሴቶች አቀባበል የተለየ እንደነበር ዲዮቲ ጠቅሷል።

ካምፑ መግቢያ ላይ አንድ የቆሰለ የኢትዮጵያ ጦር መሪ በቅሉ ላይ ሆኖ መመልከቱን የገለጸው ዲዮቲ መቆም አቅቶት እንደነበር አስታውሷል። ቁስለኛው የጦር መሪ ዲዮቲን ቁልቁል እያየ በሽሙጥ «ዓሊ» በማለት ጠርቶት አለፈ። «አሊ» ጣሊያናውያን ሹሉንም ኢትዮጵያዊ ለመጥራት ይጠቀሙበት የነበረ የሽሙጥ ስም ነበር። ከድሉ ምሽት ጀምሮ ግን ኢትዮጵያውያን ሹሉንም የጣሊያን ወታደሮች «አሊ» በሚለው ቅፅል ስም መጥራት ቀጠሉ።

ነጭ እና ባንዳ ምርኮኞች በተለያዩ አጥር ውስጥ ነበር የታሠሩት። ራሱን ለመግደል ሲሞክር ጉንጨ፤ ላይ ቆስሎ የተያዘውን ኮ/ል ግሪቲ ጨምሮ ቴዲን፣ ጌራራ ፓንታኖ እና ፍራንሲስኮ ፍሪሲ ከአስረኞቹ መካከል ይገኙበታል።

በንጉሥ ችሎት ፊት መቅረብ

በድሉ ማግስት ከጠዋቱ 4 ሰዓት አካባቢ በመቶዎች የሚቆጠሩ የጦር ምርኮኞች ወደ ምኒልክ ድንኳን ተወሰዱ። በወቅቱ የነበረው ብቸኛ አውሮፓዊ ምስክር ፈረንሳዊው ካፒቲን ክሎቴቲ ጣሊያናውያኑን በሰልፍ ሲጓዙ ተመልክቷቸዋል። ክሎቴቲ የምኒልክን ገጽታ ለአውሮፓውያን ያስተዋወቀው ሞንዶን ቪዳይልሎት ጓደኛ ነበር። የአፄ ምኒልክ የ8ሺ ጠመንጃ ግዢ ያስማማው ካፒቲን ክሎቴቲ ምርኮኞቹ ለ3 ሰዓታት ያህል ጠብቀው ምኒልክን ሳያገኙ በሰልፍ ሲመለሱ ተመልክቷቸው ነበር።

አስረኞቹ ምኒልክ ፊት የቀረቡት መጋቢት 3 ቀን ነበር። በበርካታ ሹማምንቶቻቸው ተከብበው የተቀመጡት አፄ ምኒልክ ለፍርድ ተዘጋጅተው ነበር። የ49 ዓመቱ ንጉሠ ነገሥት ከአውሮፓውያን ጋር የሚገዳደር ግዙፍ ጦር የገንቡ የመጀመሪያው አፍሪካዊ መሪ ናቸው። ከጦርነቱ በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ ሕዝባቸው ፊት የቀረቡትም መጋቢት 3 ነበር።

At the court of Menelik. From *L'Illustration* (Paris), March 1896.

ምስል:- አፄ ምኒልክ በችሎት ተቀምጠው (መጋቢት 3 ቀን 1896)

ለፍርድ ከመቅረባቸው በፊት ጣሊያውያን ለአፄ ምኒልክ የነበራቸው ግምት የተለየ ነበር። ንጉሡ ምሕረት የማያውቁ እና ጨካኝ መስለዋቸው ነበር። ከንጉሡ ጋር በተገናኙበት ወቅት ግን የተመለከቱት የንጉሡን ሰብዓዊ ርህራሄ እና የተረጋጋ ሰብዓና ነበር።

የእስረኞቹ ጉዳይ ከጦርነቱ ቀጥሎ ምኒልክን የፈተነ ነበር። ከአድዋ በፊት በሕረር እና ወላይታ ዘመቻ የተማረኩ በሙሉ በባርነት ነበር የተወሰዱት። በአድዋ እጅግ በርካታ ምርኮኞች የተያዙ ሲሆን በርካታ ነጮች መኖራቸው የተለየ ያደርገዋል።

መጋቢት 2 ቀን በምኒልክ (ድንኳን) ውስጥ የምርኮኞችን ዕባ ፈንታ በተመለከተ ከፍተኛ ክርክር ተደርጎ ነበር። በአጠቃላይ 1900 ነጭ ጣሊያውያን እና 1500 ባንዳ ወታደሮች ተማርከዋል። በክርክሩ ወቅት ንጉሥነት ጣይቱ እና ራሱ

መንገሻ ሁሉም ጣሊያውያን እንዲገደሉ እንዲሁም ባንዳዎቹ እንዲቀጡ ሃሳብ በማቅረብ ተከራከሩ። በክርክሩ ወቅት የደጋሊው ባለድል ራስ አሉላ የቅጣት ሃሳቡን መቃወም እስገራሚ ነበር። አሉላ ተመጣጣኝ ቅጣት እንዲደረግ ተናግሯል።

ራስ መኮንን ለአውሮፓውያን ምርኮኞች የተለየ ርዕሱን እና ለዘብተኝነት በማሳየታቸው በበርካቶች እንደጠላት ነበር የታዩት። በተለይ የሰሜን ኢትዮጵያ ተወላጅ የሾኑት ጣይቱ፣ መንገሻ እና አሉላ የራስ መንገሻን አስተያየት ከአገር ከሀደት ጋር በማያያዝ ነበር የተቃወሙት። ከራስ መኮንን በተጨማሪ ራስ ሚካኤል፣ ንጉሥ ተክለጋይማኖት እና ፈረንሳዊው የምኒልክ ለማኅሪ ካፒቴን ክሎቴቲ ለእስረኞች ምሕረት እንዲደረግ ጠይቀዋል።

አፄ ምኒልክ ነጭ ምርኮኞችን በተለየ መንገድ ሲጠቀሙባቸው አስበው ነበር። በሞት ከመቅጣት ይልቅ በሕይወት ማቆየቱ የተሻለ ጥቅም ነበረው። ወደፊት ጣሊያን በግዞት ያሉ ዜጎቿን ለማስለቀቅ በትል ከኢትዮጵያ ጋር መደራደሯ አይቀርም። በድርድሩ ወቅት የእስረኞቹ በኢትዮጵያ መያዝ ለምኒልክ ተጨማሪ ጉልበት ይፈጥራል። በመሾኑም እስረኞቹ በመልካም ሁኔታ እንዲያዙ ምኒልክ ወስኑ።

በቀጣይ የተደረገው ክርክር 1500 ባንዳዎችን የተመለከተ ነበር። በክርክሩ ወቅት ራስ መንገሻ ባንዳዎቹ በክላቲት፣ ሰንሐፈ እና አድዋ ከጠላት ጎን በመቆም አገራቸውን በለወጉ በሞት እንዲቀጡ ጠየቁ። ራስ አሉላ በአምባላጌ የተማረኩ ባንዳዎችን ቀድመው ያስጠነቅቁት እንዲህ ብለው ነበር፡ - «... ንጉሥ እና አገር ያላችሁ ለጠላት ንጉሥ በመወገን አገራችሁ እና ንጉሳችሁን ወግታችኋል። በዚህ ከሀደታችሁ ደግሞ እጃችሁን እቆርጣለሁ።»

በመጨረሻም አፄ ምኒልክ ከጣይቱ፣ አሉላ፣ መንገሻ እና አቡነ ማቴዎስ ጋር በመወያየት የቅጣት ውሳኔያቸውን አስተላለፉ። 1200 ባንዳዎች የቀኝ እጃቸው እና የግራ እግራቸው እንዲቆረጥ ፈረዱ። ፍርዱ የተፈፀመባቸው 300 ባንዳዎች ወደ

At the court of Menelik. From *L'Illustrazione Italiana*, 1 March 1896.

ምስል:- አዲ ምኒልክ በቸሎት ተቀምጠው (መጋቢት 3 ቀን 1896)

አፄ ምኒልክና የአድዋ ድል

ትውልድ መንደሮቻቸው እንዲመለሱ ወደ ኤርትራ ተሸኝተዋል። በፍርድ አፈፃፀም ወቅት በርካቶች በዘላቂነት ደም ፈሷቸው ሞተዋል።

Askari a soldier. From L'Illustration (Belgium), 1 Nov. 1896.

ምስል፡- ፍርድ የተፈፀመበት ባንዳ ወታደር (መጋቢት 3 ቀን 1896)

የምኒልክ ፍርድ ከጣሊያውያን ይልቅ ባንዳዎችን ጎድቷል። ጣሊያውያንን በመከዳት ወደ ምኒልክ የተመለሱ ባንዳዎች በጣሊያን ተመልሰው ከተማረኩ የሚጠብቃቸው ፍርድ የከፋ ነበር። ከእምባላጌ ቀድሞ ከጣሊያን የከዳ እንደ ባንዳ ለኢትዮጵያ በመዋጋት ላይ ሳለ በጣሊያኖች እጅ ገባ። በአውሮፓውያን ህግ መሠረት ከዳተኛ እገር ከህደት ወንጀል ተከሰሶ በሞት ነበር የተቀጣው።

የኤርትራ ተወላጅ ባንዳዎች ላይ የተወሰደው የቅጣት እርምጃ በርካታ የኤርትራ ተወላጆችን አስቀይሟል። ይህ ስሜት እየጎላ በመቀጠሉ ለወደፊት የኢትዮጵያና የኤርትራ ግንኙነት ማንቆ ሆኗል። የቅጣት እርምጃው የራስ መንገሽ

አፄ ምኒልክና የአድዋ ድል

ሃሳብ መሽኑን በመጥቀስ ገ/አየሱስ አፄ ምኒልክን ለመሸፈን ሞክሯል። መከራው ግን ምኒልክን ከተጠያቂነት አላዳናቸውም።

የቅጣት እርምጃውን ኢ-ስብአዊነት በመግለፅ ለጠየቃቸው እንደ የእንግሊዝ ጋዜጠኛ፤ አፄ ምኒልክ የሰጡት ምላሽ ቁጣ የተቀላቀለበት ነበር። «የፈፀሙትን ወንጀል ስምተሃል? አብሆተ ከርስቲያናትን በመዝረፍ እርኩሰትን ፈፅመዋል። መንደሮቻችንን በመዝረፍ ሕዝቤንም ገድለዋል። የፈፀሙት ወንጀል እንደ ሌላ የሚያደርገውን ነው። በእገራችን ሌላ የሚሰጠውን ፍርድ ስጥተናቸዋል። ለእገርህ እንግሊዝ ይህንኑ ንገር።»

የኢትዮጵያ ጠላቶች እጅና እግራቸው የተቆረጡ ባንዳዎችን ፎቶ በተለያዩ ጋዜጦች ላይ በማውጣት ከፍተኛ የስም ማጥፋት ዘመቻ ከፈቱባቸው።

Askari amputee. From *L'Illustrazione Italiana*, 3 May 1896.

ምስል:- ፍርድ የተፈፀመበት ባንዳ ወታደር (መጋቢት 3 ቀን 1896)

ምዕራፍ ዐሥራ ስድስት

ረጅሙ ጉዞ

በ1830ዎቹ በርካታ የአውሮፓ ጎበኚዎች የትግራዩን ራስ ውቤ ወዳጅ ለማድረግ ይጣጣሩ ነበር። የተለያዩ ስጦታዎችን በማቅረብ ቢደልሏቸውም የራስ ውቤን አመኔታ ማግኘት አልቻሉም። የፈረንሳይን ንጉሥ ሉዊስ ፍሊፕ ፎቶ ግራፍ ስጦታ ላቀረቡላቸው ፈረንሳውያን የሰጡት ምላሽ ማስጠንቀቂያ ያዘለ ነበር። “... እግራችሁ መሬቱን ሲረገጥ ደምሮ ተጠንቀቁ። እናንተ እና እንግሊዞች ቤናማ አገራችንን እንደምትመኙ ዐውቃለሁ። እገላችሁ አፅዋቶቻችንን ስትለትሙ ለላችሁ ደግሞ ድንጋይ ታነሳላችሁ። የምትፈልጉት እኔን ከሆነ እንዳትተናኩላችኋል ተጠንቀቁ።”

የራስ ውቤ የጥርጣሬ ጥያቄዎች ከ60 ዓመታት በኋላም ነበሩ። አዲስ ምኒልክ ጣሊያንን ወደ ቀይ ባሕር በማባረር ለራስ ውቤ ጥርጣሬ ምላሽ ለመስጠት አስበው ይሆን? በጣሊያን የተያዘውን የኤርትራ አገራዊት ኢትዮጵያ ለዘመናት ስታስተዳድረው ቆይታለች። ነገስታቷ ምፅዋን የንግድ ማዕከል በማድረግ ደጋማውን የኤርትራ ምድር የንግዳቸው መተላለፊያ አድርገው ኖረዋል። አዲስ ዮሐንስ እና ራስ አሉላ በ1880ዎቹ የግብፅን እና የጣሊያንን የወረራ ሙከራ በመመከት ኤርትራን በግዛታቸው ሥር አቆይተዋል።

ከአድዋ ድል በኋላ የኤርትራን ቀጣይ ዕድል ለመወሰን እና ጣሊያንን ጠራርጎ የማስወጣት አቋም የተንፀባረቀው በጣይቱ እና ራስ አሉላ ነበር። አዲስ ምኒልክ በወቅቱ ዘመቻቸውን ለማስቀጠል ያመነቱት በርካታ ሁኔታዎችን በመገምገም ነበር። ብዙ ቁጥር ያለው ወታደራቸውን መቀለብ የማይቻል ነበር። ከማዕከላቸው በመራቅ የሰሜኑን ዘመቻ መቀጠል ደግሞ የአቅርቦት ችግር ያስከትላል። ክረምት በመቃረቡም ዝናቡ ዘመቻውን እስቸጋሪ ያደርግባቸዋል።

ወደ ኤርትራ ዘመቻውን መቀጠል የባሕል እና ጋይማኖት ግጭት ሊያስከትል እንደሚችል በመገመት ነበር ምኒልክ ጠራቸውን ለማዝመት ያቅማሙት። በምዕራብ ከሱዳን ደምሮ እስከ ቀይ ባሕር በተዘረጋው ደጋና ቀላ የሚኖሩ የኤርትራ ሕዝቦች የእስልምና ዕምነት ተከታዮች ናቸው። በመኾኑም የሰሜኑ ዘመቻ መቀጠል ለምኒልክ የባህል እና የጋይማኖት ተቃርኖን የመጋፈጥ ያህል ነበር።

በድል በመገፋፋት ዘመቻውን ወደ ሰሜን ማስቀጠል ሠራዊታቸውን ከማዳከሙም በላይ በየላምንቱ አዳዲስ ወታደሮችን ምፅዋ እያራገፈ ካለው የጣሊያን ጦር ጋር ይጋፈጣል። ይህንን በመመልከት ነበር አዲስ ምኒልክ ውጤቱ የማይገምተውን ዘመቻ ያልቀጠሉት። በእጃቸው ያሉ ምርኮኞችን ተፅእኖ ለመጠቀም በመወሰን የሰሜኑን ዘመቻ በመተው በመጨረሻም አዲስ ምኒልክ ወደ ማዕከላቸው ሸዋ የመልስ ጉዞ ጀመሩ።

በአድዋ ጦርነት 1000 ጣሊያናውያን መሞታቸውን እና 1900 ደግሞ መመሪካቸውን አውሮፓውያን ሲሰሙ የጣሊያንን ወራሪነት ይረዳሉ። ይህንን ለአውሮፓውያን ለመግለፅ አዲስ ምኒልክ ምርኮኞችን ለመያዝ ወሰነ። ወደ ሸዋ ረጅሙን ገዞ ሲጀምሩ ምርኮኞችን በተለያዩ መኮንኖቻቸው እጅ አከፋፍለዋል። ቁስለኛ ምርኮኞችን ለራስ መገንሻ መተው 800 የሚሆኑትን ወደ ሸዋ ይዘው ለመመለስ ወሰኑ። ከ50 እስከ 100 የሚደርሱ እስረኞችን ለጦር መሪዎቻቸው አከፋፈሉ።

ለከፍተኛ ወታደራዊ መኮንኖቻቸው ደግሞ የጣሊያንን ምርኮኛ መኮንኖችን አከፋፈሉ። ለንጉሥ ተክለጋይማኖት ጆ/ል ጂዮርጊ ጋሜራን፣ ለፍትህ ሚ/ር አፈን ንጉሥ ነሲቡ ደግሞ ሌ/ኮ ጌራርዶ ፓንታኖን በአደራ መልክ ሰጡ። የተሰጧቸውን እስረኞች በመልካም ሁኔታ እንዲይዙም መኮንኖቻቸውን አስጠንቅቀው ነበር።

ከአድዋ ወደ አዲስ አበባ የተደረገው የመልስ ጉዞ በኹለት አቅጣጫ ነበር የተደረገው። የተወሰኑ ተመላሾች የምዕራቡን አቅጣጫ በመያዝ በተምቤን እና ላስታ በኩል ወደ ሰቆጣ ወረዳ። የምኒልክ የጉዞ መስመር ደግሞ በምሥራቅ በኩል በአዲግራት እና መቀሌን በማለፍ እሸንጌ ሐይቅ በኩል ወደ አዲስ አበባ የሚያመራው ነበር።

የመልስ ጉዞው በአጠቃላይ ኹለት ወር ከግማሽ የፈጀ ነበር። አዲስ ምኒልክ አዲስ አበባ የገቡት ግንቦት 22 ቀን ነበር። ወደ ሐረር እና ሌሎች ግዛቶች የሚደረገው የመልስ ጉዞ እስከ ሐምሌ መጨረሻ ድረስ ተጥሏል።

የመልስ ጉዞው በኹለቱ ሕዝቦች መካከል መላመድን እና የበለጠ መተዋወቅን ፈጥሯል። በጉዞው ላይ ጣሊያናውያን የአማርኛ ቋንቋ፣ ባሕልና ምግቦችን ተለማመዱ። በኢትዮጵያውያን ባህል መሠረት ከብት እና ዶሮ የሚታረደው ሥርዓቱን የጠበቀ ጸሎት ተደርጎ ነው። ካፒቲን ማኒ የተባለ ጣሊያኖ በአውሮፓ እንደተለመደው የዶሮ አንገት በመጠምዘዝ እርድ ሲፈጽም በመታየቱ ውግዘትን አስከትሏል።

ምዕራፍ ዐ/ሥራ ሰባት የመንፈስ ልጆች እና የፍቅር እስረኞች

የአዲስ ምኒልክ ሠራዊት አዲስ አበባ የደረሰው ግንቦት 22 ቀን 1896 ዓ.ም ነበር። ከተማዋ ከባሕር ጠለል በላይ 7000 ሜትር ላይ ትገኛለች። የመጀመሪያው የአዲስ ምኒልክ መቀመጫ የነበረው እንጦጦ ደግሞ በ9000 ሜትር ካርታ ላይ ይገኛል። ሠራዊቱ እንጦጦ እንደደረሰ ነበር የአቀባበል ሥርዓቱ የጀመረው።

ሠራዊቱ በሰልፍ ነበር ወደ ከተማ የገባው። ጣይቱ ባማረ ሁኔታ ታጅበው ካለቱ በኋላ ራሶች እና ደጅለዝማቾች ተከተሉ። ዝቅተኛ ማዕረግ ያላቸው መኮንኖች የነበር እና የአባ ሽማግሌ ቆዳ ለባሰው አለፉ።

አዲስ ምኒልክ ታጅበው ቤተ-መንግስታቸው ሲደርሱ ለበርካታ ግዚያት መድፍ ተተክሰዋል። ከመድፍ እና ጠመንጃዎች አፈ-ሙዝ የወጣው ዊስ ለሰዓታት እንደ ደመና ፀሐይዋን ጋርዷት ቆይቷል። ንጉሡ ቤተ-መንግስታቸው ከመድረሳቸው ቀድሞ ከአድዋ የማረኪቸው የተለያዩ የጦር መሣሪያዎች ተደርድረው ነበር። ንጉሡ ወደ አልፈኛቸው ያለፉት የተደረደሩትን የጦር መሣሪያዎች በኩራት ገርመም አድርገው ነበር።

በ1897 አዲስ አበባ ከከተማነት ይልቅ የአካላት መንደር ገጽታ ነበራት። ከተሰመረተች ገና ዐ/ሥር ዓመት ያልሞላት ስትሆን ከ10 ሺህ ያልበለጠ ነዋሪዎች ብቻ ነበሯት። ከፍ ባለ ቦታ የተገነባውን የአዲስ ምኒልክ ቤተ-መንግሥት በመክበብ የተሰሩ ጥቂት መኖሪያ ቤቶች የነበሩ ሲሆን ልዩ የሆነ የገበያ ሥፍራ እንዲሁም መጠሪያ ስም የነበረው ጎዳና አልነበረም።

ከቤተ-መንግስቱ ሰሜን አቅጣጫ የራስ ሚካኤል፣ በደቡብ ምሥራቅ በኩል ደግሞ የራስ ደርጌ መኖሪያ ቤቶች ነበሩ። ጉብታ ላይ የተገነቡ ቤቶችን ያቀፈው የምኒልክ ግቢ ከየትኛውም አቅጣጫ ይታያል። የገንዘብ መኖሪያ አልፍኝ ባለ 8 ጎን እና አንድ ፎት ሊሆን በቀይ ቆርቆሮ ጣሪያው የተከደነ ነበር። ከአልፍኝ አጠገብ 600 ሰዎች የሚያስቀምጥ አዳራሽ ነበር። የገንዘብ ግምጃ ቤት፣ ፖስታ ቤት፣ እና የቴሌግራፍ ቤር በፐስተኛው ዙር ይገኛሉ። የቤተ-መንግስቱ ማዕድ ቤት፣ የእቃ ግምጃ ቤት፣ የገንዘብ በቅሉ ቤት፣ የኮርቻ ቤት፣ የክቡር ዘበኞች መኖሪያ፣ የጥገና ቤት እና የሰዓት ማማ በሦስተኛው ዙር የነበሩ ቤቶች ናቸው።

የቤተ-መንግስቱ ጊቢ በበርካታ የባሕር ዛፍ ችግሮች የተሞላ ነበር። ለኢትዮጵያ እንግዳ የሆነው ባሕር ዛፍ በቀሉ በመድረስ የአካባቢውን የማገደ ችግር ለመቅረፍ አግዷል። ሐረር በ1887 በምኒልክ ቁጥጥር ሥር ከዋለች በኋላ ከሐረር አዲስ አበባ የተዘረጋው የንግድ መስመር በርካቶችን ወደ ከተማዋ ሰቧቸዋል።

በ1889-1892 ከነበረው ረጋብ የተነሣ በርካታ ሕዝብ ከተለያዩ አቅጣጫ ወደ አዲስ አበባ መጉረፍ ጀመሩ። የገንዘብን የምግብ እርዳታ ፈልገው የመጡ ሕዝቦች በመጨረሻም ከተማዋን ሕፃናቸው አደረጓት። በመጀመሪያዎቹ ጥቂት ዓመታት ወታደራዊ መንደር ትመስል የነበረችው አዲስ አበባ በ1890ዎቹ በፍጥነት በማደግ የኢትዮጵያ የፖለቲካ እና የንግድ ማዕከል ለመሆን የሚያስችላትን ቅርፅ ያዘች።

በርካታ የፈረንሳይ፣ አርሜኒያ፣ ህንድ፣ ግሪክ እና አይሁድ ነጋዴዎች በከተማዋ መንቀሳቀስ የጀመሩት በ1890ዎቹ አጋማሽ ጀምሮ ነበር። ነጋዴዎቹ ከሶማሊ ጠረፍ ከሚገኙት የአቡክ ታጃራ፣ እና ጅቡቲ ወደቦች ዕቃ በማምጣት በአዲስ አበባ ይሸጡ ነበር። በምዕተ ዓመቱ መግቢያ የአዲስ አበባ ነዋሪ ቁጥር ከ50ሺ በላይ ደርሶ ነበር።

የአስረኞች መኖሪያ

አዲስ አበባ ለአሥረኞች የተለየ ቦታ አልነበራትም። ከወላይታ ተይዘው የመጡ ምርኮኞች በባርነት ለምኒልክ ሹማምንቶች የተከፋፈሉ ሲሆን እንደ አስረኛ የተቀመጡ አልነበሩም። ከአድዋ በኋላ ወደ አዲስ አበባ የመጡትን ወደ 2 ሺህ የሚጠጉ የጣሊያን ምርኮኞች ለማስቀመጥ የሚሆን ወህኒ ቤት አልነበረም። አዲስ አበባ አስረኞችን ለድርድር ለማዋል በማሰባቸው አስረኞች በአግባቡ እንዲያዙ አዘዋል። አሥረኞችን በአንድ ቦታ ማጎር ለጥበቃ ሥራ ቀላል ቢሆንም ለአስረኞች ጤንነት ግን መልካም አልነበረም።

አዲስ አበባ አሥረኛ ጣሊያውያን ከሕዝቡ ጋር ተቀላቅለው እንዲኖሩ ወሰኑ። በውሳኔያቸውም ሹለት ሦስተኛ የሚሆኑት አስረኞች በአዲስ አበባ ከጠባቂዎች ጋር እንዲኖሩ ሲደረግ የቀሩት ደግሞ ከላከታ አስከ ሐረር ባሉ ከተሞች ተበተኑ። የተወሰኑ አስረኞች ለማምለጥ መከራ ቢያደርጉም ነጭ አውሮፓውያን በተለሉ ስለሚለዩ ወላጆች ይያዙ ነበር። አብዛኛው አስረኛ ወደ አገራቸው ለመመለስ የሚያስችላቸውን ድርድር በጉጉት መጠበቅ ጀመሩ።

በርካታ አስረኞች ከጠባቂዎቻቸው እና የተቀረው ነዋሪ ጋር ተሳምደው ኑር ጀመሩ። በዘመናዊ የትኝ ግዛት ታሪክ ብዙ ቁጥር ያላቸው አውሮፓውያን ከጥቁር አፍሪካውያን ጋር ተቀላቅለው የኖሩበት አጋማሚ በአዲስ አበባ ታይቷል። ጥቂት አስረኞች ከኢትዮጵያውያን ሴቶች ጋር ፍቅር እስከመጀመር ድርሰው ነበር። የተለያዩ ገጠመኞቻቸውን በግል ማስታወሻቸው እና ጋዜጦች ላይ ያሰፈሩ አስረኞችም ይህንን መስከረዋል።

በፐስተኛ ሕዝባች መካከል የተፈጠረው መቀራረብ ቀድሞ እርስ በእርሳቸው እንደ ልዩ ፍጡር ይተያየ የነበሩ ሕዝቦች ተመሳሳይ ሰብዓዊ ፍጡራን መሆናቸውን

እንዲያውቁ አግዟል። የተወሰኑ ጣሊያውያን ቤት በመገንባት እና በንግድ እንቅስቃሴ በመሳተፍ የከተማዋ ነዋሪ ሽኑ።

ጣሊያውያኑ ካደረጉት እንቅስቃሴ መካከል የመጀመሪያው መገለጫ የገነቡት ቲያትር ቤት ነበር። በጣሊያኗ የወደብ ከተማ ኔፕልስ ታዋቂ የነበረውን ቲያትር ቤት ለማስብም «የአዲስ አበባው ሳን ካርሊኖ» በማለት ሰየሙት። ከቲያትር ቤቱ ቀጥሎ ደግሞ «የምኒልክ ሳሉን» የተባለ መጠጥ ቤት ተከፈተ።

የጣሊያውያኑን «የምኒልክ ሳሉን» የተመለከቱት አፄ ምኒልክ በባለቤትነት የሚያስተዳድሩት ሆኑል ከፈቱ። ሆኖም በተመጣጣኝ ዋጋ የተለያዩ ምግቦችን እና ጠጅ በማቅረብ በርካታ የአዲስ አበባ ነዋሪዎችን ያስተናግድ ነበር። የምኒልክ ሆቴል የበርካታ ጣሊያውያን መሳሰሉም ነበር። በአንድ ወቅት ጣሊያኖችን በማጣጣል በፈረንሳይ ጋዜጣ ላይ የጻፈው የምኒልክ ወዳጅ ሞንዶን ቪዳልዲይት በሆቴሉ መመላለስ ሲያዘውር ጣሊያውያን ደንበኞች ወደ ሆቴሉ መምጣት አቆሙ። ይህንን የተመለከቱት አፄ ምኒልክ ሞንዶንን ከሆቴላቸው በማስቀረት የጠፉ ደንበኞቻቸውን መመለስ ችሉ።

እስረኛ ጣሊያውያን አዲስ አበባ እንደደረሱ ከአፄ ምኒልክ የፋናስ እና እስከ ሰባት አሞሌ የሚደርስ የገንዘብ ስጦታ ተደረገላቸው። ራስ ሚካኤልም እንዲሁ ለእስረኞች የልብስ መግዣ የሚሆን ገንዘብ አድለዋቸው ነበር። እስረኞች ወደ ገበያ ሥፍራ በማምራት የፈለጉትን ይዝኑ ነበር።

በወቅቱ እንደተጻጸመ የሚነገርለት መርከቶ በሳምንት ለስድስት ቀናት የሚያገለግል የገበያ ሥፍራ ነው። በመርከቶ የማይሸጥ ዕቃ አልነበረም። የምግብ ቁሳቁስ፣ አልባሳት፣ እንስሳት፣ የጠፍር አልጋ፣ ጌጣጌጥ፣ መስታወት፣ ላምባ፣ የሽክላ ምርቶች እና የቆዳ ውጤቶች ይገኙ ነበር። ጣሊያውያንን የበለጠ የሳባቸው በአድዋ ከሞቱ የጣሊያን ወታደሮች ላይ የተለቀሙ ኒሻኖች፣ አልባሳት፣ የግል ማስታወሻዎች

እና የተለያዩ ፎቶዎች ነበሩ። በአዲስ አበባ የነበሩ ምርኮኞች የጓደኞቻቸውን ማስታወሻ ለመግዛት ጥረት ሲያደርጉ ይታዩ ነበር። ከአዕዎቹ ብዛት እና የዋጋ ውድነት አንፃር ሹሉንም ለመግዛት አልቻሉም። ከእስረኞቹ መሃል ጌሳ ዲ አማቶ የአንድ ጓደኛውን የግል ማስታወሻ ለመግዛት ጠይቆ ዋጋው ተወደደበት። ጠባቂው የነበሩት አቶ ገብርኤል በመጨረሻም ማስታወሻውን እንዲገዙለት ጠይቋል።

እስረኞች በተለያዩ ሥራዎች መስማራት ጀመሩ። በአነስተኛ ክፍያ ተቀጥረው በአናጊነት፣ በግንበኝነት እና ሕክምና ሥራ የተሰማሩም ነበሩ። በአዲስ አበባ የመንገድ ግንባታ ከተሰማሩት በተጨማሪ 24 እስረኞች የምኒልክን ቤተ-መንግሥት ለመገንባት እና የተለያዩ ቁሳቁሶችን ለመሥራት በንጉሡ ተቀጥረው ነበር። የሕክምና ባለሙያ እስረኞች የተለየ እንክብካቤ ይደረግላቸው ነበር። በቤተ-መንግስቱ ግቢ የመኖሪያ ቤት ተሰጥቷቸው የሚኖሩ ታማኝ እስረኞችም ነበሩ።

የፍቅር እስረኞች

በርካታ እስረኛ ጣሊያውያን ባለሙያ እንደሆኑ በማስመሰል በአዲስ አበባ ለመቆየት ተጣጣሩ። የእጅ ሙያ ያልነበራቸው ጣሊያውያን እስረኞች ወደተለያዩ ግዛቶች ይላኩ ነበር። ካርሎ ዲዮቲ የአናጊነት ሙያ እንደሚችል በመግለፅ ከጂዮሻኒ ሮሲ ጋር በመሆን አርማንዶ ሳቮራ በተባለ ፈረንሳይ ነጋዴ ተቀጠሩ።

ሮሲ ለሥራ ከከተማ በወጣበት አጋጣሚ ተዋበች ከተባለች ሴት ጋር ለመቀራረብ የቻለው ዲዮቲ መልካም የሥርቆሽ ፍቅር ማሳለፉን ጽፏል። የተዋበች ባል ነጋዴ በመሆኑ ብዙ ጊዜ ከአዲስ አበባ ውጪ ስለሚቆይ ዲዮቲ እና ተዋበች ለፊ ጊዜ ማሳለፍ ችለው ነበር። ስለ ቤተሰቦቹ እና በጦር ሜዳ ስለሞቱ ጓደኞቹ በሚያወራሳት ወቅት ታለቅስ እንደነበር ጠቅሷል።

እስረኞች ከኢትዮጵያውያን ጋር ተቀላቅለው በመኖራቸው የተነሣ ሹሉቱ ሕዝቦች በባህል ልውውጥ ለማድረግ ችለዋል። ቤተሰባዊ ቅርርብ በፈጠረው ጥልቅ

መግባት፤ እንዲያውም ማረፊያውን ከኢትዮጵያውያን ቤተሰቦች ጋር ጥልቅ መተሳሰር ፈጥረው ነበር።

በላከታ እሥር ላይ የነበረው ፍሬንሴስክ ፍሪሲና በግዞት ከተቀመጠበት ቤተሰብ ጋር ጥብቅ ቀርቶ ፈጥሮ ነበር። ቀይታውን ወርሶ ሲመለስ ሲል ከጣሊያን ቀይ መስተላለፍ የተላከለትን ሳሙና፤ የታሸጉ ፍሬፍሬዎችን፤ የጽሁፍ መሣሪያዎችን፤ አልባሳትን፤ ሲጋራ፤ መጠጦችን እና አልባሳትን ላስተናገዱት ቤተሰቦች ሰጥቷቸዋል። ከዓመታት በኋላ እንኳን ሊረሳቸው የማይችሉ ቤተሰቦቹ መሆናቸውን ተናግሯል።

ለላው እስረኛ ጂዮሻጒ ቴዲን ሀረር እካባቢ በሚገኝ አነስተኛ መንደር ብሩ የተባሉ ባላባት ቤት በግዞት ተቀምጦ ነበር። ባላባቱ ስድስት ሚስቶች ነበሯቸው። የንጉሡ ሚስቶች ከቴዲን ጋር በተላሉ መሳመዳቸው ባለቤታቸውን አስቀንቷቸው ነበር። ሁኔታው ያላማራቸው ብሩ ቴዲን እንዲያገባ ሀሳብ አቀረቡለት። ሀሳባቸውን አለመቀበሉ ያበላጩቸው ብሩ ቴዲን ለሌላ ባላባት ሰጡት።

በሹለተኛ ማረፊያው ቤት ትንሽ እንደቀሃ ዘውዲቱ ከተባለች ቤት ጋር ተቀራረቡ። በወቅቱ የ24 ዓመት ወጣት የነበረው ቴዲን በጣም መልካም ሰውነት ያደራጃል ከደርመት ንጉሥ ዊልሽልም ሹለተኛ ጋር ያመለከሱት ነበር። ዘውዲቱ በፍቅሩ በመውደት አብራው ወደ ጣሊያን ለመሄድ ወስኖ እንደነበር በማስታወሻው ፅፎታል። ቴዲን በማስታወሻው ራሱን «የፍቅር እስረኛ» በማለት ነበር የገለጸው።

አፈ-ንጉሥ

ጌራዶ ፓታኖ ለአፈ-ንጉሥ ነሲቡ በአደራ የተሰጠ እስረኛ ነበር። አፈ ንጉሡ ለፓታኖ ቤተሰቦች ደህንነቱን ለማሳወቅ ብርቱ ጥርት እንደሚያደርጉ ቃል ገቡለት። በቤታቸውም እንደ ልሻቸው እንደሚያኖሩት ቃል ገቡለት። ከእንደ ወር በኋላ ፓታኖ እና አፈንጉሡ ነሲቡ በደንብ ተግባቡ። በአፈ-ንጉሡ ቤትም «የመንፈስ ልጅ» ሆኖ መኖር ጀመረ።

His Majesty Emperor Menelik II. Caricature by the artist of the 'Ménelik II' series. From the 'Ménelik II' series. Paris. Bibliothèque de la Ville de Paris.

ምስል፡ አፈ-ንጉሥ ነሲቡ

አፈ-ንጉሥ ነሲቡ ከልጅነታቸው ጀምሮ የኢትዮጵያ መሠረታዊ የሕግ ዕውቀት እና ፍትሐ ነገስት ጠንቅቀው ያውቁ ነበር። በ18 ዓመት ዕድሜያቸው በፍርድ ሴቶች ጥብቅና መቆም ችሉ። ይህንን የተመሰገኑት እፄ ምኒልክ ወጣቱ ነሲቡን አፈ-ንጉሥ ልዩ ዐቃቤ ሕግ፤ በኋላም የፍርድ ሚኒስትር አድርገው ሾሟቸው።

አፈ-ንጉሥ ነሲቡ የምኒልክ ተኝ እድ ለመሆን የበቀት በአጭር ጊዜ ውስጥ ነበር። ንጉሡ የሕግ ተርጓሚ እና ደግሞ ስሜ የነበሩበትን ሥርዓት ለማሻሻል አፈ-ንጉሥ ነሲቡ በዳኝነት ማገልገል ጀመሩ። በዚያ የተነሳም ከራስ መኮንን፤ ራስ መንገሻ እና ራስ ወሌ እኩል ተፅእኖ ፈጣሪ መሆን ችሉ።

ፓታኖ ጥልቅ የመፅሐፍ ቅዱስ ዕውቀት ነበረው። ከአፈ-ንጉሥ ነሲቡ ጋር ይበልጥ ያቀራረበውም የመፅሐፍ ቅዱስ እውቀቱ ነበር። አፈ-ንጉሥ ፍርድ የሚሰጡበት አዳራሽ ፓታኖን ከጎናቸው በማስቀመጥ ምክር እና እገዛ ያገኙ ነበር። በፓታኖ እገዛም የኢትዮጵያ እና ጣሊያናውያን እስረኞች መካከል የሚነሱ ክርክሮችን እና ክሶችን በተላሉ መዳኝነት ችሉ።

cha Negus Nesibu. From Guèbrè Sellassié, *Chronique du règne de Méndlik II, roi des rois d'Éthiopie*. Paris: Maisonneuve Frères, 1931.

ምዕራፍ ዐሥራ ስምንት

ምኒልክ ከአድማስ ባሻገር

«አትላንታ ኮንስቲትውሽን» ጋዜጣ መጋቢት 1 1896 እትሙ ወደ አፍሪካ የመመለስ ዓላማ ለነበራቸው ጥቁር አሜሪካውያን የሚሆን መልዕክት ይዞ ነበር የወጣው። በዕትሙ የተጻፈው መጣጥፍ ከጆርጂያ ወደ አፍሪካ የመመለስ ፍላጎት የነበራቸው ጥቁር አሜሪካውያንን አስጠንቅቋል። የአፍሪካ ሙሉ በሙሉ በነጭ አውሮፓውያን ቁጥጥር ሥር በመዋሂ የጥቁር አሜሪካውያን የመልስ ጉዞ ውጤት አልባ መሆኑን መጣጥፉ ጠቅሷል።

የአድዋ ድል ዜና ለዓለም በተለማ ማግስት የአትላንታው ጋዜጣ ሚዛናዊ ዜና አወጣ። በመጋቢት 4 እትሙ «የጣሊያን ክፉ ዕጣ» በሚል ርዕስ ያወጣው ጽሁፍ 3000 የጣሊያን ወታደሮች በአቢሲኒያ ሕዝቦች መገደላቸውን ገልጸ። ጽሑፉ ጂ/ል አሬስቴ ባራቴሪ በከፍተኛ ውርደት ራሱን ማጥፋቱን የገለጸ ሲሆን ኢትዮጵያ በደቡብ አፍሪካ የምትገኝ መሆኗን አሳስቶ ጠቅሷል።

በተከታታይ የወጡ የአትላንታ ኮንስቲትውሽን ጽሑፎች የኢትዮጵያውያን የቀዳ ቀለም ላይ ያተኮሩ ነበሩ። «የአቢሲኒያ ጥያቄ» በሚል ርዕስ የወጣ ጽሁፍ «... ኢትዮጵያውያን እንደተተሩት ጥቁር አፍሪካውያን እና የሆቴንቱ ሕዝቦች ሰፊ እገር እና ድፍጥጥ አፍንጫ የላቸውም። እንደ ኮንጎ ሕዝቦችም አጭር እና ለስተያሚ ለይደሉም። ጥቁር ለይደሉም» በማለት አትቷል። የኢትዮጵያ ገጥሥ ከኒኮላስ ፕላታኖ ተመሳሳይ መልክ እንዳለውም በጽሁፍ ተገልጿል።

ኒውዮርክ ወርልድ እና ቺካጎ ትሪቢውን ጋዜጦችም ተመሳሳይ ጽሑፎችን ነበር ያወጡት። አፄ ምኒልክ ነጭ ቀለም እንዳላቸው የሚያሳዩ ፎቶዎችን በማስደገፍ የካውካስያን ዝርያ ያላቸው ኢትዮጵያውያን ጣሊያንን የማሸነፋቸውን ዜና አራዝተው። «የአቢሲኒያ ሕዝቦች በአብዛኛው ካውካስያን ሲሆን የተስተካከለ የፊት ቅርፅ ያላቸው ቀንጆ ሕዝቦች ናቸው።»

Melik in America. From the Atlanta Constitution, 4 March 1896.

ምል:- አፄ ምኒልክ በአሜሪካ (አትላንታ ኮንስቲትውሽን ጋዜታ መጋቢት 4 ቀን 1896)

«ምኒልክ» - የንግድ ምልክት

እንደ ዛሬው «ታይም» መፅሔት ኹሉ በ19ኛው ክፍለዘመን «ቫኒቲ ፌይር» ታዋቂ ነበር። በ1897 ቫኒቲ ፌይር የፊት ገፁ ላይ የአዲስ ምኒልክን ምስል ይዞ በመውጣት ንጉሡን ለመላው ዓለም አስተዋወቃቸው። ከቻርልስ ዳርዊን፣ የሩሲያው ልሊክሳንደር፣ ናፖሊዮን ላልላዊ አኩል የአዲስ ምኒልክ ፎቶ ግራፍ ተከትሎ አዲስ ምኒልክ እና እቴጌ ጣይቱ ከዓለም ታዋቂ ግለሰቦች ተርታ ተሰለፉ።

የምኒልክ እና ጣይቱ ዝና በሰፊው መናኘቱን ተከትሎ የተለያዩ አዳዲስ ክስተቶች ታይተዋል። በርካታ አውሮፓውያንም አዳዲስ ለተወለዱ ሕፃናት ልጆቻቸው «ምኒልክ» የሚል ስም ሰጡዋቸው። ከፍተኛ ቁጥር ያለው የአድናቆት ደብዳቤዎች የምኒልክን ቤተ-መንግሥት አጣጠውት ነበር። እንዲሁም ደብዳቤዎች ንጉሡን የገንዘብ ውሰታ የሚጠይቁም ነበር። አንዲት አድናቂያቸው በጻፈችላቸው ደብዳቤ አዲስ ምኒልክ ለጅምር መናሪያ ቤቷ ማስጨረሻ የሚሆን 200 ፍራንክ እንዲልኩላት ጠይቃቸው ነበር።

© 1897 by J. & W. Benson & Co. London. All rights reserved.

ምስል:- አዲስ ምኒልክ በአውሮፓ (ቫኒቲ ፌይር ጋዜጣ ሐምሌ 29 ቀን 1897)

የምኒልክ እና የጣይቱ የዓለም አቀፍ ዝና በጨመረ መጠን በርካታ ጥያቄዎች ከየአትጣጫው መነሳት ጀምረው ነበር። ኢትዮጵያ የመጀመሪያ የእፍራካ ልዕለ-ሐያል እየሆነች ነው? ፖለቲካዊ ድሉ የኢትዮጵያ የንግድ ትንሳኔ መነሻ ይሆን? የይሁዳ አንበሳ ነገድ የኹት አዲስ ምኒልክ የመላው ጥቁር ሕዝብ መሪ መሆን ይችላሉ?

ከአድዋ ድል በኋላ መላው ዓለም የኢትዮጵያን የንግድ እና ዲፕሎማሲያዊ ወዳጅነት ለማግኘት መንቀሳቀስ ጀምረዋል።

Japan trading card. Private collection.

ምስል:- የጣይቱ የመኪያ ዓርድ (ስገል ሰጠጠ)

በበተተተ ታይተዋል። በርሳቸው ለውያንም ለዳዲበ ለተወለዱ ሐፃናተ ልደታተው «ምኒልክ» የሚል ስም ሰጡዋቸው። ከፍተኛ ቁጥር ያለው የአድናቆት ደብዳቤዎች የምኒልክን ቤተ-መንግሥት አጣበውት ነበር። አንዳንድ ደብዳቤዎች ንጉሡን የገንዘብ ውለታ የሚጠይቁም ነበሩ። አንዲት አድናቂያቸው በጻፈችላቸው ደብዳቤ እኔ ምኒልክ ለጅምር መኖሪያ ቤቷ ማስጨረሻ የሚሆን 200 ፍራንክ እንዲልኩላት ጠይቃቸው ነበር።

Menelik II. (left) from 'Imperial Palace' by John S. P. (right) from 'Imperial Palace' by John S. P.

ምስል፡- እኔ ምኒልክ በአውሮፓ (ቫኒቲ ፌይር ጋዜጣ) ሐምሌ 29 ቀን 1897)

Taytu trading card. Private collection.

ምስል፡- የጣይቱ የመገዢያ ካርድ (ከግል ስብስብ)

Ethiopia, Africa's Switzerland. Private collection.

ምሳሌ- ኢትዮጵያ - የአፍሪካ ስዊስዘርላንድ (በገላ ሰብስባ)

በርካታ ሐያላን አገራት የኢትዮጵያን ወዳጅነት ለማግኘት መንቀሳቀስ የጀመሩት ከአድዋ ድል በኋላ የምኒልክ እና ጣይቱን ዝንጉነት ተከትሎ ነበር። «... ምኒልክ በአፍሪካ ብቻ ሳይሆን በመላው አውሮፓ ከፍተኛ ቦታ የሚሰጠው ስብዕና ነው። የንጉሡ ወዳጅነት ለአውሮፓውያን ልዩ ጥቅም ይኖረዋል።»

የሩሲያ ልዑካን ወደ አዲስ አበባ የመጡት ምኒልክ እና ጣይቱ ከአድዋ ከተመለሱ ከጥቂት ወራት በኋላ በ1896 ነበር። ልዑካኑ በሩስያ እና ኢትዮጵያ አርቶዶክስ ቤተክርስቲያን መካከል ግንኙነት ለማጠናከር ያለመ ነበር። ከልዑካኑ ጋር የሕክምና ቡድን አብሮ የመጣ ሲሆን በአድዋ ጦርነት ለቀሰሉ ወታደሮች የሕክምና እርዳታ አድርጓል። የሩሲያ ቀይ መስቀል ማህበርም በርካታ የሕክምና ቁሳቁስ እና መድኃኒት አቅርቦ ነበር።

የፈረንሳይ መንግሥት የጅቡቲ አስተዳዳሪ የነበረውን ሊዮንስ ሳጋርዴ በጥር 1897 ወደ አዲስ አበባ ላከ። የፈረንሳይ ጋዜጦች ከአድዋ በኋላ ኢትዮጵያ በአፍሪካ ልዕሉ-ጋያል እየሆነች መምጣቷን ገልፀዋል።

የስፔን ካቶሊክ ቤተክርስቲያን ደግሞ የንግድ እና የጋደማናት ግንኙነት ለመፍጠር ነበር ከምኒልክ ጋር የተቀራረቡት። የስፔን አቀራረብ በተወሰነ መልክ ከቫቲካን ጋር ይመሳሰል ነበር።

እንግሊዝ በ1897 ፀደይ ወቅት ስር ሬኔል ሮድን ወደ ኢትዮጵያ ላከች። የልዑካን ቡድኑ በኢትዮጵያ ከፍተኛ አቀባበል ተደርጎላቸዋል። ስር ሮድ ለምኒልክ የነበረው ለመለካከት የተቀየረው የተደረገለትን አቀባበል ከተመለከተ በኋላ ነበር።

አሜሪካ ከኢትዮጵያ ጋር ግንኙነቷን የጀመረችው በንግድ ነበር። ግምቱ 600 ሺህ ዶላር የሚደርስ የጥጥ ምርት ኢትዮጵያ ከአሜሪካ ገዝታለች። ማርሴ የነበረው መልዕክተኛዋ ሮበርት ፒት ስኪነርስ ወደ ኢትዮጵያ በመላክ ነበር አሜሪካ ዲፕሎማሲያዊ ግንኙነቷን የጀመረችው። በአጠቃላይ 90 አባላት የነበሩት የአሜሪካ የልዑካን ቡድን ኢትዮጵያ ሲደርሱ ከፍተኛ አቀባበል ተደርጎላቸዋል።

በስኪነር የተመራው የልዑካን ቡድን አዲስ አበባ ሲደርስ በሺህ የሚቆጠሩ ወታደሮች አቀባበል ተደረገለት። ልዑካኑ ወታደሮቹን አልፈው የተገኙት ከምኒልክ ከፍተኛ ሹማምንት ጋር ነበር። ሹማምንቱ የቆዳ ኮፍያ እና የአንበሳ ቆዳ የለበሱ ሲሆን ጋሻ እና ጦርን ጨምሮ በወቅቱ ዘመናዊ የነበሩ ጠመንጃዎችንም ታጥቀው ነበር። በወቅቱ እፄ ምኒልክ የአልማዝ ፈርጥ የነበረው ትልቅ ሎቲ ጆሮአቸው ላይ አጥልቀው ነበር። ሙሉ ነጭ ልብስ የለበሱ ሲሆን ራሳቸው ላይ የጠቀሰሉት ነጭ ሻሽ ከጀርባ ትከሻቸው ላይ የወረደ ሲሆን ጥቁር ኮፍያም ከላይ ደርበው ነበር።

Ethiopia, Africa's Switzerland. Private collection.

ምስል:- ኢትዮጵያ - የአፍሪካ ስዊዘርላንድ (ከግል ሰብስብ)

በውይይቱ ወቅት አዲስ ምኒልክ ለሚረካ አፍሪካን ከአውሮፓውያን ጋር ለመቀራመት አለመሞከሯን አድንቀዋል። አብርሃም ሊንከን ባርነትን ለማጥፋት ያደረገውን አስተዋጽኦ በማድነት እሳቸውም የባሪያ ሥርዓትን ለማስቀም ቃል ገቡ። ብቅርቡ ባወጅኩት መሠረት ባሮች በባለቤቶቻቸው ይዞታ የሚቆዩ ቢሆንም ልጆቻቸው ግን ነጻ ይሆናሉ። ከዚያ በመጀመር ባርነትን ሙሉ በሙሉ እናስቆማለን። በማለት ነበር አዲስ ምኒልክ ለስኪነር የገለፁት።

ፋዝሽልት በጠየቁት መሠረት ሹለት የአፍሪካ የሚዳ አህያ እና ሹለት አናብስትን አዲስ ምኒልክ በስጦታ መልክ ለአሜሪካ እቻቸው ላኩ። ፋዝሽልት ያለ ውሃ ረጅም ርቀት መጓዝ የሚችሉ የሚዳ አህያችን ከበቅሉ ጋር ለማዳቀል በማሰብ ነበር ጥያቄውን ያቀረቡት። ከሹለቱ አናብስት አንፋ ብቻ ዋሽንግተን የሚገኘው ናሽናል የአንስሳት ማቆያ በሕይወት መድረስ ቢችልም የሚዳ አህያች ግን መንገድ ላይ ሞቱ።

ወደ አንፋ ከተመለሰ በኋላ ለጋዜጦች በሰጠው ቃል ምልልስ ስኪነር «ላቢሊኒያ የአፍሪካዊ ጃፓን ናት» በማለት ነበር የገለጸው። ኢትዮጵያ የአሜሪካ ጠንካራ የንግድ አጋር እንደሆነ መግለፁን ተከትሎ የቀዳ እና ሴጦ ነጋዴ የነበረው አሜሪካ ግሪቦስቶክ በኒውዮርክ 529 ጎዳና ላይ «የአሜሪካ-ኢትዮጵያ ንግድ ኩባንያ»ን በይፋ ከፈተ። ከቀናት በኋላም ከስኪነር ላይ ደብዳቤ ተቀብሎ ወደ ኢትዮጵያ ተጓዘ።

ግሪቦስቶክ ሐረር ሲደርስ ራስ መኮንን አቀባበል አደረጉለት። የሐረርን ውበት እና የንግድ እንቅስቃሴ እንዲሁም የራስ መኮንን መልካም አቀባበል በከፍተኛ አድናቆት ነበር የገለጸው። አዲስ አበባ ሲደርስ አዲስ ምኒልክ አቀባበል ያደረጉለት ሲሆን ዘመናዊ ዊንቸስተር ጠመንጃ በስጦታ አቅርቦላቸዋል።

ወደ ኒውዮርክ ከተመለሰ በኋላ በጉዞው ያገኘውን ልምድ በመጠቀም የመንግሥት ጋላጤትን አገኘ። በኢትዮጵያ የአሜሪካ መልዕክተኛ ለመሆን ጥያቄ ቢያቀርብም የአንፋ መንግሥት ጥያቄውን አልተቀበለውም።

ከመንግሥታዊ ልዑካት ባልተናነሰ በርካታ ግለሰቦች ወደ አዲስ አበባ መምጣት ጀምረው ነበር። አንድ ግሪካዊ ወጣት ገጣሚ በአዲስ አበባ ዝነኛ የመሆን ሕልም ይዞ ቢመጣም ከሥነ-ጽሑፍ ይልቅ የተሻለ ወታደራዊ ብቃቱ በምኒልክ ተቀባይነት አስገኝቶለታል።

ሐብተ ጊዮርጊስ በማለት ስሙን ቀይሮ ከሠራዊቱ ጋር ተቀላቀለ። ለኢትዮጵያውያን ብቻ የሚሰጠውን የፊትአውራሪ ማዕረግ በማግኘት የመጀመሪያው የውጪ ዜጋ መኮንን ለመሆን ቻለ።

ቲግራኔ የሚባል አርመናዊ ወጣትም በምኒልክ ቤተ-መንግሥት በአብሳይነት እና በአትክልተኝነት ያገለገል ነበር። ከቆይታ በኋላ የንጉሡ ብር እና ወርቅ ለሪ በመሆን ዳኒስ ያለ ክፍያ ማግኘት ቻለ። የግሉን የወርቅ ቤት በመክፈትም ገጣንጥ ከመሸጥ ጎን ለጎን የአራጣ ብድር አገልግሎትም ይሰጥ ነበር።

አዲስ ምኒልክ ነጋዴዎችን በመደገፍ ይታወቁ ነበር። የውጪ አገር ነጋዴዎች የሐብት ምንጭ ከመሆናቸውም በላይ ለሕዝባቸው ንግድ እንደሚያስተምሩላቸው ተስፋ በማድረግ ነበር ንጉሡ ድጋፍ የሚያደርጉት። የድጋፍ ተጠቃሚ የነበረው ፈረንሳዊው አርማንድ ሳቮሪ በአዲስ አበባ የጥይት ፋብሪካ በመክፈት ሙያውን ለኢትዮጵያውያን ማስተላለፍ ችሏል። የጥይት ምርቱን በዝሆን ጥርስ እና ወርቅ በመለወጥም በአጭር ጊዜ ሃብታም መሆን ችሎ ነበር።

የሳቮሪን ስኬት የሰሙ በርካታ አውሮፓውያን ወደ አዲስ አበባ በጠዛት መምጣት ጀመሩ። የአውሮፓውያኑ የንግድ እንቅስቃሴ ፍትሐዊ አለመሆኑን በመመልከት አዲስ ምኒልክ ጥብቅ ቁጥጥር ማድረግ ጀመሩ። ዋና የንግድ እንቅስቃሴዎች በአውሮፓውያኑ እጅ መግባት የአገሪቱን የንግድ ሥርዓት በውጪ ዜጎች ቁጥጥር ሥር አደረገው። በአድዋ ጦርነት መነሻ የነበረው የኢትዮጵያውያን በውጪ ሃይሎች ቁጥጥር ሥር ያለመዋል እምቢተኝነት ለነጋዴ አውሮፓውያን

አስፈሪ ሁኔታ መፍጠር ጀመረ። ሕዝቡም ሆነ ንጉሡ ነጋዴዎችን በመልካም ዐይን መመልከት አቆሙ።

ኢትዮጵያ በአፍሪካ ዲሞክራሲያዊ መንግሥት

ከሰሃራ በታች ያሉ አፍሪካውያን ስለ አድዋ ድል ወቅታዊ እና ሚዛናዊ መረጃ አልነበራቸውም። የደረሰው ሲካል ስታንዳርድ፣ የጋናው ጎልድ ኮስት ክሮኒክል፣ እና የሴራሊዮን ታይምስ ጋዜጦች በአውሮፓውያን እጅ የሚታተሙ በመሆናቸው የአድዋን ድል ማብሰር አልፈለጉም። በመሆኑም የኢትዮጵያ የድል ዜና ጥቁር አፍሪካውያን ጆሮ ለመድሰክ በርካታ መሰናክሉችን ማሰፍ ነበረበት።

ከአፍሪካ ውጪ የነበሩ ጥቁር የዲሞክራሲ ማህበረሰብ አባላት ኢትዮጵያን ከአድዋ በፊት ጀምሮ ያውቋታል። ከጥንታዊ ሥልጣኔዋ በተጨማሪ የክርስቲያን አገር መሆኗ በክርስቲያን ስደተኞች ዘንድ የበለጠ ታዋቂ አድርጓት ነበር።

የአፍሪካ አሜሪካውያን አብያተ ክርስቲያናት ከሰማቸው በፊት «ኢትዮጵያ» እና «የአቢሲኒያ» የሚሉ ትዕሉችን ይጠቀሙ ነበር። በ1808 የተቋቋመው የሃርለሙ «የአቢሲኒያ ባፕቲስት ቤተክርስቲያን» እና በ1892 የተቋቋመው የደ/አፍሪካው «የኢትዮጵያ ፕሪቶሪያ ቤተክርስቲያን» ከአድዋ ድል ቀድሞ የነበረውን የኢትዮጵያ ዕውቅና ያሳያሉ። የድል ዜናው ለኢትዮጵያ ተጨማሪ ዝና አስገኘላት እንጂ ለመጀመሪያ ጊዜ ከዲሞክራሲው ጋር አሳስተዋወቃትም።

ሃይቲ እና ኢትዮጵያ

ከአድዋ ድል ማግስት ኢትዮጵያ እና ሃይቲን በማገናኘት ሰፊ የማስተዋወቅ ሥራ የሠራው የካሪቢያን ተወላጅ የሆነው ቤኒቶ ሲልቪይን ነበር። ስለ ጥቁሮች መብት በፈረንሳይ ላ ፍራንሰዊኒቲ ጋዜጣ ላይ በመጻፍ የሚታወቀው ሲልቪይን በጥር 1897 ነበር ወደ ኢትዮጵያ የመጣው።

ሲልቪይን የኢትዮጵያ እና ሃይቲን ዲፕሎማሲያዊ ግንኙነት በመፍጠር ትኝ ግዛትን እና የባሪያ ሥርዓትን በመታገል አስቦ ነበር ወደ ኢትዮጵያ የመጣው። ለአራት ጊዜያት በመመላለስም አዲስ ምኒልክን ለማሳመን ጥሯል። የንጉሡን ይሁንታ ማግኘት ባይችልም ዓላማውን በማገናኘት በ1900 ዓ.ም በመጀመሪያው የፓን አፍሪካ ስብሰባ ላይ ኢትዮጵያን እና ሃይቲን ወክሎ ተሳትፏል።

የሃይቲን 100ኛ ዓመት የነጻነት በዓል በአዲስ አበባ ለማክበር በ1904 ወደ ኢትዮጵያ ሲመጣ ከአሜሪካው ልዑክ ሮበርት ስኪነር ጋር በአጋጣሚ አዲስ አበባ ተገናኝተው ነበር። በወቅቱ አዲስ ምኒልክ የባሪያ ሕዝቦችን ኑሮ በመላው ዓለም ለማሻሻል እንዲያግዙት ሲጠይቃቸው የሰጡት ምላሽ ያልጠበቀው ነበር።

ሃሳብህ በጣም ጥሩ ነው። ባሮች ከሰው እኩል መታየት አለባቸው። ሀሳብህን በመደገፍ መልካም ፍጥነት እመኝልሃለሁ። ነገር ግን እንደምታውቀው እኔ ባሪያ አይደለሁም። ካውነሲያን ነኝ።

የቆላ ቀለም እና ዝርያ ክንሪቢያን የባሪያ ቤተሰብ ለተወለደው ሲልቪይን እና ለዘመናት ነፃ የነበረች አገርን በመምራት ላይ ለነበሩት አዲስ ምኒልክ የተለያዩ ትርጉም ነበራቸው። የምኒልክን ምላሽ በርካቶች በተለያዩ መንገድ በመመገዝ ኢትዮጵያን ከጥቁር አፍሪካውያን የተለዩ ዘሮች መሆናቸውን ዕፈዋል። አንዳንዶች የፎኔሽያ ሕዝቦችን ባህል ከኢትዮጵያ ጋር በመቀያየር ሲናገሩ ተደምጠዋል።

ሲልቪይን የሃይቲን መቶኛ ዓመት የነጻነት በዓል በክቡር ዘበኛ ሰልፍ ታጅቦ በአዲስ አበባ አከበረ። በዕለቱ በርካታ ጥይት በመተኮስ «ሬጅም እድሜ ለሃይቲ እና ለኢትዮጵያ» የሚል መፈክር በወታደሩ ሲነገር ዋለ። ምሽት ላይ ሲልቪይን ምኒልክን

ለማግኘት ቢሞክርም ንጉሡ አዲስ ዓለም ወደሚገኘው ቤተ-መንግሥት መሄዳቸው ተነገረው። ሁኔታውም በወቅቱ ሲልቪን አስከፍቶት ነበር።

በዚያው ዓመት ወደ አገሩ ሃይቲ የተመለሰው ሲልቪይን ለሃይቲ ፕሬዚዳንት ፍርድ ሌዛክሊስ የእፄ ምኒልክን ሰማታ አቅርቧል። ከምኒልክ የተላከላቸውን ሚዲያ እና የማዕረግ ስምም ለፕሬዚዳንቱ አቅርቧል።

ሌላው የካሪቢያን ተወላጅ ጆሴፍ ቪታሊዮን በ1903 ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ነበር። የሕክምና ባለሙያው ቪታሊዮን የእፄ ምኒልክ የግል ዶክተር በመሆን አብሯቸው እንዲኖር ራስ መቀንን ቢጠይቁትም ዕድሉን ሳይቀበል ተርፏል። በፑላተኛው የፓን አፍሪካ ኮንግረስ ስብሰባ ላይ ኢትዮጵያን በመወከል ሲሳተፍ በወቅቱ የኮንግረሱ መሪ ከነበረው ደብሊው ኢ.ቢ.ዱ በይስ ጋር ተገናኝቶ ስለ ኢትዮጵያ ተነጋግረው ነበር።

ሲልቪይንን እና ቪታሊዮን ተከትለው በርካታ የራስ ተረፈያን ተከታዮች ወደ ኢትዮጵያ በመምጣት መኖር ጀመሩ። እንደ ቦብ ማርሊ ሹሉ ለበርካታ የዕምነቱ ተከታዮች ኢትዮጵያ አዲሲቷ የተስፋ ምድር «ጽዮን» ነች። እፄ ምኒልክም የዓለም በመላው ዓለም ላሉ ጥቁሮች ሕዝቦች ተስፋ እንደገኘች ይታመን ነበር።

ምዕራፍ ዐሥራ ዘጠኝ
ተገዢ እና መታሰቢያ

በኔ 5 ቀን 1896 ጁል አራቤቲ ባራቴሪ ከጠዋቱ 1 ሰዓት ላይ አስመራ በሚገኘው የጦር ፍርድ ቤት በር ላይ ደረሰ። በወቅቱ በቦታው የነበረ ፎቶ አንሺ የጀነራሉን ምስል አስቀርቶታል። 1:15 ሲሆን አምስት የጣሊያን ጻዋች ቦታውን በመያዝ የፍርድ ሥነ-ሥርዓቱን መጀመሩን አሳወቀ።

ከአስመራ በባዙ ኪሎ ሜትሮች ርቀው ደግሞ 250 ጣሊያናውያን የሚች ወገኖቻቸውን አስከሬን በአድዋ በመለየት ላይ ነበሩ። ከጣርኔቱ በኋላ 14 መኮንኖች እና 240 አባላት ያሉት የጣሊያን ልዑካን ቡድን የአድዋን የጦር ሚዳ እንዲመለከት እና የቀብር ሥነ-ሥርዓት እንዲፈፅም በትግራይ ገዢ ራስ መንገሻ ተፈቅዶለት ሥራውን ጀምሯል።

በጁል አሪሞንዲ ታናሽ ወንድም ኮል ፍራንሲስኮ አሪሞንዲ የተመራው ቡድን ግንቦት 1896 ምዕረፍ ደረሰ። ፑላት የካቶሊክ መነኮሳትን እና ገብረ እግዚአብሔር የተባለ የባንዳ ወታደር በመያዝ ነበር ቡድኑ ወደ አድዋ ያቀናው።

የኮል አሪሞንዲ ተልዕኮ ለበርካታ ጣሊያናውያን ወላጆች የልጆቻቸውን ፅኑታ የማሳወቅ ዓለማ ነበረው። ሽንፈቱን ተከትሎ በጣሊያን የተነሣውን ተቃውሞ ለማርገብም መረጃ ማሟላት አስፈላጊ ነበር። በርካቶች ጁል ባራቴሪን ለሽንፈቱ ተጠያቂ ቢያደርጉትም እውነታው ግን የተለየ ነበር።

ጁል ባራቴሪ ለጣሊያኑ የጦር ሚኒስትር በታኒስላክ ሞሴኒ መጋቢት 3 ቀን በላፈው ደብዳቤ የወታደሮች ትዕዛዝ አስመቀበል እና ያገለገሉት የአመራር ጉድለት

አፄ ምኒልክና የአድዋ ድል

የአድዋን ሽንፈት እንዳስከተለ በመጥቀስ ለማስተባበል ሞክሮ ነበር። የባራቴሪ ደብዳቤ ባልታወቀ መንገድ ጋዜጦች እዩ በመግባቱ ዜናው ለሕዝብ ደረሰ። በመጨረሻም የጣሊያን ሕዝብ መቃወም ጀመረ።

የኮ/ል አሪሞንዲ ቡድን ወደ አድዋ በመጓዝ ላይ ሳለ ከጦር ሜዳው ተርፈው በአዲግራት የተሸሸጉ 55 ወታደሮችን አግኝቷል። 27ቱ ወታደሮች በጽኑ እየቆሰሉ ነበሩ። ቀሰለኞች ከምኒልክ ጋር ወደ ሸዋ መጓዝ ባለመቻላቸው በራስ መንገሻ ሥር እንዲቆዩ የተደረጉ ነበሩ።

ኮ/ል አሪሞንዲ እንጢቶ ሲደርስ የአካባቢው አስተዳዳሪ የነበረው የ20 ዓመት ወጣት ልጅ አብርሃ አተባበል አደረገለት። ልጅ አብርሃ የፒየድሞንት አካባቢ ቃና ባለው የጦሩ ጣሊያንኛ ሰዎች ሲያተርጠሉት ኮ/ል አሪሞንዲ እድገ ተነርሞ ነበር።

Legg Abraham Tsehai. From Eduardo Ximenes, *Sul Campo di Adwa: morte e guerra*, 1896. Milano: Fratelli Treves Editori, 1897.

ምኒልክ ልጅ አብርሃ (ቀፊን፣ ጣሊያን) በትምህርት ማረጋገጥ ወቅት

አፄ ምኒልክና የአድዋ ድል

ከአፍታ ቆይታ በኋላ ልጅ አብርሃ በ13 ዓመት እድሜው ወደ ጣሊያን በማምራት ተፈን በሚገኝ ት/ቤት የተማረ መሆኑን ለኮ/ሉ ገለጸለት። በልጅ አብርሃ አገዥ ተራውን ተልዕኮ በተሳተፈ መልክ ለማክናወን ቻለ።

ጦርነቱ እንደተጠናቀቀ ኢትዮጵያውያን የሞቱ ወታደሮቻቸውን በአግባቡ ተወረዋል። በርካታ የጣሊያን እና የባንዳ ራሳዎች ግን ለአሞራ እና ለጅብ ተጥለው ነበር።

ቡድኑ ዐውደ ግንባሩ ላይ የወደቁ ከ150 በላይ አውሮፓዊ እና 39 ባንዳ አስከሬናችን በመጀመሪያው ዕለት ተበረ። በርካታ አስከሬናች በአሞራና ጅብ በመብላታቸው ማንነታቸውን መለየት አስቸጋሪ ነበር። ሰኔ 3 ቀን ቡድኑ የ900 ጣሊያናውያን እና 144 ባንዳዎችን አስከሬን ተበረ። ሰኔ 4 ቀን የጂ/ል ዳቦር ሚዳ አስከሬን ማርያም ሸዊት ለቅራቢያ ተገኘ። ሰኔ 5 ቀን የጂ/ል አሪሞንዲ ብርጌድ የተዋጋበትን የራዕዮ ተራራ ግርጌ በማሰስ የብርካቶችን አስከሬን ቢያገኙም ኮ/ል አሪሞንዲ የወንድሙን አስከሬን ሳያገኝ ተረ። በቦታው የመታሰቢያ ሃውልት በማቆም የሕሊና ጸሎት አደረገላቸው።

Memorial service on Raio. From Eduardo Ximenes, *Sul Campo di Adwa: morte e guerra*, 1896. Milano: Fratelli Treves Editori, 1897.

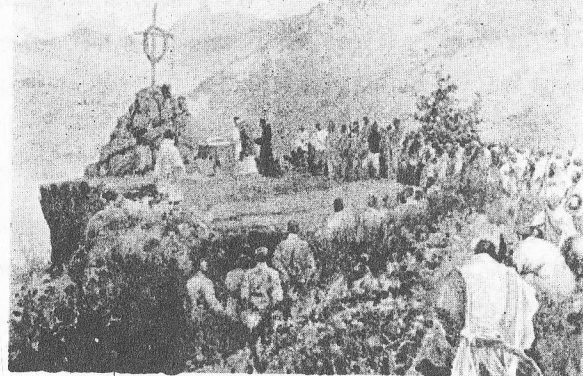
ምኒልክ፡ በራዕዮ ተራራ ለአካባቢ የመታሰቢያ ሃውልት በማቆም የጸሎት ሥነ-ሥርዓት ሲያደርግ

Ligg Abraham in Turin. From Eduardo Ximenes, *Sul Campo di Adwa*. *marzo-gughe* 1896. Milan: Fratelli Treves Editori, 1897.

ምስል:- ሊጅ አብራሃም (ቲሪን) ስተምህርት ስገላረቡት ወቅት

የሕሊና ጸሎት አደረገላቸው።

Memorial service on Raio. From Eduardo Ximenes, *Sul Campo di Adwa*. *marzo-gughe* 1896. Milan: Fratelli Treves Editori, 1897.

ምስል:- በራዕዮ ተራራ አካባቢ የመታሰቢያ ሃውልት በማቆም የጸሎት ሥነ-ሥርዓት ሲያደርግ

የአሪሞንጂ ቡድን ተልዕኮውን ጨርሶ ወደ ጣሊያን በመመለስ ሪፖርት አቀረበ። በአጠቃላይ 3643 አስከሬኖችን ማስቀበሩን ገለጸ። 3246 አስከሬን የተሻገሩ በጦር ሜዳ ሲሆን 397 ደግሞ የጣሊያን ሠራዊት ሊሸሽ ከነበረበት መንገድ መኾኑን በመግለፅ አብዛኛው ሠራዊት በጀግንነት ጦር ሜዳ ላይ እንደተሰዋ ለጣሊያን ሕዝብ ገለጸ።

የቡድኑ ሪፖርት በመሸሸ ላይ ሳሉ የሞቱትን 166 የዳቦርሜዳ ወታደሮች እና ወደ የሃ በመሸሸ ላይ ሳሉ የተገደሉትን 1267 ወታደሮች በውጊያ ላይ እንደሞቱ አድርጎ ማቅረቡ ስሕተት ነበር። የሪፖርቱን ጉድለት በመመልከት የባራቴሪ የመከላከያ ሃሳብ ትክክል እንደነበር መገንዘብ ይቻላል። ባራቴሪ ለሸንፈቱ የወታደሩን መሸሸ አስተዋፅኦ ማድረጉን ገልጾ ነበር።

የአሪሞንጂን ሪፖርት የበለጠ አጠራጣሪ ያደረገው አጉስተስ ዋይልድ የጦር ሜዳውን በመጎበኘት ማንቺስተር ጋርዲያን ጋዜጣ ላይ እውነታውን ይፋ ማድረጉ ነበር። ዋይልድ ከጦርነቱ በፊት በ1884 አድዋን የነበረ ሲሆን ከጦርነቱ አራት ወራት በኋላ በቦታው በመገኘት የጦርነቱን ሁኔታ ተመልክቷል። በጽሑፉ «አድዋን ለሹለተኛ ጊዜ ስንበኝ የተመለከትኩት ብዙ መካነ መቃብሮችን ነው።» በማለት ገልጿል።

በጉብኝቱ ወቅት በርካታ የጣሊያን አስከሬኖች በየቦታው ወዳድቀው መመልከቱን ገልጿል። በተለያዩ ቦታዎች የጅምላ መቃብር ቢመለከትም በየጥጋጥጉ ቀስለው የተሸሸው ወታደሮች በዚያው መሞታቸውን እና አስከሬናቸውም ለወራት ሳይቀበር መቅረቱን ጠቅሷል። በየቦታው የወዳደቁ የሰው፣ የባታሉ እና የግመል አስከሬኖች የአካባቢውን ውሃ በመበከላቸው ከጦርነቱ በኋላ የአካባቢው ሕዝብ እንደ ታይፎይድ እና ቲብ ባሉ ውኃ ወለድ በሽታዎች መጠቃቱን ገልጿል።

የዋይልድ ጽሁፍ በርካታ አስከሬኖች በጦር ሜዳው ዙሪያ እስከ አርባ ማይል ርቀት መመልከቱን ገልጿል። ብዙ የጣሊያን ወታደሮች እስከ አከሱም ድረስ ሊሸሹ በመንገድ ላይ መሞታቸውን አስታውሶ በአጠቃላይ የሞቱት ወታደሮች ከአንድ ትንሽ አገር ጦር ሠራዊት እንደሚበልጥ መስክሯል።

የኢትዮጵያ ወታደሮች ከአድዋ ቅድስት ሥላሴ ቤተ-ክርስቲያን መቀበራቸውን የጠቀሰው የዋይልድ ሪፖርት በርካታ ኢትዮጵያውያን ጅምላ መቃብር በጦር ሜዳው አካባቢ መኖሩንም ጠቅሷል። ዋይልድ በጽሑፉ መጨረሻ የሚከተለውን የመቃብር ጽሁፍ አስፍሯል።

«ፈፅሞ የማይረሱ ጥቂት ነገሮች አሉ። በሺህ የሚቆጠሩ የነጭ፣ የጥቁር እና የጣይያ ወታደሮች አስከሬን በዚህች ውድ አገር ገጽ ላይ እጠብቃለሁ በመሆን እንዳሳመሯት ሳሉኝ ወስጤ ይላወሳል።»

የባራቴሪ ክፉ ቀን

የኮላ አሪሞንጂ ሪፖርት የባራቴሪን ክስ በተወሰነ መልኩ አጠናክሮታል። ከአስመራው ጊዜያዊ የጦር ፍርድ ቤት ይልቅ የባራቴሪ ክስ በሮም ነበር መቃየት ያለበት። በሮም ባሉ ከፍተኛ መኮንኖች መካከት የተሻለ ፍትሕ ሊያስገኝለት ይችላል ነበር። የተሻለ የፕሬስ ሽፋን መኖሩ የፍርዱን ፍትሃዊነት ሊያስጠብቅ ቢችልም የክርስቲያን መንግሥት ግን ለከፍተኛ ተቃውሞ ያጋልጠዋል። በመሆኑም የባራቴሪ ክስ በአስመራ በነበሩ የቦታች መኮንኖች ጳጳንነት እንዲታይ ተወሰነ።

ለኔ 2 ቀን ከጠዋቱ 1:30 ሲሆን የ50 ዓመቱ ጎልማሳ ጄ/ል ዲል ማይኖ የፍርድ ቤቱን መከፈት ገለጸ። ጥቂት ታዳሚ በተገኘበት የጄ/ል ባራቴሪ ክስ መለማት ጀመረ። ከጥቂት የጣሊያን ጋዜጦች ሌላ የአውሮፓ ታላላቅ ጋዜጦች የፍርድ ሥርዓቱን እንዳይከታተሉ ታግዶ ነበር።

ገ/ል ኤሚሊዮ ባቺ በባራቴሪ ላይ የተመሠረተችን ሽላት ክሶች በንባብ አሰሙ። የመጀመሪያው ክስ ባራቴሪ ጦሩን ወደ አድዋ በማንቀሳቀስ በግሉ ስሜት ተገፋፍቶ ምኒልክ ላይ ጦርነት አውጇል የሚል ነበር። ሽላተኛው ክስ ደግሞ ጦሩ እንዲያፈገፍግ በቂ አመራር ባለመስጠቱ በርካታ ወታደሮችን ማስገደሉን የሚመለከት ነበር።

የባራቴሪ ጠበቃ የነበሩት ካፒቱን ኤርኔስቶ ካንቶኒ ባራቴሪ የጣሊያን ሕግ አውጪ ም/ቤት አባል በመሆኑ ያሰመክሰሰ መብት እንዳለው በማስታወስ ክሱ እንዲቋረጥ ጠየቁ። ባራቴሪ ግን ክሱ እንዲቀጥል በመስማማቱ የጠበቃው ጥያቄ ውድቅ ሆኖ ክሱ ቀጠለ።

በመጀመሪያው ልዩርድ ቤት ውሉ ገ/ል ማርዮ ላምቤኒ ስለ አድዋ ዘመቻ ውሉ እና የባራቴሪ አመራር በዝርዝር ለፍርድ ቤቱ አቀረቡ። የጀነራሉ ምስክርነት ከሰዓት በኋላም ቀጥሎ ዕለቱ ተጠናቀቀ።

በቀጣይ ቀናት የባራቴሪ ምስክሮች ስለ ዘመቻው አመራር! እንቅስቃሴ! ጥቃት እና ማፈገፈግ ሲያሰረዱ ከረሙ። የራስ ሰብሳቢ እና ሓገሥ ተፈሪን መከላከል የተፈጠረውን የሽምቅ ውጊያ በማንሳት ባራቴሪ ተከራክረ። በስሩ የነበሩትን ጀነራሎች ትዕዛዝ አለመቀበልንም ጠቀሰ። ይሁን እንጂ በውጊያ ላይ የሞተውን ገ/ል አሪፕንጂ እና ገ/ል አልበርቱኒን በግልጽ አልወቀሱም ነበር።

የባራቴሪ የመጀመሪያ ምስክር የነበሩት ክ/ል ኮርቲሲሊ የባራቴሪ አመራር ትክክል እንደነበር እና የቸግሮ መንሰኢ ለነበረው የገ/ል አልበርቱኒ በተመደበበት ቦታ አለመገኘት መሆኑን መሰከሩ። አልበርቱኒ ትዕዛዝ ቢያከብር ኖሮ የአድዋው ውርደት እንደማይከሰትም ጠምሮ ተናገሩ።

ሽላተኛው እና ሦስተኛው ምስክር የነበሩት ዲዮሻኒ ፒታሉጋ እና ጊዮጂኖ ቫሊንዛኖ በጠኩላቸው የባራቴሪ የበታች ጀነራሎች የማፈገፈግ ውሳኔውን እንዳላከበሩ መሰከሩ። በተጨማሪም የምኒልክን ሠራዊት ከግምት በታች በመመልከታቸው ገ/ሎቹ የባራቴሪን ትዕዛዝ አለመቀበላቸውን አስታውሱ።

የገ/ል ዳቦርሚያ እና አልበርቱኒን ችሎልነትን በተመለከተ የመከላከያ ምስክሮች ለፍርድ ቤቱ አስረድተዋል። ኤሚሊዮ ቢላቪታ በሰጠው ምስክርነት ለለቃው የነበረው ዳቦርሚያ ከገ/ል ባራቴሪ የተሰጠውን ትዕዛዝ ለማንም የበታች መኮንን አለመናገሩን መሰከረ።

የመከላከያ አስተያየት እና ትግት ማትላያ እንዲያቀርብ ለባራቴሪ በመግለፅ ፍርድ ቤቱ ለሰኔ 12 ቀጠሮ ያዘ።

የባራቴሪ ጠበቃ የነበሩት ካንቶኒ የ1ኛውን ክስ መከላከያ በዝርዝር ለፍርድ ቤቱ አቀረቡ። የባራቴሪን ወታደራዊ ሥነ-ሥርዓት እና ልምድ በመዘርዘር በምኒልክ ላይ ጦርነት አለማወቅን ከዚያ ይልቅ የተሻለ ቦታ ለመያዝ መንቀሳቀሱን ገለጸ።

ባራቴሪን ለመቀንቀሳቀስ ካጣደፉት ምክንያቶች መካከልም ከጠቅላይ ሚኒስትር ክሪስቲ የተላከው ቴሌግራም አንዱ እንደነበር ጠበቃው አሰረዱ። ጠቅላይ ሚኒስትሩ ባራቴሪ እንዲንቀሳቀስ ማጣደፋቸውንም በማስረጃ አቀረቡ። የመጀመሪያውን የክስ መከላከያ ሲያጠቃልሉ «ባራቴሪ በግል ስሜቱ ተገፋፍቶ ሳይሆን ከስሩ የነበሩት ጀነራሎች የፈፀሙት ስሕተት ነበር ለሽንፈት የላረገው። ብለዋል።

ሽላተኛውን ከስ በተመለከተ ጠበቃው ያቀረቡት መከራከሪያ የጥፋቱ ተጋሪ የነበሩት ገ/ል ዳቦርሚያ በውጊያው ላይ በመሞታቸው እንዲሁም አልበርቱኒ በመማረኩ መሆኑ ጥፋቱን ባራቴሪ ላይ ማሳረፍ ተገቢ አለመሆኑን ገለፁ። የማፈገፈግ ውሳኔውን ተክትሎ ባራቴሪ ተገቢውን አመራር አለመስጠቱን በማመን በወቅት

ከተበተነው ጦር ጋር ግንኙነት ለመፍጠር ያልተቻለው ከኢትዮጵያ ሠራዊት በተሰነዘረባቸው መጠነ-ብሬ ጥቃት የተነሣ እንደነበር ጠበቃው አስረዱ። ፀመጪረሻም ደ/ል ባራቱሪ ምሕረት እንዲያደርግለት አስተያየት ሰጡ።

እሁድ ሰኔ 12 ቀን በማለፍ ነበር የፍርድ ውሳኔው የተሰማው። ፍርድ ቤቱ በሰጠው ረጅም ገለፃ ባራቱሪ ለአድዋው ሽንፈት ተጠያቂ አለመሆኑን በመግለፅ በነፃ አሰናበተው። ለሽንፈቱ ተጠያቂ የሆኑትን የባራቱሪ የበታች ደንራሎች ባላጋለጠ መልኩ ነበር የባራቱሪ ነፃ መሆን የተገለጸው። የፍርድ ውሳኔውን በተመለከተ መንግሥት ላይ ተቃውሞ አስከትሎ ነበር። በርካታ ጣሊያኖውያን መንግስታቸው ደ/ል ባራቱሪን ለመታደግ የተለየ የፍርድ ሥርዓት ማድረጉን እንዲሁም ፍርዱ ከርም ውጪ መታየቱን ጠቁመዋል።

ምዕራፍ ሐያ

የመታደግ ዘመቻ

የአድዋ ጦርነት ዜና በቸጋጎ ሰነበሩ ጣሊያኖውያን አስቸጋሪ ሁኔታን ፈጥሯል። «ቺካጎ ትሪቢውን» ጋዜጣ የጣሊያንን በአፍሪካ መሸነፍ በሰፊው የዘገበ ሲሆን ጣሊያን ለፀቀል እየተዘጋጀች እንደነበርም ጠቅሷል።

የጣሊያን ጋዜጦች የሕዝብ አስተያየት በመሰብሰብ ባወጡት ዘገባ ሽንፈቱ ለአገራቸው ውርደት እንደሆነ ገልፀዋል። ላ ኢታሊያ ጋዜጣ «ድርብ ድል» በሚል ርዕስ ባሥነበበው ጽሑፉ ኢትዮጵያ የጣሊያንን ሠራዊት በአምባላጌ፣ መቀሌ እና አድዋ ደጋግማ ማሸነፏን ገልጿል። የመጋቢት 7 1896 ዕትም የፊት ገጽ «አጅግ አስፈሪው የአፍሪካ ጦር የጣሊያንን ሠራዊት በላው» የሚል ትልቅ ርዕስ ይዞ ወጥቷል።

በቺካጎ የሚኖሩ የጣሊያን ተወላጆች መጋቢት 8 ቀን ባደረጉት ስብሰባ ለሚች ቤተሰቦች እርዳታ የሚውል ገንዘብ አስባለበው ለጣሊያን ቀይ መስቀል ልከዋል። ተሰባሳቢዎቹ አገራቸው ለበቀል መዝመት እንዳለባት ጥሪ ያቀረቡ ሲሆን 40 ጣሊያኖውያንም ወታደራዊ አገልግሎት ለመስጠት ቃል ገቡ። ድርጊታቸው በአሜሪካ የተዋረደ በማቸውን ለማደስ ያለመ ነበር።

በጣሊያን ቀድሞ ይደገፍ የነበረው የምሥራቅ አፍሪካ ቅኝ ግዛት እንቅስቃሴ ከአድዋ በኋላ ብርቅ ተቃውሞ ገጥሞታል። በሚላን የሚታተመው ከሪየራ ዲላ ሴራ ጋዜጣ የተቃውሞው ዋና አቀጣጣይ ነበር።

የጣሊያን ሕዝብ ለድጋፍ እና ለተቃውሞ እጅግ ፈጣን ነው። ጦራቸው በ1895 ራስ መንገድን ሲያሸንፍ ከፍተኛ የድጋፍ ሰልፍ አድርገው ነበር። በአምባላጌ፣ መቀሌ እና አድዋ አውደ-ግምብሮች ሽንፈት ያጋጠመው ጦራቸውን ለማውገዝም ጊዜ አልፈዱም። የሮም ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች የተቃውሞው ዋና መሪ የነበሩ ሲሆን «ቢሻ ምኒልክ» የሚል መፈክር ይዘው ነበር ለሰልፍ የወጡት።

ተቃዋሚዎቹ በኩሉና አደባባይ ዙሪያ በመሰብሰብ የጀመሩት ሰልፍ ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ እቅጣጫውን ቀየረ። በሽንፈቱ የተሰላጩ ወጣት ጣሊያውያን የጠ/ሚኒስቴር ክሪስፒ መኖሪያ ቤትን ጨምሮ የአገሪቱን ፓርላማ እና የመንግሥት ደጋፊ እንደሆነ የሚታወቀውን የላ ኢታሊያ ጋዜጣ ሕገዓ በድንጋይ ደበደቡ።

ተቃውሞው በቬኒስም ተቀጣጥሎ ነበር። በኢንቶኒ ቪን ቀስቃሽነት በተደረገው ሰልፍ የጣሊያን መንግሥት ኢርትራን ለቅቆ እንዲወጣ ጠይቋል። በሰልፉ ላይ ቪን ከተናገራቸው ገገግሮች መካከል «አፍሪካን ለአፍሪካውያን እንተወላቸው። እኛም በውስጥ ችግራችን ላይ እናተኩር» የሚለው አንጻ ነበር።

የጣሊያን ምርኮዎች

በመላው ዓለም የሚኖሩ ትውልደ ጣሊያውያን ልጆቻቸውን በአድዋ ዘመቻ በሞት ለተነጠቁ ቤተሰቦች እርዳታ የሚውል ገንዘብ አሰባስበዋል። ከብራዚል 1104 ሊሬ፣ ኡሯጋይ 50000 ሊሬ፣ ፒሩ 43000 ሊሬ፣ ኒውዮርክ 55000 ሊሬ እንዲሁም በኒውደርሊ ከነበሩ ዜጎች የ2405 ሊሬ የገንዘብ መጥሎ ተደርጓል።

ወደ ኢትዮጵያ የዘመቱ ወታደሮች መጨረሻ አለመታወቁ በጣሊያን የነበሩ ወላጆቻቸውን አስጨንቆ ከርሟል። የሞቱ እና የተማረኩ ወታደሮች ብዛት እና ማንነት ባለመታወቁ የወላጆች ተቃውሞ እየደር ጨመረ። ምርኮዎች ከአድዋ በመነሳት አዲስ አበባ ነበሩ የአውሮፓ ዜጎችን እንደ ዜና መንም በመጠቀምም የጣሊያን ጋዜጦች የምርኮዎችን ሁኔታ መዘገብ የጀመሩት ከ3 ወራት በኋላ ነበር።

ልጆቻቸው በጦርነቱ የተገደሉባቸው ቤተሰቦች በጎዘጎ ሲቀመጡ የተማረኩባቸው ደግሞ ስል ልጆቻቸው ተጣይ ልግ ፈንታ ተጨነቁ። በተመሳሳይ ወቅት የምኒልክ ቱምብር የተሰጠረባቸው ደብዳቤዎች ጣሊያን መድረስ ጀምረው ነበር።

ከጦርነቶቹ በኋላ የሚደረጉ የካሳ ክፍያ እና የምርኮኛ ልውውጥ ተግባራት በኢትዮጵያ አይታወቁም ነበር። በአውሮፓ ተሸናፊ አገራት ለባለድል አገራት ካላ እንዲከፍሉ ይጠይቃሉ። ከአድዋ በፊት በ1870 በተደረገው የኦስትሪያ እናን ፕሪሲያ (ደርመን) ጦርነት ባለድል የነበረችው ደርመን የ5 ሚሊዮን ፍራንክ ካላ እንዲከፈላት ጠይቃ ተሳክቶታል። አዲስ የሥራ ጥሪ ገዳይን በተመለከተ ከአማካሪያቸው አልፍሬድ ኢልግ ምክር እንደደረሳቸው ይገመታል።

አዲስ የሥራ ጥሪ እና ገግሥት ጣይቱ ከጣሊያን ጋር የሚደረገው የምርኮኛ ድርድር ጠቀም ያለ ጉርሻ እንደሚያስገኝላቸው ተረድተውታል። በመሆኑም ጣሊያንን የጦር ካሳ ክፍያ ለመጠየቅ ተዘጋጁ። ከካሳው በተጨማሪም ለኢትዮጵያ ሉዓላዊነት ዕውቅና እንድትሰጥ የሚያስገድድ ትድመ ሁኔታም አስቀመጡ።

ቫቲካን ሽምግል

ጣሊያን እንደ አዲስ በተዋሃደችባቸው የ1850ዎቹ እና 60ዎቹ ዓመታት ቀድሞ ቫቲካን የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ሥር የነበሩ በርካታ ግዛቶች ወደ ጣሊያን ተጠቃልለዋል። በ1870 ጀምሮም የላላሱ መተመራ የነበረችው ሮም በወታደሮች ቁጥጥር ሥር ውላ ላላሱም ቫቲካንን ለመቀመጥ ተገደዋል። ሁኔታው በጣሊያን እና ቫቲካን መካከል መቃቃር የተፈጠረው ከዚያ ጀምሮ ነበር።

የአድዋውን ሽንፈት ተከትሎ በኢትዮጵያ የተማረኩ ጣሊያውያንን ዕድል በተመለከተ ቫቲካን በድርድሩ እጁን እንድታሰግ በጣሊያን መንግሥት ተጠየቀች። በመሆኑም ከኢትዮጵያ ኮፕቲክ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ጋር ያላቸውን ወዳጅነት በመጠቀም አላረዋችን ለማስለቀቅ ተንቀሳቀሱ።

እዚ ምኒልክና የአድዋ ድል

በውጤቱ ሞንሊዋች ማካሪየስ የተመራው የሽማግሌ ቫቲካውያንን ቡድን ነሐሴ 14 ቀን 1896 አዲስ አበባ ሲገባ እዚ ምኒልክ በክብር ተቀበሉት። ለቡድኑ ጣሊያናውያን የምግብ አብሳዮችን በመመደብ እዚ ምኒልክ ለአንግላ ያላቸውን ክብር አሳይተዋል።

LA TRIBUNA SUPPLEMENTO

illustrato della Domenica

MONTENEGRO MILITARY DELEGATION AT THE PAPA LA TRIBUNA IN MONTE

ያሁል፡- ሞንሊዋች ማካሪየስ ከኢትዮጵያ ተመልሶ ከላላቱ ጋር ሲነጋገሩ 22 ቀን 1896)

እዚ ምኒልክና የአድዋ ድል

ራሱን የሸመው ሊጥሉማት ኒኮላይ ሊዮንቲየቭ

ኒኮላይ ስቴፋኖቪች ሊዮንቲየቭ በዩክሬን የተወለደ ሩሲያዊ ነው። በወታደርነት ተቀጥሮ ሳለ የመጓዝ ልምድ ያገበተ ሲሆን በከፍተኛ ብድር ውስጥ በመዘፈቁ ከሩሲያ በመውጣት ወደ ሌላ አገር ተጉዞ ሥራ ለመሥራት ይወስናል። በመሆኑም ዕጻውን ለመሸሽ ከአገሩ በመውጣት በ1895 ወርጋ ጥር ላይ ወደ አዲስ አበባ ተጓዘ።

በአዲስ አበባ ቆይታው ከእዚ ምኒልክ ጋር በመገናኘት የሩሲያ ንጉሥ መልዕክተኛ በመሆኑን ገለጸላቸው። በቆይታውም ከጥር 1895 ጀምሮ የሩሲያ ለምብላደር በመሆን ራሱን ሾመ። በመቀጠል እዚ ምኒልክን አግባብቶ የኢትዮጵያ ሊጥሉማቶችን በመያዝ ወደ ሞስኮ ተጓዘ።

ሀዳር 1894 ሳራቶ ንጉሥ አሌክሳንደር ሦስተኛ የመታሰቢያ ስጦታ እንዲሆን እዚ ምኒልክ የተለያዩ የኢትዮጵያ ውድ ንጣጌጦችን ሞስኮ ንጉሥ ልከዋል። ሐምሌ 17 ቀን 1895 ለዑካኑን በፒየትሮቭ ቤተ-መንግሥት ለቀጣበል ያደረጉላቸው ንጉሥ ኒኮላስ ነበሩ።

The Russian mission to Russia. From L'Illustration de la semaine, 28 July 1905.

ያሁል፡- በሊዮንቲየቭ የተመራው የኢትዮጵያ ለዑካን ቡድን በሩሲያ (ሐምሌ 22 ቀን 1895)

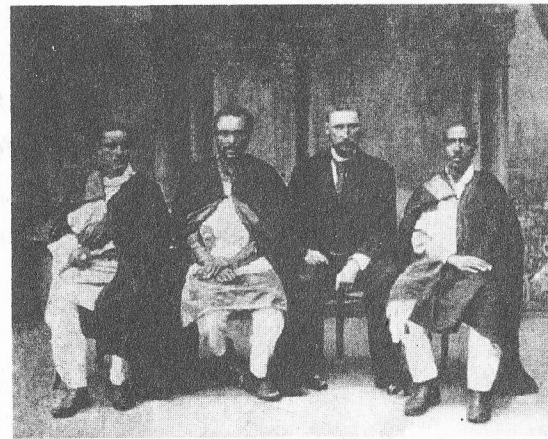

MONSIGNOR MACARIO PRESENTA AL PAPA LA LETTERA DI MONSIEUR
con la quale ottiene il riconoscimento del proprio ufficio.

ምስል:- ሞንሲኖር ማካሪዮስ ከኢትዮጵያ ተመልሶ ከጳጳሱ ጋር ሲገናኙ (ህዳር 22 ቀን 1896)

መልዕክተኛ በመሆኑን ገለጸላቸው። በቀይታውም በኅዳር 1895 ደምሮ የኑሲያ አምባሳደር በመሆን ራሱን ሾመ። በመቀጠል አዲስ ምኒልክን አግባብቶ የኢትዮጵያ ዲፕሎማቶችን በመያዝ ወደ ሞስኮ ተጓዘ።

ህዳር 1894 ላረፉት ንጉሥ አሌክሳንደር ሦስተኛ የመታሰቢያ ስጦታ እንዲሆን አዲስ ምኒልክ የተለያዩ የኢትዮጵያ ውድ ጌጣጌጦችን ሞስኮ ንጉሥ ልከዋል። ሐምሌ 17 ቀን 1895 ልዑካኑን በፒየትሮቭ ቤተ-መንግሥት አቀባበል ያደረጉላቸው ንጉሥ ኒኮላስ ነበሩ።

The Leontiev mission to Russia. From *L'Illustration hebdomadaire*, 22 July 1895.

ምስል:- በሊዮንቲቭ የተመራው የኢትዮጵያ ልዑካን ቡድን በኑሲያ (ሐምሌ 22 ቀን 1895)

ለዐቅነት ፒተርስበርግ ሲደርሱ ከፍተኛ አቀባበል ተደርጎላቸው በንጉሡ ትዕዛዝ መሠረት በአገሪቱ ታላቅ በሆነው ሆቴል የርፕ እንዲያርቱ ተደርገዋል። በአጋጣሚ መጠቀም የቻለው ሊዮንቲቭ በንጉሡ ዘንድ ተመራጭ ሆኑ። በመገኘትም ንጉሡ በኢትዮጵያ ቋሚ መልዕክተኛ አድርገው ሾሙት። ለዐቅነት ነሐሴ 9 ቀን 1895 የመልስ ጉዞአቸውን ሲጀምሩ 135 የቤርላን ጠመንጃዎች በአጠቃ ተበርክተዋቸዋል።

ራሱን ለሾመው ሊዮንቲቭ ምስጋና ይግባው እና በአዲስ አበባ ከነበሩ በርካታ አውሮፓውያን መካከል የሩሲያ ተወካይም ዕድል አገኘ።

አዲስ ምኒልክ ወደ አድዋ ለመዝመት በሚዘጋጁበት ወቅት ሊዮንቲቭ ወደ አውሮፓ አቀና። በአውሮፓ ቆይታውም ኢትዮጵያን እና ጣሊያንን ለመሸምገል ሞክሯል። ከጣሊያን የወጪ ጉዳይ ሚኒስቴር አልቤርቶ ዲ ብላንክ ጋር ያደረገው ውይይት ውጤት ስላለገኘለት ድርድር ሳይላካ ቀረ።

ሊዮንቲቭ ወደ አዲስ አበባ የመለሰው ከጦርነቱ በኋላ ነበር። በወቅቱ አዲስ ምኒልክ ለጣሊያኗ ንጉሥት ማርጋሪታ የልደት ስጦታ እንደሸኑ 50 ምርኮኞችን በነፃ ለቀቁ በመቀጠልም በሊዮንቲቭ አግባቢነት ለሩሲያው ንጉሥ በአለ ሹመት መታሰቢያ ይሆን ዘንድ በወርጋ ሐምሌ ሌላ 50 ምርኮኞችን ለቀቁ።

የኒራቤኒ ጥያቄ እና የምኒልክ ርዕሰ-ገጽ

አዲስ ምኒልክ በርካታ አሥረኞችን በመልቀቅ ርዕሰ-ገጽነቸውን አሳይተዋል። ያም ሆኖ ግን የድርድር ጉልበት የሚሆኗቸውን በመቀዎች የሚቆጠሩ አሥረኞች ለማቆየት ወሥነዋል። ከቫቲካን የተላከው ማካሪዮስ ጥቅምት 1 ቀን 1898 ወደ አገሩ ሲመለስ ሹለት የታመሙ አሥረኞችን ብቻ እንዲወሰድ ነበር እዚህ ምኒልክ የፈቀዱለት።

አዲስ ምኒልክ ለቫቲካን ጳጳስ ሊዮ ፒዩኖ በጻፉት ደብዳቤ አሥረኞችን ያልለቀቁበትን ምክንያት በትሕትና አስፈርተዋል።

“ከአንድ ክርስቲያን ንጉሥ የሚጠበቀውን ምሕረት ባለማሳየቱ እጅግ አዝናለሁ። የሕዝቢ አባት እንደመሆኔ መጠን የልጆቼን ዘላቂ ሰላም ማረጋገጥ አለብኝ። አሥረኞችን በመመለስ የሰላም ሞትናቸውን መስዋዕት እንዳይደርግ ሕሊናዬ ይወቅስኛል።”

አዲስ ምኒልክ የጳጳሱን ምልጃ ባይቀበሉም ለእናቶች ጥያቄ ግን ርዕሰ-ገጽ አሳይተው ነበር። ከበርካታ ደብዳቤዎች መካከል አንዱት እናት “በአዲሲያ ለታሠርከው ልጄ አንቀረብ” የሚል ጽሑፍ ያለው ፖስታ ወደ ኢትዮጵያ ልከው ነበር። ፖስታውን የተመለከቱ ጣልያኖችን በአልፍፊድ አልገ ለማካኘት ደብዳቤውን ለምኒልክ አደረሱ።

ደብዳቤው ሲነበብ “ውድ ልጄ - ዘወትር ወደ ፖምፔይ በመሔድ በቅድስት ፖምፔይ ሐውልት ሥር ተምበርከኬ በወጃለይ ሽማ ሕብረለሁ። ወደ አገርህ በሰላም እንድትመለስ እየጸለይኩለሁ ነው” የሚለው መልዕክት የምኒልክን ልብ ነካው። ንጉሡም አንቀረብን ወደ ቤተ መንግሥታቸው አስጠርተው የሚከተለውን በመናገር ወደ አገሩ ሸኝተውታል።

“በእናትህ ዕምነት እና ፀሎት ልቤ ተነክቷል። እናትህ ገጹህ ሴት እንደሆነች ይሰማኛል። ጸሎቷ ምላሽ እንዲያገኝም አፈልጋለሁ። ከዚህ ሰዓት ጀምሮ ነፃ ነህ። ለጉዞ የሚበቃ ገንዘብ እና ፀቅሎ ይዘጋጃልሃል። ከመጀመሪያው መንገዶች ጋር ትሐዳለህ።”

ከቫቲካን መልዕክተኞች ቀጥሎ በፖላንዳዊው እንደራሴ ዌርሶዊትዝ የተመራ የሽማግሌዎች ቡድን የአዲስ አበባ ጉዞውን ግንቦት 20 ቀን 1896 ከኒፕላስ በመነሣት ደመረ። ቡድኑ ከኹለት የሕክምና ባለሙያዎች በተጨማሪ ራይናልድ ዴ ችይሊል፣ ካዚሚር ቻክውስኪ እና ሉጂ ፋንዌሊ የተባሉ ግለሰቦች የያዘ ነበር።

ቡድኑ ጅቡቲ የደረሰው ሐምሌ ወር ላይ ነበር። የቡድኑ መሪ የነበረው ዌርሶትዊዝ ባጋጠመው የንዳድ ሕመም ጅቡቲ ባለ ህይወቱ አለፈ። የቀሩት አባላት ከጣሊያን ጭነው የመጡትን መድኃኒት፣ መጠጥ፣ ሊጋራ፣ ባሙና እንዲሁም 2,626 ደብዳቤዎችን በመያዝ ወደ ኢትዮጵያ ገብተዋል።

ሲዛር ኔራዚኒ አሥረኞችን ለማስለቀቅ ከአፄ ምኒልክ ጋር ለመደራደር አዲስ አበባ የገባው ጥቅምት 6 ቀን 1896 ነበር። ድርድሩ ጥቅምት 26 ቀን ሲጠናቀቅ ጣሊያን ለአሥረኞች ቆይታ የአገልግሎት ክፍያ ይሆን ዘንድ ለኢትዮጵያ 10 ሚሊዮን ሊሬ ለመክፈል ተስማማች። ክፍያው በሦስት ዙር የሚፈጸም ሲሆን ለእያንዳንዱ አሥረኛ ግልጋሎት በነፍስ ወከፍ 6,301 ሊሬ የሚከፈል ሲሆን ይኸውም በቀን በአንድ አሥረኛ 27 ሊሬ ለኢትዮጵያ የሚከፈል ይሆናል። በወቅቱ የኢትዮጵያ ገበያ ኹለት ሊሬ አንድ ሙሉ ጾር እና አንድ ሊትር ጠጅ ይገዛ ነበር።

ክፍያው ከተፈጸመ በኋላ የአሥረኞችን ጉዞ በተመለከተ ልዩ ዕቅድ ተዘጋጀ። አሥረኞችን አዲስ አበባ እና ሐረር ላይ በመሰብሰብ በአንድ ጊዜ ከ100 እስከ 150 የሚደርሱትን ለማጓጓዝ ተወሰነ። ከአዲስ አበባ በመነሣት ኔፕላስ ለመድረስ የ8 ሳምንታት ጊዜ ያስፈልግ ስለነበር ለአሥረኞች በቂ ሰንቅ ለመጽጠር ሲባል በቡድን ተከፋፍለው በተለያዩ ጊዜ እንዲጓዙ ተደረገ።

ገዳር 24 ቀን 1896 የመጀመሪያዎቹ ተጓዦች ከአዲስ አበባ በመነሣት ወደ አገራቸው ተጓዙ። የመጨረሻው ቡድን በጾ/ል አልበርቶኒ የተመራ ሲሆን በግንቦት ወር 1897 ኔፕላስ ደርሷል።

በርካታ አሥረኞች ከኢትዮጵያውያን ወዳጆቻቸው ጋር መለያየት ከብደቸው ነበር። ስሜቱ ከጣሊያናውያን ጋር ለተወዳጁ አንዳንድ አበሾችም ተመሳሳይ ነበር። ሐረር አቅራቢያ የነበረው አሥረኛ ጂዮቫኒ ቴዶን ወደ አገሩ ለመመለስ ሲሰናበታቸው በግዞት የቆዩት ኢትዮጵያን መርቅውታል። ለፍቅረኛው ዘውዲቱ እና በቆይታው

ላውቃቸው የመንደሪቱ ሴቶች ጣሊያን ከደረሰ በኋላ የበርካታ አልባላት፣ ሽቶ እና ጌጣጌጦ። ስጦታ ልካቸዋል። ለወንዶቹ ደግሞ ከትንሽ ሽጉጥ ደምር የተለያዩ የጠመንጃ ስጦታዎችን ልካቸዋል።

በቆይታቸው የተደሰቱ በርካታ አሥረኞች ወደ አገራቸው ለመመለስ ጥድፈዎ አላሳዩም ነበር። የተወሰኑ አሥረኞች ከኢትዮጵያውያን ጋር በመሳመዳቸው፣ አንዳንዶች ደግሞ ተመልሰው የሚቀላቀሉት ቤተሰብ ስልክነታቸው በኢትዮጵያ ለመቆየት ወሰነዋል። የጣሊያን ቀይ መስቀል ማኅበር እንደገለጸው በ1897 መጣደጃ ከዘጠኝ አሥረኞች በስተቀር ኹሉም ምርኮኞች ወደ አገራቸው ተመልሰዋል። ዘጠኙ በኢትዮጵያ ለመቅረት የወሰኑ ሲሆን ከአሥር ነፃ ተደርገዋል።

በርካታ አሥረኞች አዲስ አበባን የተሰናበቱት ወድቧታ እና ገዘን ነበር። የጎቲት 13 ቀን ፍራንሲስኮ ፍራሲና ከተማዋን ለመጨረሻ ጊዜ ዞር ሲመለከታት ዐይናቸው በእንባ ተሸፍነው ነበር። በርካቶች ደግሞ መንገድ ከጀመሩ በኋላ ውሳኔአቸውን በመቀየር ወደ አዲስ አበባ ተመልሰዋል።

ሰርጀንት ሱዶቪኮ ባርቤሪ አዲስ አበባን ለቅቶ የወጣው በምሽት ነበር። የወቅቱ ስሜቱን የገለጸው የከተማዋን የአመሸሽ ገጽታ ከከፍታ ስፍራ ላይ ሆኖ ለመጨረሻ ጊዜ የተመለከተውን በዐይን ሕሊናው ቀርቶ ነበር።

... ፀሐይዋ በመጥለቅ ላይ ነበረች። የፀሃይዋ የምሽት ወርቃማ ብርሐን ከተማዋን እንደተለበት ከከበሷት ተራሮች ደርባ ይታያል። የምሽቱ ጸሐይ የመጨረሻ ብርሐን ያረፈበት የንጉሡ ቤተ-መንግሥት ጣሪያ ከርቀት ከሚመለከተው በወርቅ የተክደን ይመስል ነበር። ከአንዳንድ ቤቶች ክፍን ላይ የሚወጣው ጭስ ፈዘዘ ብሎ ይታያል። ከየጎጆው የሚወጣው ሰማያዊ ጭስ በከተማዋ ሰማይ ላይ ተዘርግቶ ከሥሩ ያለውን ዓለም ሸፍኗታል። ...

ኢትዮጵያውያን ቤተሰቦችም ከአሥረኞች ጋር ሲለያዩ የገዘን ስሜት ደብቷቸው ነበር። አንዳንድ ሰዎች ለወራት አብረዋቸው የከረሙትን አሥረኞች ከከተማዋ ውጪ እርቀው ሸኘተዋቸው ነበር የተመለሱት። አንዳንዶች ደግሞ ለቀናት ያህል አብረው በመጓዝ አሥረኞችን የሸኙ ሲሆን ወደ ቤታቸው ሲመለሱ የባደነት ስሜት ይታይባቸው ነበር።¹³

ምዕራፍ ሐያ አንድ

መጨረሻው

በ1896 ዓ.ም. ማግኒዲ በአፄ ምኒልክ ቤተ-መንግስት በመገኘት አስገራሚ የገዝን ትዕይንት ከተመለከቱት አሥረኞች መካከል ኒታሳ ዲኤማቶ አንዱ ነበር። በወቅቱ የተመለከተውን የገለጸው በከፍተኛ ገዝን ውስጥ ሆኖ ነበር። በጦርነቱ ልጆቻቸውን፣ ወላጆቻቸውን እና ዘመዶቻቸውን ያጡ ገዝንተኞች በከፍታ ስፍራ ላይ በመስመር ቆመዋል። አፄ ምኒልክ በገዝንተኞቹ መካከል ተቀምጠዋል።

ንጉሡ ፊታቸው በገዝን ስሜት የተሞላ ሲሆን በዝምታ ነበር የተቀመጡት። በርካታ ለቀስተኞች ጥቁር ኮፍያ እና ነጭ ጋቢ ለጠሰው በዝግታ በንጉሡ ፊት ያልቀ ነበር። ንጉሡ ወንበር ፊት ሊደረሱ በማገንዘብ ለንጉሡ ሃዘናቸውን በመግለፅ የቤተ-መንግስቱን ግቢ ለቀው ይወጡ ነበር። የለቅሶው ሥነ-ሥርዓት ለአምስት ተከታታይ ቀናት ተጥሎ ነበር። በሥነ-ሥርዓቱ አፄ ምኒልክ ለትሶ ደራሾችን በክብር ሲያሰናብቱ ከርመዋል።

የአድዋን ድል ተከትሎ አፄ ምኒልክ የአፍሪካ የምንጊዜም ታላቅ መሪነታቸው በደማቅ ቀለም አስዕረዋል። ድሉ የኢትዮጵያን ብቻ ሳይሆን የአፍሪካን መፃኢ እድል የወሰነ ነበር። በዚህም የአድዋ ጦርነት የኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን የአፍሪካም ጭምር ነው። ምክንያቱም በቀጣይ መቶ ዓመታት የአውሮፓ የበላይነት እና አገዛዝ በአፍሪካ አክትሟል። የዘመናዊት አፍሪካ የሉዓላዊነት መሠረት ድንጋይ የጣለው አድዋ ላይ ነበር።

ድሉ የኢትዮጵያን ነፃነት ለአንድ እና ለመጨረሻ ጊዜ ያረጋገጠ ነበር። አድዋ ታላቅ ድል ብቻ አይደለም። አገሪቷን በመታደግ ንጉሟ አዲስ የተማከለ ስልጣናቸውን ለመላው ዓለም የገለጸበትም ጭምር አንጂ። ከ1895-1896 የተደረጉ ጦርነቶች አድዋ ላይ ፍጻሜ ሲያገኙ የኢትዮጵያ አንድነት በወታደራዊ ድል የተረጋገጠበትን ፑኑነት ለመላክቷል። ይህ ታሪክ ኢትዮጵያን እና ደርመንን ያመሳስላቸዋል። ፑኑነቱም አገራት

ነገሥታቸውን ባስመዘገቧቸው ወታደራዊ ድሎች ለማካኘት አንድነታቸውን አረጋግጠዋል።

የአድዋ ድል የምኒልክ እና ጣይቱን ዕጣ ፈንታም ወስኗል። በጦርነቱ ቢሸነፉ ኖሮ የጥንጾቹ ቀጣይ እጣ ፈንታ ግልፅ ነበር። የጣሊያን ሠራዊት አሊያም የራሳቸው ሕዝብ ከስልጣን ያስወግዳቸው ነበር።

በጦርነቱ በርካታ ሕዝብ ቢያልቅም የተመዘገበው ድል እና የአገሪቱ አንድነት መረጋገጥ ገዝንን ቀላል አድርጎታል። በአድዋ ህይወታቸውን የሰጡ አርበኞች ለዘመናዊት ኢትዮጵያን ቅርጽ እና ውስጣዊ አንድነትን ሰጥተው ነው ያስቱት። የፈጸሙትን ለኩሪ ታሪክ ሕዝብ ሲዘከረው ይኖራል።

የአድዋ ድል በበርካታ ሥዕሎች መገለፅ የጀመረው ከጦርነቱ ማግስት ነበር። ኢትዮጵያን በእርቀዳክስ ቤክርስቲያን ተፅዕኖ ሥር የቆየ የሥነ-ሥዕል ባህል አላቸው። የአድዋን ወታደራዊ ድል በሥነ-ሥዕላቸው ለመግለፅ የተጠቀሙት በዘመቻው ወቅት ታቦት የተሸከሙ መነኮሳትን እና የጦር መሣሪያ ያነገቱ አርበኞችን ጎን ለጎን በመሣል ነበር። የፑሶቱ የተቀናጀ መንፈሳዊ ጥምረት የተቀደሰ ድልን በመራራ ትግል ማስገኘት እንደቻለ በሥዕሎቻቸው ለመግለፅ ችለዋል።

አብዛኞቹ ሥዕሎች ተመሳሳይ አቀባብ ነበራቸው። በሥዕሎቹ ላይ የኢትዮጵያ ወታደሮች በግራ መስመር ኮስተር ብለው የሚታዩ ሲሆን የጣሊያን ወታደሮች ደግሞ በቀኝ መስመር ተሸብረው ይታያሉ። በፑሶቱ መካከል በጀግንነት ከጠላት ጋር የሚዋደቁ ወታደሮችን ሥዕሎቹ የሚያሳዩ ሲሆን ከፑሶቱም በላይ ግን ቅዱስ ጊዮርጊስ ፈረስ ላይ ሆኖ ጦሩን ወደ ጣሊያን ወታደሮች እየወረወረ ይታያል።

የአድዋ ጦርነት በዕለተ-ጊዮርጊስ መካሄዱ ለድሉ የመንፈሳዊ እርዳታ አስተዋፅኦ ያደረገው ሰማዕቱ ቅዱስ ጊዮርጊስ እንደሆነ በርካታ ኢትዮጵያውያን ያምናሉ። ከጦርነቱ ማግስት አፄ ምኒልክ በአዲስ አበባ የቅዱስ ጊዮርጊስ ቤክርስቲያን እንዲገነባ አዘዙ። ቤተ-ክርስቲያኑ በአንድ ዓመት ውስጥ ተገንቦቶ ተጠናቀቀ።

በቤተ-ክርስቲያኑ ጣሪያ ላይ የክርስቶስ እና ደቀ-መዛሙርቱን የመጨረሻ ዕራት እንዲሁም ከርስቶስ የደቀ መዛሙርቱን እግር ሲያጥብ የሚያሳዩ ሥዕሎች

አሉ። ከኩለቱ ሥዕሉች በታች የአድዋን መለኮታዊ ድል የሚያሳይ ምሥል ተሰሏል። ሥዕሉ ኢትዮጵያ ጠላቶቿን በፈጣሪ እርዳታ ድል መንሣቷን የሚመሰክር ነው።

እስከ 1920ዎቹ የሥነ-ሥል ገለጻው የቀጠለ ሲሆን የእቲጌ ጣይቲን የጦር ሜዳ ውሉ የሚዘክሩ በርካታ ሥዕሎች ሥለዋል። ንግስቲቱ እጃቸውን በርግተው ጦር ሲያዘምቱ እንዲሁም ጠመንጃ ይዘው የሚያሳዩ ሥዕሎች ዘብዛት የተሳሉት በ1920ዎቹ ነበር። የራስ መኮንን ምስሎችም በጠዛት የታዩት በተመሳሳይ ዓመታት ነበር። ምስሎቹ በቀጣይነት የልጃቸው ኃይለ ሥላሴን የሰልጣን ጉዞ ያመለክቱ ነበሩ።

ተፋላሚው

የሃይቲው ተወላጅ ቤኒቱ ሲልቪይን የአድዋን ድል ለማክበር ወደ አዲስ አበባ በመጣበት ወቅት የጦርነቱ ዋና ተፋላሚ የነበረውን ጄ/ል ማቲኦ አልበርቶኒ አግኝቶታል። ሲልቪይን በወቅቱ የተመለከተውን ጄ/ል "መላው ሽንፈት ፊቱ ላይ ይዞ የሚዞር ይመስላል" በማለት ነበር የገለጸው።

በርግጥም የአልበርቶኒ ጥፋት ጣሊያንን ለሽንፈት ጻርጓል። የባራቲሪን ትዕዛዝ በመተላለፍ አነስተኛ ግምት ወደ ሰጠው የምኒልክ ሠራዊት ጦሩን በማዝመት የጣሊያንን ሠራዊት ለከፍተኛ ሽንፈት የዳረገው አልበርቶኒ ነበር። በእሥር ላይ ሳለ ለወጣቱ ጌራርዶ ፓጋታና ለሽንፈቱ የነበረውን ተጠያቂነት እንዲህ ሲል ነበር የተናገሩለት።⁴

"... አንተ ወጣት ነህ። ከእኔ የተሻለ ወደ አገርህ የመመለስ ዕድል አለህ። አሁን የምነግርህን ፈጽሞ እንዳትረሳ። ለሕዝባችን ጄ/ል ባራቲሪ በደንራሎቹ መከፋቱን ንገርልኝ።"

ከተናት በኋላ ወደ አገሩ የመመለስ እድል እንዳለው የተገነዘበው ጄ/ል አልበርቶኒ በጦር ሜዳ ስለፈለጸው ክህደት ሲያወራ አልተደመጠም ነበር። በተለያዩ አጋጣሚዎች ስሕተቱን የፈለጸው አርቡ ሳይሆን ጄ/ል አሪጥንዲ እንደነበር ሲናገር ተደምጧል። አሪጥንዲ ወደፊት ተንቀሳቅሶ በዳቦርሚዳ እና በአልበርቶኒ ብርጌዶች መካከል የነበረውን ከፍተኛ ለሰሙ-ላቱ ለሽንፈቱ ምክንያት እንደሆነ ሲናገር ነበር።

በጦር ሜዳ ልምድ መሠረት ኃይልን አለመከፋፈል ማንኛውም እግረኛ ወታደር የሚረዳው የመጀመሪያ ሕግ ነው። እንደ አልበርቶኒ እና ዳቦርሚዳ ያሉ ከፍተኛ ደንራሎች ይህንን ሀገ አይረዱትም ለማለት ያስቸግራል። በሰዚህ ኹለቱ ደንራሎች በብርጌዳቸው መካከል የፈጠሩት ከፍተኛ ክምን የመነጨ እንደሆነ ለማንም ግልጽ አይደለም።

አልበርቶኒ ራሱን መውቀስ ቢያቆምም በውጊያው ላይ የሞቱትን ጄ/ል ዳቦርሚዳ እና ጄ/ል አሪጥንዲን ተጠያቂ አላደረገም። ወደ ጣሊያን ከተመለሰ በኋላ በወታደራዊ ሥራው የቀጠለ ሲሆን ጋዜጦች የተወሰነ ተቃውሞ አሰምተውበታል። ሆኖም ግን ጥፋተኛ መሆኑን ሲያረጋግጡ አልቻሉም።

የአልበርቶኒን ጥፋተኝነት ያስተባባሰው ሲዛር ፔኒ ሲሆን በግል ማስታወሻው ያሰፈረው ምስክርነት በርግጥም የአልበርቶኒን ትዕዛዝ አለማክበር የሚያረጋግጥ ነበር። "የአልበርቶኒ በሕተት ለማሸነፍ ካለው ጉጉት የመጣ ነበር። ለድል በመቻሉ የተነሣ ጦሩን አንቀሳቅሷል" በማለት ነበር ፔኒ ምስክርነቱን የጻፈው።

አልበርቶኒን ለሽንፈቱ ተጠያቂ ያደረገው ከአድዋ ጦርነት የተረፈው ጄ/ል ኢሌና ነበር። ወደ ጣሊያን በሰላም ከተመለሰ በኋላ ስለ ጦር ሜዳው ውሉ ሲፅፍ ጄ/ል አልበርቶኒ፣ ዳቦርሚዳ እና አሪጥንዲ የአለቃቸውን ትዕዛዝ መጣላቸውን ገልጿል።

የባራቲሪ የመጨረሻ ቀናት

በ1898ቱ የፍርድ ሂደት በነፃ ከተለቀቀ በኋላ ባራቲሪ ከዕይታ ተሰውሮ መኖርን ነበር የመረጠው። ከትውልድ መንደሩ ትሬንቲኖ አቅራቢያ በምትገኘው አርኮ በመሸሸግ ኬሕዝብ ወቀሳ በመራት መኖር ጀመረ። የብሪቪያ ግዛትን በመወከል ለሐያ ዓመታት በጣሊያን ሕግ አውጪ ም/ቤት አባልነት የቀየ ቢሆንም ከአድዋ ሽንፈት በኋላ ከም/ቤቱ ራሱን እግልሏል። ለም/ቤቱ ባስገባው የመልቀቂያ ደብዳቤ መጨረሻ ላይ "ሰዎች ያልፋሉ፤ አገር ግን ትኖራለች" በማለት ጽፏል።

ባራቲሪ በእርኩ ተሸዝኖ የብቸኝነት ሕይወትን መምራት ጀመረ። በኢትዮጵያ ቆይታው የዘወትር ጠያቂው የጠረገው እጉቱ ሱዳን እና ሌት ልጂ ማሪያ ኮንዛቲ ቤተሰባዊ እንክብካቤ አድርገውለታል። ከትንሽ አረፍት በኋላ ባራቲሪ የትግል

ቆይታውን የሚዘክር መጽሐፍ መፃፍ ጀመረ። ከወራት በኋላ በ1898 ባለ 500 ገራ ጉሉህይውቱን እና የአድዋ ስሕተቱን የሚከላከል መጽሐፍ “የአፍሪካ ትውስታዎች” በሚል ርዕስ አሳተመ።

ባራቴሪ በእንግሊዝ አጦት እና አስመረጋጋት መስቃየት የጀመረው መጽሐፉን ካሳተመ በኋላ ነበር። ቀሪ ዓመታትን ከቦታ ቦታ በመዘዋወር የኖረ ሲሆን ማንነቱ በማይታወቅባቸው ማድሪድ፣ ባደን ባደን፣ ኒቼ፣ ካርልስባድ፣ ትሬቡቴ፣ ዌስላን፣ ሺኒስ፣ ሞንቴ ካቲኒ እና ፓሪስ ከተሞች በመዘዋወር ኖሯል።

የግል ማሕደሩ በ1867 ትዳር መመስረቱን ቢጠቅሰም የሚስቱ ማንነትም ሆነ ከባራቴሪ ጋር የኖረችባቸው ዓመታት አይታወቁም። ከጋብቻው በኋላ ከባራቴሪ ሕይወት ውስጥ የጠፋች ሴት ናት። ቀስ ጌራሚያ በኖሜሊ የባራቴሪ አብሮ አደግ እና የልብ ወዳጅ ናቸው። ኢርትራ በነበረበት ወቅት ከቆስ ወዳጁ ጋር በርካታ ደብዳቤዎችን ተላልኳል። ከአድዋ በኋላ ከፃፈው ደብዳቤ ላይ የወሰዱትን ንግግር ባራቴሪ ከሞተ በኋላ የመቃብር ድንጋጾች ላይ አስቀርጸውሰታል። ጽሑፉ “በጦር ፍርድ ቤቱ ችሎት ፊት ስቆም ጥቂት ንግግር ብቻ እንዳይርግ ተገድዳለሁ። የሌሎች መኮንኖችን ጥፋት የሚሸፍኑ ንግግሮቹ ብቻ ተሰሚ ነበሩ።”

በ1901 ዓ.ም. ባራቴሪ በብርቱ ሕመም ተዳከመ። በአልፓይን አቅራቢያ ስቴርዚን በተባለች አነስተኛ መንደር በመኖር ላይ ሳለ በርካታ ደብዳቤዎች ይደርሱት ነበር። በጽኑነት የመታመሙን ዜና ጋዜጦች ለሕዝብ ከገለፁ በኋላ እንደ የላኪው አድራሻ ያልተጠቀሰ ደብዳቤ ለባራቴሪ ደርሶታል። “በጽኑነት መታመምህን ከጋዜጦች አውቀዋለሁ። ደስሞ ብሎኛል። ያም ሆኖ ግን ሞትን አልመኛለሁም። ምክንያቱም ሞት ላንተ ተላል ትጣት ነው። ለሺህ ዓመታት ኖልኬ ብትሰቃይ ደስ ይለኛል።”

ባራቴሪ ደብዳቤውን ካነበበ በኋላ በዙም ላይቆይ ሞቷል። ፀቅንሺ የስቴርዚን መንደር ያለ ምንም አስታማሚ ሞቶ ቢገኝም ከሀገሪቱ በኋላ ስሙ ተደጋግሞ በ1920ዎቹ ተነስቷል። ፋሽስታዊው የጣሊያን መንግስት በኢትዮጵያ ላይ የበቀል ጦርነት ለማወጅ በተዘጋጀባቸው የ1920ዎቹ ዓመታት በአድዋ የወደቀ የጦር ደንራሎችን እና የመሪያቸው ደ/ል ባራቴሪን ስም በተደጋጋሚ ያነሣ ነበር።

የጃግኖቹ የመጨረሻ ዓመታት

በኢትዮጵያ ጠላቶች አንደ ጦር የሚፈሩት ራስ አሉላ ከአድዋ ጃግኖች መካከል የመጀመሪያው ሟች ነበሩ። የአሉላ አሟሟት በግልፅ ባይታወቅም በመሬት ይገባኛል ግጭት በጥይት ተመትተው እንደቆሰሉ እና ከጥቂት ቀናት በኋላ እንደሞቱ ይነገራል። ከአድዋ የመጀመሪያ ዓመት የድል በዓል ጥቂት ሳምንታት ቀድመው ያረፉት ራስ አሉላ በበርካታ አውሮፓውያን ከበሬታ እና እድናቆትን ያገኙ ጃግኖ ናቸው።

ጌራርድ ፓታኖ በአሥር ላይ ሳለ ከበርካታ የኢትዮጵያ ክፍተኛ መሳፍንት እና መኳንንት ጋር ተገናኝቶ መነጋገር ችሏል። ራስ አሉላን የገለፃቸው በአድናቆት ነበር። “... ከኹሉም መሳፍንት የተለየ! ለስተዋይ እና ንቁ ሰው ነው።” የእንግሊዙ ጋዜጠኛ እና ዲፕሎማት አንስተስ ዋይልድ በቤኩሉ “ራስ አሉላ ከፍተኛ ወታደራዊ ጥበብ የታደለ! እስፈሪ የጦር መሪ ነው። ከአገሪቱ ፖለቲካ ደርባ የሚቆም ግዙፍ ደጀን ቢሆንም እንደ ሌሎቹ መሳፍንት ራሱን ለታይታ አያቀርብም” በማለት ገልጿቸዋል።

ራስ መኮንን ከአድዋው ጦርነት በፊት በነበረው የመቀሌ ምሽግ ሰበራ መከራ በርካታ ወታደሮቻቸውን በማስገደላቸው በመሳፍንቱ እና ጎበዛዝቱ ዘንድ ሲወቀሱ ነበር። በአድዋ ውጊያ ላይ ታፋቸውን በጥይት ተመትተው የነበረ ሲሆን ለማንገም በርካታ ሳምንታት እስፈልጓቸው ነበር። በውጊያ ላይ መቁሰላቸው ለመቀሌው ስሕተት ይቅርታ ሊሆናቸው ችሏል።

ራስ መኮንን የአፄ ምኒልክ ተመራጭ እና ታማኝ በመሆን ከአድዋ ጦርነት በኋላም በርካታ ሥራዎችን ሰርተዋል። በ1898 ዓ.ም. ወደ ፓሪስ በመጓዝ በኢሊሲ ቤተ-መንግሥት ከፍተኛ አቀባበል ተደርጎአቸዋል። የዲፕሎማሲ ሥራቸውን በመቀጠልም ከኹለት ዓመታት በኋላ ተመልሰው ወደ ፓሪስ ያመሩ ሲሆን በዚያውም እየሩሳሌምን ጎብኝተዋል። በ1901 የኢትዮጵያ ልሎካንን በመምራት በሰንደን የንጉሥ አድዋርድ ዐሥራ ኹለተኛ በዓለ ሲመት ላይ ተገኝተዋል።

Malawians at the coronation of King Edward VII. From Richard Pankhurst and Denis Giderand. *Ethiopia Photographed: Historic Photographs of the Country and Its People Taken between 1891 and 1915*. London: Kegan Paul International, 1996.

ምስል- በራስ መኮንን ለገጥሥ ሊደቀር በላለ ሲመት ለገደን በተገኘበት ወቅት

ራስ መኮንን የእፄ ምኒልክ ዘውድ ወራሽ እንደሚሆኑ በበርካቶች ቢገመትም ከአድዋ በኋላ ካረፉ ጀግኖች ሽብተኛው በመሆን በ1906 በሕመም አርፈዋል።¹¹ በተመሳሳይ ዓመት የእፄ ምኒልክ ጤና መዳከም ጀምሮ ነበር። የንጉሡን የጤና መቃወስ ተከትሎ የአማካሪያቸው አልፍሬድ ሊልግ ተሰሚነት እና ተፅዕኖ በዘውዱ አካባቢ ቀንሷል።

አልፍሬድ ሊልግ ለንጉሡ የነበረውን ፍቅር በተለያዩ ጊዜያት ያሳየ ሲሆን ወንድ ልጁን ምኒልክ ሲል ስም ሰጥቶታል። የንጉሡን ሕመም ተከትሎ ባለቤቱን እና ልጁን በመያዝ በ1906 ወደ ስዊዘርላንድ ተመለሰ። ከ10 ዓመታት በኋላም ህይወቱ አለፈች።¹²

ከአድዋ ጀግኖች ትውልድ መካከል ረጅም ዓመታት መቆየት የቻሉት እቲጌ ጣይቱ ናቸው። እፄ ምኒልክ በጤና በታመመበት ወቅት ከፍተኛ ፖለቲካዊ ሥልጣኑን በእጃቸው ለማስገባት ይሯሯጡ በነበሩ የሸዋ ጎበዛገነት እና መሳፍንት የተገፉት ንግስቲሷ በ1910 ሥልጣናቸውን ቀስ በቀስ ተቀሙ። ፖለቲካውን በመተውም

ህመምተኛ ባለቤታቸውን ማስታመም ሳይ አተኮሩ። እፄ ምኒልክ በ1913 ከዚህ ዓለም በሞት ሲለዩ እቲጌ ጣይቱ ወደ እንጦሮ ቤተ-መንግሥት በመገኘት ህይወታቸው እስካለፈበት 1918 ድረስ በዚያው ኖረዋል።

The Lion of Judah in winter. From Lincoln de Castro. *Nella terra dei negri: pagine raccolte in Abissinia*. Milan: Fratelli Treves, 1915.

ምስል- የይሁዳ አገጣጣ እፄ ምኒልክ በክረምት ወራት (ከሲንካን ዴ' ካስትሮ የተወለደ 1915)

Makonnen at the coronation of King Edward VII. From Richard Pankhurst and Denis Gérard, *Ethiopia Photographed: Historic Photographs of the Country and Its People Taken between 1867 and 1941* (Addis Ababa: Addis Ababa University Press, 1996).

The Lion of Judah in winter. From Lincoln de Castro, *Nella terra dei negri*, pagine raccolte in *Abyssinia*. Milan: Fratelli Treves, 1915.

ምስል:- የይሁዳ ለንበሳ ለጌ ምኒልክ በክረምት ወራት (ከቢንካን ዴ' ካስትሮ የተወሰደ

1915)

አዲስ ምኒልክ እና ጣይቱ ከሞት በኋላ ስማቸው በሰፊው መነሣት ቢችሉም የራስ መኮንን ስም መደጋገሙ በቀላሉ ሸፍኗቸው ነበር። በ1960ዎቹ የልጃቸው አዲስ ጋይሌ ሥላሴን ንግስና ተከትሎ ራስ መኮንን የአድዋ ታላቅ ደግንነት እና የዘመናዊት ኢትዮጵያ መሥራች መሆን በስፋት መነጋገር ደምሮ ነበር። የራስ ተፈሪያን ዕምነት መሠረት ተደርገውም የተጠቀሱበት ወቅት ነበር።

የራስ መኮንን ምስል በኢትዮጵያ ሰፊ ስፍራ መያዝ ቢችልም የልጃቸውን ዓለም አቀፍ ዕውቅና መገዳደር ግን አልቻለም ነበር። በ1930 ሃይለ-ስላሴ በሚለው የንግስና ስማቸው ዘውድ የጫኑት ራስ ተፈሪ መነሻውን ጃማይካ ያደረገው የራስታ ዕምነት መሲህ መሆናቸው ይታመናል።

አዲስ ጋይሌ ሥላሴ የአባታቸው ራስ መኮንን ምስል እና የራሳቸው ዝና ለመገንባት ባደረጉት ብርቱ ጥረት በ1960ዎቹ የምኒልክ እና ጣይቱ ምስል በሕዝቡ እና የቀረው ዓለም ዘንድ ደብዛዛ ሆነ። በአድዋ ለመጣው ጥቁር ምሳሌ የሚሆን ድል ያስመዘገቡት አዲስ ምኒልክ በራስ ተፈሪ (ጋይሌ ሥላሴ) ምስል የተዋጡበት አካሄድ ራሱን የቻለ ታሪክ ነው። በ1950ዎቹ እና 60ዎቹ አዲስ ጋይሌ ሥላሴ የአፍሪካ የነፃነት አባች ተደርገው ሲነሱ የምኒልክ ድል የሆነው አድዋ ግን ታሪካዊ ድምቀቱን አጥቶ ታይቷል። ታሪካዊ መዋዋጡም ሆነ የአድዋን ድል መደብዘዝ ቀጣይ የኢትዮጵያ ትውልድ እንደሚረዳው ይታመናል።

የአድዋ መልዕክት ግን ግልፅ ነው። አድዋ ብሔራዊ ኩራት ብቻ ሳይሆን ለዘመናዊት ኢትዮጵያ መመሥረት የመሠረት ድንጋይ የተጣለበት ሁኔታም ጭምር ነው። ምኒልክ እና ጣይቱ ወደ ሰሜን የዘመቱት ስልጣናቸውን በፀኑ መሰረት ላይ ለመገንባት ብቻ አልነበረም። በዘመናቸው የትግራይ፣ የሸዋ፣ የአርሞ፣ የወላይታ የሌሎች ሕዝቦችን ውስጣዊ አንድነት በደም አስተሳሰበው በጋራ ጠላት ላይ በማሥነሣት የጋራ አገር መገንባት ችለዋል።

የሕዝቦች ጥብቅ መተሳሰር የሚፈጠረው በአያንዳንዳቸው የጎይማናት፣ የብሔር እንዲሁም የቀለም መለያ ላይ ተመሥርቶ አይደለም። ሹሉን በአንድነት የሚያስተሳስበው የጋራ ነፃነትን ለማግኘት የሚከፈል መስዋዕትነት ነው። ይህ ዓይነቱ

መተሳሰር ብቻ ነው የኢትዮጵያ የነፃነት ክፍታ መገለጫ። የአድዋም ትምህርት ይኸው ነው።

ልንታደለው የሚገባን ነፃነት ልንከላከለው የሚገባ ዓይነት መሆን እንዳለበት አድዋ ያስታውሳል። የአድዋ ድል ያስገኘውን ነፃነት ብቻ በመመልከት ሳይሆን የተገኘበትን መንገድ ብናጤነው በእውነት የዘመናችንም ታላቅ ወታደራዊ ድል እንደሆነ እንረዳለን። ኢትዮጵያ በጠመንጃ በመታገዝ ብቻ ያገኘችው ድል አይደለም አድዋ። የበርካቶችን ልብ በማሸነፍ መጠነ-ሰፊ ድጋፍ እና ሊጥሉት የሚችል ብልጫ ያሳየችበትም ጭምር እንጂ።

አድዋ የ19ኛው ክ/ዘመን ታላቅ ወታደራዊ ዘመቻ ለመሾኑ በርካታ ማሳያዎችን መጥቀስ ይቻላል። በርካቶች የአንድን ዘመቻ ታላቅነት የሚለኩት ዘመቻው በሚያካልለው የቦታ ስፋት እና በሚወስደው የጊዜ እርዝማኔ ነው። በሹሉቱ መሰረታዊነት፣ የ19ኛው ክ/ዘመን ታላቅ ዘመቻ የናፖሊዮን ሠራዊት በ3 ወራት ውስጥ ከቪልንየስ እስከ ሞስኮ ያለውን 490 ማይል መሬት የሸፈነበት እንደሆነ በርካታ ፀሃፍት ገልፀዋል። የአዲስ ምኒልክ የአድዋዘመቻ በአጠቃላይ ወራትን የፈደ እና 580 ማይል ርቀትን የሸፈነ በመሾኑ ብቻ ከናፖሊዮን ዘመቻ የላቀ ያደርገዋል። ከሹሉም በላይ ደግሞ የአድዋ ዘመቻ በድል የተጠናቀቀ ሲሆን የናፖሊዮን ዘመቻ በሸንፈት ነበር የተፈጸመው። የክ/ዘመኑ ታላቅ ወታደራዊ ዘመቻ የናፖሊዮን ሳይሆን የአዲስ ምኒልክ ነው።

የምኒልክ ታላቅ ወታደራዊ ድል የተመዘገበው በአድዋው ዐውደ-ግምባር አለመሾኑ እንዲሁም የዘመቻው ታላቅነት ማሳያ ነበር። ከዋናው ጦርነት ጥቂት ሳምንታት ቀደም አዲስ ምኒልክ አዲራት ላይ መሸጎ የነበረውን የባራቴር ጦር አልፈው ወደ ኤርትራ በመንቀሳቀስ ነበር የዘመቻውን የጠይነት የተቆጣጠሩት። በወቅቱ ባራቴርን ከመግጠም ይልቅ ኤርትራን መያዝ ላይ ማተኮራቸው የጣሊያን ሠራዊት ምሽጉን እንዲለቅ አስገድዶታል። የምኒልክን አካሄድ የተረዳው ባራቴርም ወደ ኤርትራ ለማፈገፈግ ቢወስንም በደንራሎቹ ችኩልነት እና ትዕዛዝ አለመቀበል የተነሣ አድዋ ላይ ከግዙፉ የአዲስ ምኒልክ ጦር ጋር እንዲጋፈጥ አስገድዶታል።

የአድዋ ድል ለኢትዮጵያ እና ለአፍሪካ ብቻ ሳይሆን ለአውሮፓውያን እና ለአሜሪካ ልዩ መልዕክት አስተላልፏል። የአውሮፓ ተስፋፊዎች በአድዋ ዋዜማ መላው አፍሪካ በቁጥጥራቸው ሥር አለመሆኑን በአድዋ የንቃት ደወል ተገልጦላቸዋል።

የአድዋ ድል የተመዘገበው በአሜሪካ ወሳኝ የታሪክ ምዕራፍ ወቅት ነበር። የጥቁር እና ነጭ ሕዝቦችን አብሮ መኖር፣ መሥራት እና መጋዘት የሚያግደው የጂኦ ክርው ሕግ በወቅቱ በአሜሪካ ውስጣዊ ውጥረትን ፈጥሮ ነበር። ከሕጉ በተጨማሪ የManifest Destiny ፖሊሲ የምዕራብ መስፋፋት ቀጥሎ በ1898ቱ የስፔን እና አሜሪካ ጦርነት የተገታበት ነበር። የጦርነቱ ውጤት አሜሪካ የመጀመሪያዋ የድገራት ግዛት ልዕሉ-ጋያል መሆኗን መስክሯል።

የ1898ቱ የአድዋ ድል ዜና ከሹለት ዓመታት በኋላ ለመደረግ በመጋጋል ላይ ከነበረው የኩባ እና ስፔን የጦርነት ዋዜማ ዜና እኩል ሽፋን አልተሰጠውም ነበር። በጋዜጦች ኢ-ሚዛናዊ ሽፋን የተነሣ በወቅቱ ለተስፋፊነት ታላቅ ትምህርት ሊያስተላልፍ የሚችለው የምኒልክ ዜና በአግዔቱ ሳይገለጥ ተረ። አድዋ ለአብሪተኝነት፣ ጠባሚነት፣ ወራሪነት እንዲሁም የቀለም ልዩነትን በማጉላት ለሚደረግ ተስፋፊነት ያስማው ታላቅ የማስጠንቀቂያ ደወል ድምፅ በጦረኞች ጩኸት ተዋጠ።

የታሪክ ምሁራን 20ኛው ክ/ዘመን የአሜሪካ ጊዜ እንደሆነ ሲገልፁ ይደመጣል። ለገለገለው ድጋፍ ሲያቀርቡም የአውሮፓ መቃኪምን ተከትሎ አሜሪካን በዓለም ብቸኛ ልዕሉ ጋያል መሆኗን ይጠቅሳሉ። በ1898 ዓ.ም. አሜሪካን በፊሊፒንስ የስፔንን አገዛዝ ለፍጻሜ ያበቃ ድል አገኘች።¹⁴ የስፔን ሽንፈት በአውሮፓ የጠይነት ዘመናት የተከሰተ የመጀመሪያው የታሪክ ጠጥላ ነበር። ምክንያቱ ደግሞ እንዲት አውሮፓዊ አገር አውሮፓዊ ባልሆነ ጋይል የተሸነፈችበት የመጀመሪያ ክስተት መሆኑ ነው።

ከስፔን ቀጥሎ ሩስያ ሽንፈት ያስተናገደች አውሮፓዊ ጋይል ሆና በታሪክ ተመዝግባለች። ከ1905ቱ የጃፓን እና ሩስያ ጦርነት በኋላ የአውሮፓ የጠይነት ማክተሙ ተመለሰ። የዓለም ፖለቲካ የጋይል ሥርዓት እንዲሁም የሕዝቦች እና የቀለም ልዩነቶች የደረጃ አቀማመጥ በተለየ መስፈሪያ መለካት ጀመረ።

በመጨረሻም መላው ዓለም ታሪክን በተሻለ መንገድ መረዳት ችሏል። የአዲሱ ክ/ዘመን ድማሪ አመላካች እና የታሪካዊ ለውጥ ምስክር የሆነውን ሂደትም መረዳት ችለናል። ለዘመናት የነበረውን የታላቅነት እና የልዕሉ-ጋያልነት መረዳት ያስቀየረ ማረጋገጫ የተገኘው በ1905 ወይም በ1898 አይደለም። በ1896 አድዋ በተባለ ቦታ እንጂ።

የተመረጡ ዋቢ መጻሕፍት

የዕረፍ ለገጽ

1. Augustus Blandy Wylde, *Modern Abyssinia* (London: 1901) ገፅ 249
2. Elizabeth Biasio, Minilik and Alfredd IL9 (Zurich, 2004) ገፅ 13
3. ጣይቱ ብጡል ለአልፍራድ ኢልግ የገፋቸውን ደብዳቤዎች hEthiopian Records ገፅ 401-405 ይመልከቱ
4. Assefa Yilma; Haile Silassie: Emperor of Ethiopia (London 1936) ከገፅ 89-90 ይመልከቱ
5. Luigi Sambon (Rome 1896) እና Bairu Tafla, "Two of the Last Provincial Kings" *Journal of Ethiopian Studies* (1973) ገፅ 35
6. Haggai Erlich, "Egyptian Reaction" (March 1996) ገፅ 26
7. Rechard Seetzer, *Ethiopia Through Russian Eyes* (Red Sea Press, 2000) ገፅ 118
8. Marcus, A History of Ethiopia, ገፅ 80-81

የዕረፍ ጉዞ

1. Gherardo Pantano (Florence 1932) ገፅ 5 (የግል ማህደር)
2. Cesare Pini (Rome 1912) ገፅ 63-64 (የጉዞ ማስታወሻ)

የዕረፍ ሰባት

1. Richard Pankhuret, "Ras Alula, Dogali and the Beginning of Italian Colonialism in East Africa" (AAU Press, 1987) ገፅ 123-124
2. የስምምነት ዝርዝር ከ Wylde, "Modern Abyssinia" ከገፅ 472-473 ይመልከቱ

3. የጣሊያን የውጪ ጉዳይ መ/ቤት መግለጫ (Rome, January 1885) ገፅ 157
4. የንግስት ቢክቶሪያ ደብዳቤዎች ለኢትዮጵያ (August 11, 1887) ከእንግሊዝ ፓርላማ ማህደር የተወሰደ
5. Cesar Pini - ገፅ 217 ይመልከቱ
6. ----- - ገፅ 53
7. ----- - ከገፅ 143-145
8. Jean - Marie Carre (Paris, 1931) ገፅ 213
9. Bairu Tafla "The Political Crisis in Tigray, 1889-1899" ገፅ 110

የዕረፍ ልረት

1. Harold Marcus, *The Life and Times of Minilik II* (Oxford, 1975) ገፅ 156
2. ተስፋ ሰላሌ (ፓሪስ 1930) ገፅ 362
3. Vanderheyem, *The Expedition* (ገፅ 181-182)
4. "Letters of Ethiopia" Le' Temples, 27 April 1895

የዕረፍ ልዎስት

1. Edward Alpers, "Flight to Freedom, 1750-1962" ገፅ 51
2. Francesco Frisina; Italy in Abyssinia and Assab, 1869-1897 (Alexandria, 1919) ገፅ 282
3. Augustus Wylde, *Modern Abyssinia* (London, 1901) ገፅ 350

የዕረፍ ስድስት

1. Vanderheyem, (ገፅ 41-42)
2. Vigo Montegaza, *La' Guerra in Africa* (Florence, 1896) ገፅ 448
3. Swayne, *Seventeen Trips*, ገፅ 272
4. Zaghi, *Rimband in Africa*, ገፅ 76-77

እዚ ምዕራፍ የአድጋ ድል

5. Pankhurst, Economic History of Ethiopia ገፅ 103፣ 107
6. Mondon - Vidailhet
7. "Occupation of Asmera", Observatore Romano 30 August, 1889
8. "Rome's Mission", Corriere Della Sera, 27 August, 1889
9. Zaghi, "Prottetoreto Italiano" ገፅ 159
10. Zaghi, La Missione Mekonen Italia, ገፅ 373-374

ምዕራፍ ሰባት

1. Carlo Rosetti, History of Ethiopian Diplomacy During Minilik II (Turin, 1910) ገፅ 78
2. "Italy Protectorate of Ethiopia", Osservatore Romane, 30 August 1889
3. Pianavia Vivaldi, Tre Ani ገፅ 166
4. Zaghi, "Dispach of Luigi Capucci" ገፅ 520

ምዕራፍ ስምንት

1. Luigi Cappucci, Summary Account, 15 April 1897 in Carlo Zaghi ገፅ 553
2. Sellassie, Chronicle, ገፅ 391
3. George F.H. Berkeley, The Campaign of Adwa and the Rise of Minilik (New York, 1969) ገፅ 14

ምዕራፍ ስምዕን

1. Oreste Baratieri, Memories of Africa, 1892 - 1896 (Torino, 1898) ገፅ 235
2. Guido Moltedo, "Hold Ambalage" ገፅ 560

እዚ ምዕራፍ የአድጋ ድል

3. Alfonso Riguzi, "Mekelle - Personal Diary" (Palermo 1901) ገፅ 74
4. Mekonnen's Letter to Barateri at Adigrat" (Moltedo, Assadio) ገፅ 122
5. Riguzi, ገፅ 31
6. Riguzi, ገፅ 128
7. Felter, Vicenda Affricana, ገፅ 37-38
8. Felter, ገፅ 49
9. Felter, ገፅ 51

ምዕራፍ ስምረት

1. Corriere Della Sera, 27- 28 January 1896
2. Corriere Della Sera, 15-16 February 1896

ምዕራፍ ስምረት ስንድ

1. Telegram on 25 January 1896
2. Bellavita, Adwa ገፅ 322
3. Bellavita, Adwa ገፅ 310-312
4. Barateri, ገፅ 363
5. Lembo, IL Processo Barateri, ገፅ 73

ምዕራፍ ስምረት ስንድ

1. Guiseppe Menarini, Dabormida at the Battle of Adwa (Naples 1897) ገፅ 44
2. Yoseph Nigusse, Report to Alfred ILg (31, March, 1896) ገፅ 460
3. Ximens, Sul Campo di Adua, ገፅ 287
4. Mezzuconni, ገፅ 248

5. Barateri, ገፅ 419
6. Barateri, ገፅ 420-426
7. Barateri, ገፅ 409

ፖሪቶስ ስሞራ ሰባት

1. Fransesco Frisina, ገፅ 149
2. Ernesto Cordella, General Albertoni in Adwa (Rome 1930) ገፅ 11-15
3. Cordella, ገፅ 14
4. Ximens, ገፅ 289
5. Tendone, The Battle of Aba Gerima (1897) ገፅ 168
6. Ximens, ገፅ 265 እና ገፅ 289
7. General Albertone's Letter to Dabormid, from Collected Letters, ገፅ 86

ፖሪቶስ ስሞራ ስፋት

1. Eugenio Dolcioti, Adwa and the Campaign in Africa (Tivoli, 1913) ገፅ 66
2. Pietro Felter, La Vicenda Africana 1895-1896 (Brescia 1935) ገፅ 81
3. Augustus B. Wylde, "An Unofficial Mission to Abyssinia" Manchester Guardian, 20 May 1897

ፖሪቶስ ስሞራ ስፍራት

1. Tedone, "Empress Zewditu and Minilik II" ገፅ 158
2. Edward Gleichen, "Mission to Minilik II, 1897" (London 1898) ገፅ 216-217
3. Wylde, Manchester Guardian, ገፅ 10

ፖሪቶስ ስሞራ ስፍራት

1. Stuart Munro-Hay, Ethiopia; the Unknown Land (London 2002) ገፅ 110
2. Tedone, ገፅ 30

ፖሪቶስ ስሞራ ሰባት

1. Biasio, ገፅ 721 Frisina (May, 1897) ገፅ 28
2. Harold G. Marcus, ገፅ 93
3. Frisina, ገፅ 328

ፖሪቶስ ስሞራ ስፍራት

1. "Italians feu" Atlanta Constitution, 4 March 1896
2. "Notes on Abyssinia" Chicago Tribune, 9 March 1896
3. "Our Own Correspondant, Berlin" Time, 4 March 1896
4. Private Collection
5. Heneri Philip Marry Orleans, Emperor Minilik (Paris, 1898), 166
6. "Il Nigus Minilik" Ossevatore Romano, 12 January 1897
7. Boston Transcript, 17 December 1903
8. "Back from Abyssinia" New Jersey Record, 1 February 1904
9. Joseph Coan, The Expansion of Missions of the African Methodist Episcopal Church in South Africa 1880-1920 (West Port 1931) ገፅ 192-193
10. Skinner, "Abyssinia of Today" 130-131

ፖሪቶስ ስሞራ ስፍራት

1. Francesco Frisina, ገፅ 183
2. Manchester Guardian, 17 May, 1897

አፄ ምኒልክና የላድዋ ድል

3. Wylde (1901) ገፅ 147-148

የፊልም ምረቃ

1. "Vittorie Sopra Vittorie" La' Italia 18-19 January 1896
2. "Demonstrations in Rome" IL Mattino 8 March 1896
3. IL Senza Preterse, 13 May 1896
4. Osservatore Romano, 23 September 1896
5. Zaghi, ገፅ 159
6. ASMA I, Eritrea, Empress Taitu, ገፅ 184
7. Giuseppe Canuti, Massawa and Adwa (Florence 1911) ገፅ 244-245
8. Pantano ገፅ 134 እና Frisina ገፅ 325
9. Pantano ገፅ 135
10. La' Tribuna, 5 January 1897
11. Tedone, ገፅ 187
12. Frisina, ገፅ 337
13. Frisina, ገፅ 322

የፊልም ምረቃ

1. Nicola D' Amato, From Adwa to Addis Ababa (Salerno, 1898) ገፅ 64
2. Girma Fisseha "Ethiopian Paintings on Adwa" (AAU Press, 1998) ገፅ 691
3. Edward Gleichen (London 1898) ገፅ 131
4. Richard Pankhurst, "The Battle of Adwa 1896" (London 1889) ገፅ 86
5. Antoine Bervin, Benito Sylvain (Port an Prince 1969) ገፅ 43
6. Gherardo Pantano, ገፅ 97

አፄ ምኒልክና የላድዋ ድል

7. Cesare Pini, Records of Africa (Rome 1919) ገፅ 198
8. Letters from Ellena to Barater, 9 October 1896
9. Barateri 42
10. Bici Rizzi, Quadrin Della Trentino (1934)
11. Colored American Magazine, September 1909 ገፅ 167-168; Wylde, ገፅ 148-149
12. Biasio, Prunk and Pracht, ገፅ 14-15
13. Warren Zimmerman, First Great Truimph: How Five Americans Made Their Country a World Power (New York, 2002)
14. Claude Fohlen, Les Etats-unis (Paris, 1988)

የ2012 የቶይን ፋሎላ አፍሪካ ሽልማት አሸናፊ መጽሐፍ

ስለ ደራሲው

ፌዴራል ጆናስ ሲያትል ውስጥ በሚገኘው የዋሽንግተን ዩኒቨርሲቲ የታሪክ አስተማሪ ሲኾን በአፍሪካና አውሮፓ ጉዳዮች ላይ ልዩ ትኩረት ሰጥቶ በመሥራት ይታወቃል።
ይህ መጽሐፍ የ2012 የቶይን ፋሎላ አፍሪካ ሽልማትን በማሸነፍ ልዩ አድናቆትን አስገኝቶለታል።

የአድዋ ድል አውሮፓን የዓለም ፖለቲካ እና ዘር ልዕስ ኃይል ከመሆን ያሰቆመ ብቸኛው አጋጣሚ ነበር። ከአድዋ በፊት ባሉ ዓመታት በርካታ የአውሮፓ እና የአሜሪካ ጋዜጦች መላው ጥቁር አፍሪካ በአውሮፓ ሙሉ ቁጥጥር ሥር የሚሆንበት ቀን መቃረብን በአርግጠኝነት ይጽፉ ነበር። የአሜሪካት አትላንታ ኮንስቲቲውሽን ጋዜጣም የሚከተለውን ጽፎ ነበር።

«መላዋ አፍሪካ በአውሮፓ መንግሥታት ቅርምት የምንጠናቀቅበት ቀን ቀርቧል» አውሮፓውያን በአሜሪካ ያሳኩትን የዘር የበላይነት በአፍሪካ ለመድገም ተዘጋጅተዋል። በአሜሪካ ጥይ ሕንጻቸን በማስወገድ ለራሳቸው ዝርያ መኖሪያ መፍጠር የቻሉበትን ብቃት በአፍሪካ ለመድገምም የጥቅር አፍሪካ ዝርያዎችን በቅርቡ ማጥፋት ይጀምራሉ።» ይሄንን የመሳሰሉ የአውሮፓ የዘር እና የፖለቲካ የበላይነት ስብከቶች በዝተው ነበር።

ይህንን የመሰለ የዘረኝነት እና የተስፋፋ የበላይነት ምሳሌ እው አንገዳህ አድዋ ላይ ያከተመው። በደቡብ አፍሪካ አፓርታይድ አካትሞ የጥቁር ዘይቤ ያላቸው ከመረጋገጡ መቶ ዓመታት በፊት አድዋ ላይ ኢትዮጵያውያን የነጭ አውሮፓውያንን የበላይነት በመስበር የጥቁር አክሲዮንን አረጋግጠዋል።

ታሪክ በተለየ መልኩ ልዩ ክስተቶችን ይወዳል። ይህ መጽሐፍ የአድዋን ታሪካዊ ልዩ ክስተትን ለመግለጽ ብቻ ሳይሆን ለድሉ አመክንዮአዊ ማረጋገጫ ለመስጠትም የተጻፈ ነው። አንድ አድዋ ዓይነት ልዩ ክስተቶች የታሪክን ተለምዶ ጉዞ በማስቀየስ ሰዎች ለዘመናት ዐምነው ከተቀበሉት ንግርት የተለየ እውነታ እንዳለ ያመለክታሉ። አድዋም ለሰው ልጆች መረዳት የሰጠው ይሄንን ማረጋገጫ ነው።

አድዋ አንዲት አፍሪካዊት አገር ከወራሪ ጋር በመታገል ነፃነቷን ያወጀችበት ታሪካዊ ምስክር ነው። አድዋ ለበርካታ ቅኝ ግዛቶች በራስ የመተማመን ጉልበትን በመስጠት የዘመናት ፕሮግራሞችን የገለጠ ድል ነው። ከምንም በላይ ግን አድዋ የታሪክ ዑደት በተለየ አቅጣጫ የሚቀጥልበትን የጨዋታ ሕግ ያስተዋወቀ እውነታ ነው።

እንደ ዛሬው «ታይም» መፅሔት ኹሉ በፃፍው ከፍለዘመን «ቫኒቲ ፌይር» ታዋቂ ነበር። በ1897 ቫኒቲ ፌይር የፊት ገፁ ላይ የአጼ ምኒልክን ምስል ይዞ በመውጣት ንጉሡን ለመላው ዓለም አስተዋወቃቸው። ከቻርልስ ዳርዊን፣ የሩሲያው አሌክሳንደር፣ ናፖሊዮን ባላሳዊ አኩል የአጼ ምኒልክ ፎቶ ግራፍ ተከትሎ አጼ ምኒልክ እና አቴጌ ጣይቱ ከዓለም ታዋቂ ግለሰቦች ተርታተሰዋል። የምኒልክ እና ጣይቱ ዝና በሰፊው መኖራቸውን ተከትሎ የተለያዩ አዳዲስ ክስተቶች ታይተዋል። በርካታ አውሮፓውያንም አዳዲስ ለተወለዱ ሕፃናት ልጆቻቸው «ምኒልክ» የሚል ስም ሰጠዋቸው። ከፍተኛ ቁጥር ያለው የአድናቆት ደብዳቤዎች የምኒልክን ቤተ-መንግሥት አጣጠው ነበር።